

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ
ΝΑΟΥΣΗΣ

Το πρόβλημα της φυλετικής προέλευσης
των Ναουσαίων και απόψεις των ιστορικών
Τρικούπη, Αραβαντινού και Τοντόρωφ

Φιλοσοφία
και Φυσική

Η ωραιότητα

ΑΡΑΠΙΤΣΑ

Διεθνές Δενδροκομικό Συνέδριο

Η κόκκινη πιπεριά στα Μακεδονικά χωριά

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιὰ τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὴ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον

τῶν συνδρομητῶν τῆς

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς

τοῦ ἐτους 1985

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-Ι-ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Νέα διεύθυνση Βασιλέως Κων)ντίνου 40, κάθε Δ. ευτέρα Τρίτη Πέμπτη 6-9 ἀπόγευμα.

“ΝΙΑΟΥΣΤΑ”

ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΕΤΟΣ Θ'. Τόμος Δ'. Τεύχος 31.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Οδυσσεύς Ντινόπουλος, Ελένη Μητσαλα
Λευκή Σαμαρά, Χρήστος Μουχάγιερ, Αλ. Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Βασ. Κωνσταντίνου 44

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γιάννης Καραταιώλης, Γεωπόνος 60.331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

«Αρόπια» φωτογραφία Κων. Σπορέλα.

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ — ΕΚΤΥΠΩΣΗ

«Τυπογραφία» Αντώνη Μαυρογένη
Αντωνίου Καμάρα 3 — τηλ. 260.140 & 226.924
Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

Ιστορικά — Λαογραφικά — Επικαιρότητες σελ.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Αντιστίξεις	48
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΤ.: Το πρόβλημα της φυλετικής προέλευσης των Ναουσαίων	50
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Η Νάουσα τότε και τώρα	60
ΣΒΑΡΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΕΛΙΟΥ: Οι πελαργοί της γειτονιάς	61
ΣΠΑΡΤΣΗ ΝΙΚ.: Τα κουκούλια	63
ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΙΦΙΓ.: Η κόκκινη πιπεριά στα Μακεδονικά χωριά	66
ΜΠΑΪΤΣΗ ΔΗΜ.: «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» μια πόλη από ευεργέτες	70

Επιστημονικά — Λογοτεχνικά — Παιδαγωγικά — Έρευνες

ΜΥΛΩΝΑ ΓΙΑΝΝΗ: Φιλοσοφία και Φυσική	71
ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ ΓΚΙΚΑ Ν.: Η ωραιότητα	74
ΕΦΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣΚΟΠΩΝ ΒΕΡΟΙΑΣ: Οδοιπορικό Φυτεία 1983	76
ΦΤΕΡΓΙΩΤΗ ΕΛ. - ΜΗΤΣΑΛΑ ΕΛ.: Η ισότητα των δύο φύλων στα Σχολικά βιβλία	78

Γεωργικά — Δεντροκομικά

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Διεθνές δεντροκομικό Συνέδριο (Περίληψεις ομιλιών)	84
ΑΛΜΑΛΙΩΤΗ ΔΗΜ.: Παράγοντες απόδοσης της καρυδιάς	88
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΟΔΥΣ.: Συντήρηση μήλων Γκράννη Σμιθ - Κλώνοι Σπουρ και Στάνταρ	90

Δραστηριότητες Συλλόγων

ΑΛΔΑΚΟΥ ΘΩΜΑ: Δραστηριότητες πολιτιστικού Κέντρου 1984—1985	93
ΞΟΥΛΙΔΗ ΔΗΜ.: Πολιτιστική ατζέντα	94

Αγαπητέ φίλε

Η σημερινή «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» κυκλοφορεί με περισσότερες σελίδες. Η εξήγηση δίνεται αμέσως παρακάτω. Κρίθηκε αναγκαίο να προστεθούν κι άλλες σελίδες (σύνολο 8) μιας και αποφασίσθηκε να δημοσιευθεί ολόκληρη — αρκετά μεγάλη για τα μέτρα της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» — η ιστορική γλωσσολογική μελέτη του συνεργάτη μας Στέργιου Σπ. Αποστόλου που αφορά τους Ναουσαίους και την φυλετική τους προέλευση. Έτσι διευκολύνεται καλύτερα ο σημερινός αναγνώστης της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» και ο αυριανός μελετητής της Νάουσας. Η εν λόγω μελέτη βλέπει για πρώτη φορά το φως της δημοσιότητας.

Η αναφερόμενη εργασία, δεν θα θέλαμε σε καμία περίπτωση, να συντελέσει στον περιορισμό της άλλης και καθιερωμένης ύλης του περιοδικού για την οποία ενδιαφέρονται πολλοί συνδρομητές και αναγνώστες.

Στις 25—27 Απριλίου 1985 ο τοπικός σύλλογος γεωπόνων του Νομού Ημαθίας στη Βέροια οργάνωσε το Α' Διεθνές Δεντροκομικό Συνέδριο. Για την ενημέρωση των δεντροκαλλιεργητών του Νομού μας δημοσιεύουμε μερικές περιλήψεις, από τις σπουδαιότερες ομιλίες που αναπτύχθηκαν στο συνέδριο. Έτσι θα πάρουν μια «γεύση δεντροκομική» το τί συμβαίνει στη Γαλλία και Ιταλία. Επίσης θα πληροφορηθούν για την διακίνηση των Ελληνικών φρούτων στη Δυτική Ευρώπη.

Όπως πάντα στις σελίδες του περιοδικού μας δημοσιεύουμε αρκετά άρθρα ποικίλης ύλης, επιστημονικά, ιστορικά, λαογραφικά, δεντροκομικά και αρκετές δραστηριότητες των πολιτιστικών συλλόγων.

Αυτά για τώρα. Καλές διακοπές. Ραντεβού μετά τρεις μήνες.

Η
Συντακτική Επιτροπή

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	δρχ. 600
Δήμοι, Κοινότητες, Συνισμοί	δρχ. 1.500
Εξωτερικού δολλάρια	20

Όταν ο κόσμος ακούει σοβαρή μουσική

Δημοσιεύτηκε στον Αθηναϊκό Τύπο (Ελευθεροτυπία, 20. 6. 85) ρεπορτάζ της Μαρίας Μαραγκού με τίτλο «Όταν ο κόσμος ακούει σοβαρή μουσική», αποσπάσματα του οποίου παραθέτουμε στη συνέχεια και λόγω επικαιρότητας (προβολή της «ΚΑΡ ΜΕΝ» στον θερινό μας κινηματογράφο αλλά και λόγω του γενικότερου ενδιαφέροντος που παρουσιάζει μία που αγγίζει ένα θέμα για πολλούς «Ταμπού». Το θέμα της σοβαρής μουσικής και των επιλογών της από τους νεοέλληνες:

«Τρεις δίσκοι μονοπωλούν σχεδόν το ενδιαφέρον του κοινού αυτόν τον τελευταίο καιρό. Το γεγονός δεν θα εξέπλυτε, αν δεν τύχαινε οι δίσκοι αυτοί ν' αφορούν την κλασική και την λεγόμενη σοβαρή μουσική. Είναι η μουσική της τανίας «Αμαντέους» η όπερα «Κάρμεν» του Μπιζέ και τα «Καρμίνια Μπουράνα» του Καρλ Ορφ..., των οποίων οι πωλήσεις δίσκων έφτασαν σε υψηλότερα για τα ελληνικά δεδομένα επίπεδα με αποτέλεσμα την πλήρη εξάντληση των αποθεμάτων των εταιριών δίσκων, οι οποίες ως σημειωθεί έκαναν μέχρι τώρα παραγγελίες μεταξύ 50 και 100 κομματιών το εξάμηνο.

Το γεγονός δημιούργησε σχολία αισιοδοξίας στους μουσικόφιλους κύκλους, σχολία που επιδέχονται διάφορες ερμηνείες κοινωνιολογικής περισσότερο φύσης. Ίσως όμως, πίσω απ' όλη αυτή την εμπορική επιτυχία να

μην κρύβεται ούτε η κόπωση προς κάποια μουσική που έφτασε σε αδιέξοδο, ούτε καμιά στροφή 180° προς κάποια άλλη κατεύθυνση, αλλά μόνον εξηγήσεις του φαινομένου απλές και μονοσήμαντες. Όπως το «ευχάριστο» άκουσμα των συγκεκριμένων έργων — η «Λίμνη των Κύκνων» για παράδειγμα είναι πάντα μία εμπορική επιτυχία — και η σύνδεσή τους στη μνήμη του θεατή με συγκεκριμένες εικόνες, όπως το πάθος της Κάρμεν, το στοιχείο των προεκλογικών συγκεντρώσε

ων (Καρμίνια Μπουράνα), τις σκηνές του γάμιου σ' όλα σχεδόν τα κινηματογραφικά έργα με το γαμήλιο εμβατήριο του Μέντελσον κλπ.

Το θετικό στην περίπτωση αυτή είναι ότι το μεγάλο κοινό έρχεται σ' επαφή μ' ένα άλλο είδος μουσική, και είναι σχεδόν βέβαιο ότι ακούγοντας ένα τέτοιο δίσκο θ' ανακαλύψει, έστω και σε μικρό ποσοστό, την άλλη, την πραγματική μαγεία της μουσικής.

Α. Ο.

Συμβαίνουν κι αλλού!

Σάλος έγινε στις τελευταίες εξετάσεις στην έκθεση των μαθητών, για δυο άγνωστες σε πολλά παιδιά λέξεις που υπήρχαν στο θέμα. Δόθηκε έτσι η ευκαιρία σε πιθανούς και απίθανους γλωσσοαμύνητες και υπέρμαχους των παραδόσεων (στην περίπτωση μας των γλωσσικών) να μλήσουν για καταστροφή της γλώσσας, για περιορισμό της εκφραστικής δυνατότητας των νέων, και σε επέκταση για «φαστ-φουντοποίηση» (Θεέ μου τί «κουλτουριάρικος» όρος) της ζωής τους, για απώλεια των μεγάλων αξιών και ιδανικών, για αδυναμία του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος να σπλίσει τους νέους με αρκετές γνώσεις κι ένα σωρό άλλα πράγματα, που αν τα μαζέψει κανείς και τα ταξινομήσει δίπλα δίπλα, θα νομίσει ότι οι νέοι μας συνεννοούνται

σήμερα μόνο με νήματα και γρουλιμούς ενώ οι υπόλοιποι έχουν αναχθεί σε ύψιστες από πλευράς τελειότητας, σφαίρες, γλωσσικής επικοινωνίας.

Στη συνέχεια βέβαια οι δυο αυτές λέξεις (ευδοκίμηση και αρωγή, όπως θα καταλάβατε) χρησιμοποιήθηκαν τόσο πολύ εκτός από τις παραπάνω αναλύσεις, σε γελοιογραφίες, σατιρικά κείμενα, λεζάντες θεατρικές επιθεωρήσεις κλπ., που το νόημά τους έγινε γνωστό «τοις πάσι» και δεν πρόκειται να σβηστούν από τη μνήμη κανενός νέου «εις τον αιώνα».

Με την ευκαιρία αυτή, και για παρηγοριά σ' όσους ολοφύρονται για ανεπάρκειες του εκπαιδευτικού μας συστήματος και των γνώσεων που παίρνουν, ή μάλλον εν παίρνουν οι νέοι μας παραθέτουμε στη συνέχεια το πα

α ν τ ι σ τ ί ξ ε ι ς

ελεύθερος σχολιασμός της επικαιρότητας

ράπονο του προέδρου της Εθνικής Γεωγραφικής Εταιρίας των Ηνωμένων Πολιτειών, του μεγαλύτερου ίσως ιδρύματος στον κόσμο για θέματα Γεωγραφίας ο οποίος πρόεδρος διαπιστώνει στην επιφυλίδα του τελευταίου τεύχους του περιοδικού «NATIONAL GEOGRAPHIC», την ραγδαία αυξανόμενη άγνοια των αμερικανών σπουδαστών σε στοιχειώδη θέματα γεωγραφίας. Να μερικές από τις ερωτήσεις που

τέθηκαν στους σπουδαστές: και τα ποσοστά επιτυχία στην απάντησή. Σε παρένθεση τα ποσοστά επιτυχίας στην ίδια ερώτηση σε ανάλογη έρευνα που είχαν κάνει το 1950 οι «NEW YORK TIMES»:

— Ποιά χώρα κυρίως διασχίζει ο Αμαζόνιος: Το 1950, 78ο)ο απάντησαν σωστά ότι πρόκειται για την Βραζιλία. Το 1984, μόνο 27ο)ο έκαναν το ίδιο.

— Σε ποιά χώρα βρίσκεται η

Μανίλα: Το 1950, 84ο)ο ήξεραν ότι ήταν τις Φιλιππίνες. Το 1984, μόνον 27ο)ο. Τέλος πόσοι νομίζετε ότι μπορούσαν να αναφέρουν τρεις Αφρικανικές χώρες, απ' τη Σαχάρα μέχρι τη Νότιο Αφρική, το 1984 (υπάρχουν πάνω από 30 χώρες). Μόνον 7ο)ο, και 69ο)ο δεν μπόρεσαν να αναφέρουν ούτε μία!!

Ας παρηγορηθούμε λοιπόν. Συμβαίνουν κι αλλού.

Α. Ο.

Διεθνές Δεντροκομικό Συνέδριο

Ο Τοπικός Γεωπονικός Σύλλογος Νομού Ημαθίας οργάνωσε το Α' Διεθνές Συνέδριο στη Βέροια (25—27 Απριλίου 1985). Στο Συνέδριο αυτό μίλησαν ειδικοί επιστήμονες από το εξωτερικό (Γαλλία - Ιταλία), καθηγητές Πανεπιστημίου της Γεωπονικής Σχολής Θεσσαλονίκης και ειδικοί επιστήμονες των Ιδρυμάτων Ερεύνες της χώρας. Αν δε μας απαστά η μνήμη είναι το πρώτο διεθνές συνέδριο που πραγματοποιείται στην χώρα μας, σ' ότι αφορά τα φυλλοβόλα δέντρα και συγκεκριμένα την ροδακινιά, αχλαδιά, μηλιά και κερασιά. Κι' αυτό οργανώθηκε από την «βάση» από ένα μικρό Επαρχιακό Σύλλογο, από ένα μικρό φορέα που καλά καλά δεν συμπλήρωσε δύο χρόνια θητεία από τότε που ιδρύθηκε. Που στο κάτω κάτω δεν είχε υποχρέωση να αναλάβει να φέρει σε πέρας ένα τεράστιο και κολοσιαίο έργο, να επωμισθεί δηλαδή τις ευθύνες ενός

διεθνούς δεντροκομικού συνεδρίου, που από την φύση του παρουσιάζει τεράστια προβλήματα οργανωτικά τεχνικά και οικονομικά. Την οργάνωση τέτοιου συνεδρίου θα έπρεπε να αναλάβουν άλλοι φορείς που συγκεντρώνουν άλλωστε όλες τις προϋποθέσεις όπως είναι το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο, οι Γεωπονικές Σχολές, τα Ιδρύματα Ερεύνες κλπ.

Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε γιατί βρέθηκαν επικεφαλής του Συλλόγου ένας άξιος, ικανός και δημιουργικός πρόεδρος που έφερε και την μεγαλύτερη ευθύνη για την επιτυχία του συνεδρίου, ένας δραστήριος και εργατικός νοσηματίας και μερικά σκέτια μέλη του Συλλόγου που δούλεψαν, μόχθησαν και ξενύχτησαν για να φέρουν σε πέρας τη ναυποστολή του. Λίγοι άνθρωποι όλο κι' όλο.

Ο Σύλλογος πέτυχε στην αποστολή του, γιατί στηρίχθηκε κα-

τά κύριο λόγο, στις δικές του δυνάμεις. Ακόμα και οι περισσότερες δαπάνες καλύφθηκαν από τους δικούς του πόρους. Αυτό δεν πάει να πει ότι και άλλοι φορείς δεν βοήθησαν τον Σύλλογο και δεν συνέβαλαν οικονομικά. 'Τοια ίσια, η ηθική και υλική συμβολή των φορέων εκτιμήθηκε και αναγνωρίστηκε απ' όλους.

Ο τοπικός Σύλλογος Νομού Ημαθίας, ξεχώρισε απ' όλους τους Γεωπονικούς Συλλόγους της χώρας και διακρίθηκε. Για την ιστορία αναφέρουμε τα ονόματα της Οργανωτικής Επιτροπής: Βασ. Κουκουριάννης (πρόεδρος του Συλλόγου), Ευαγ. Δημητρίου (γροηματίας του Συλλόγου), Ευρ. Ζησέκας, Λαζ. Σαββίδης, Παρ. Ανδρίτσος, Βασ. Θεοχαρόπουλος, Παν. Βασιλειάδης, Νικ. Τσιέλης, Κων. Τσιπουρίδης, Νικ. Κελέσης, και Νικ. Μπουσάκης.

Ο.Ν.

Το πρόβλημα της φυλετικής προέλευσης των Ναουσαίων και απόψεις των ιστορικών Τρικούπη, Αραβαντινού και Τοντόρωφ

(Μια άλλη θεώρηση του θέματος)

Α' Οι απόψεις των ιστορικών Αραβαντινού, Τρικούπη και Τοντόρωφ για τους Ναουσαίους

Πρόσφατα είδμε το φως της δημοσιότητας μία ενδιαφέρουσα ιστορική πραγματεία του Νικολάι Τοντόρωφ, σύγχρονου βούλγαρου ιστορικού, ακαδημαϊκού και πολιτικού.

Η πραγματεία αυτή που εκδόθηκε το 1982 στα ελληνικά φέρει τον τίτλο «Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821» (Η περίπτωση των Βουλγάρων) και προλογίζεται με μία εκτενέστατη ιστορική εισαγωγή από τον έλληνα ακαδημαϊκό και τότε πρωθυπουργό Παν. Κανελλόπουλο.

Στο ειδικό κεφάλαιο αυτής της πραγματείας με τον τίτλο «Βούλγαροι εθελοντές στην Ελλάδα στην επανάσταση του 1821», ο Τοντόρωφ κάνει επώνυμη αναφορά στους βούλγαρους αγωνιστές που πολέμησαν στο πλευρό των ελλήνων επαναστατών, συγκαταλέγοντας μεταξύ αυτών και τον Αγγελή Γάτσο.

Πήξαν αυτού, ο συγγραφέας κάνει μνεία και για Βούλγαρους της Νάουσας, παρατηρώντας για περισσότερες λεπτομέρειες στο έργο του έλληνα ιστορικού Σπυρ. Τρικούπη με τίτλο «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ».

Παραθέτω το πλήρες κείμενο της αναφοράς του Τοντόρωφ στα παρακάτω σημεία.

«Επιφανής αγωνιστής για την ελευθερία της Ελλάδας ήταν ο Άγγελος Γάτσος. Μετά την ισοπέδωση της Νάουσας, όπου ανέπτυξε πλούσια δραστηριότητα, έφυγε για τα νότια με μια μεγάλη ομάδα συμπατριωτών του και πήρε μέρος σε πολλές μάχες.¹⁵⁸ Ο διακεκριμένος ιστορικός και αγωνιστής Χριστόφορος Περραιβός, τότε υπουργός

ΙΣΤΟΡΙΚΟ - ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΝΑΟΥΣΑ

γός Πολέμου, έγραφε για τον Γάτσο στις 16 Ιουνίου 1823: «Η πατρίς θα σε τιμήσει αξίως. Εις αυτήν επακουμπώντας θα λάβεις προνόμια και δικαιώματα πατριώτου και δι' αυτής θα σε γνωρίσουν τοιούτον και εκείνοι όπου σε ονομάζουν σήμερα και σε μεταχειρίζονται δια ξένον».¹⁵⁹»

158. Για τους Βούλγαρους της Νάουσας της εποχής βλ. Σ. Τρικούπη,

στρατεύματα υπό την σημαία της επανάστασης. Και πρώτον μεν εφόνευσαν τον διοικητήν και τους περί αυτών ολίγους Τούρκους, τους μόνους ευρισκομένους εν τη πόλει διεχύθησαν έπειτα εις τα χωρία των Βοδινών προς διέγερσιν των μη προθύμων χωρικών και έκαυσαν και τρία χριστιανικά χωρία, την Επισκοπήν, την Όσλανην και το Δρεσίλοβον.

Από τον ίδιο, σ' άλλο σημείο του βιβλίου του, οι Καρατάσος και Γάτσος χαρακτηρίζονται σαν «... ο Γάτσος οπλαρχηγός των Βοδινών και ο Καρατάσος οπλαρχηγός της Βεροίας». (2)

Άλλος έλληνας ιστορικός του περασμένου αιώνα ο Π. Αραβαντινός, στον αλφαριθμητικό πίνακα των εθνικών και τοπικών ονομάτων που συνέταξε και συμπεριέλαβε στο έργο του «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», αναφερόμενος στην «Νιάουστα», την φυλετική προέλευση των «Νιαουστινών ή Νιαουσταίων» και τους αγώνες τους κατά του αλβανού πασά των Ιωαννίνων Αλή Τεπελενλή, γράφει:

«Νιάουστα Νέα της Μακεδονίας πόλις οικουμένη εκ δύο χιλαδίων χριστιανικών οικογενειών φυλής Βουλγαρικής υπό την διοίκησιν της Θεσσαλονίκης. Οι Νιαουστινοί ή Νιαουσταίοι έδειξαν ουχί ευκαταφρόνητον ανδρείαν αντισταθέντες τω 1804 κατά Αλμπανικού στρατού σταλέντος εις λαφυραγώγησιν της πόλεως των. Μετά δεινύμηνον πολιορκίαν ηναγκάσθη η πόλις αύτη να υποταχθή εις τον άγριον εκείνον πολιορκητήν της, και πολλά παθούσα διέφυγεν επιδεξίως τον παντελή όλεθρόν της υποβληθείσα υπό την άμεσον διοίκησιν του Αρχιεπισκόπου του Σουλτάνου». (3)

Του Στέργιου Σπυρ. Αποστόλου

Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τομ. Β', Λονδίνο 1860, σελ. 180.

159. Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδας, τμήμα Χειρογράφων. (Στη συνέχεια με τα αρχικά ΕΒΕ) Αρχεον Αγώνος, αρ. 19169. (1)

Ορθότατα, νομίζω, ο συγγραφέας αποφεύγει να επεκταθεί περισσότερο σ' αυτό το θέμα, γιατί τα στοιχεία τα οποία επικαλείται από το έργο του Τρικούπη «πάσχουν», οπωσδήποτε.

Άγνωστο πώς και χωρίς να κάνει μνεία στην πηγή απ' όπου είχε τις πληροφορίες για την Νάουσα και την φυλετική προέλευση των κατοίκων της, ο Τρικούπης αναφέρει επί λέξει:

Η πόλις της Ναούσης δια το πλήθος των κατοίκων της Χριστιανών, Ελλήνων και Βουλγάρων, δια τους πόρους της και δια το περιτείχημά της εφάνη προσφεύς ορμητήριον των κατ' εκείνα τα μέρη επαναστατικών κινήματων' δια τούτο πολλοί και σημαντικοί οικογένεαι, εν αίς και αι του Καρατάσου και Γάτσου, κατέφυγαν χάριν ασφαλείας εις αυτήν, και εισήλθαν και τα υπό τον Καρατάσον και τον Γάτσον

Ο Ε. Ι. Στουγιαννάκης στο έργο του «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» (βασισμένη σε ανώνυμο σχεδιάσμα του Δ. Πλαταρίδη) καταλογίζει επιπολαιότητα στον Αραβαντινό ως προς το σημείο αυτό και πιστεύει ότι τελευταίος παρασύρθηκε από την ύπαρξη ξενόφωνων οικογενειών που εγκαταστάθηκαν στην Νάουσα μετά την καταστροφή του 1822 και προέρχονταν από τα προς Βορράν της πόλης χωριά (4) που την εποχή εκείνη μιλούσαν ένα είδος παρεφθαρμένης σλαβικής διαλέκτου.

Είναι ευνόητο ότι και η άποψη αυτή του Αραβαντινού για την φυλετική προέλευση των Ναουσαίων «πάσχει» και μάλιστα σε σοβαρότερο βαθμό από αυτήν του Τρικούπη, γιατί, δεν αναφέρεται μόνον σε μέγρος μετόικους της πόλης αλλά στο σύνολό τους κα' ακόμα, γιατί δεν τεκμηριώνεται με την επήλυση αποδεικτικών στοιχείων.

Ακόμα, θεωρώ αναγκαίο να τονίσω ότι και η άποψη που διατυπώνει ο Τοντόρωφ, κα' αυτή, εμφανίζει αδύνατα σημεία.

Μεταξύ των Βουλγάρων αγωνιστών που πολέμησαν στο πλευρό των ελλήνων επαναστατών, όπως και προηγούμενα αναφέρθηκε, συγκαταλέγει και τον Αγγελή Γάτσο. Και για μεν όλους αυτούς κάνει επώνυμη αναφορά του τόπου καταγωγής των (διάφορες περιοχές της Βουλγαρίας κ.λπ.) για τον Γάτσο όμως δεν γίνεται καμιά αναφορά σχετική με τον τόπο καταγωγής του και τα στοιχεία που αποδεικνύουν την βουλγαρική προέλευσή του.

Ακόμα, μπορώ να επισημάνω και το γεγονός ότι ο Τρικούπης (στον οποίο παραπέμπει ο Τοντόρωφ) κάνει μνεία της ύπαρξης «χριστιανών Βουλγάρων» κατοίκων της Νάουσας, εντελώς αόριστα, και πουθενά δεν χαρακτηρίζει τον Γάτσο σαν «Βούλγαρο» εκτός από την αναφορά που κάνει σ' αυτόν σαν «οπληρχηγός Βοδινών».

Προχωρώντας ακόμα πιο πέρα, στα γραφόμενα από τον ιστορικό και αγωνιστή Χριστόφορο Πετραιδό (στον οποίο, επίσης, παραπέμπει ο συγγραφέας) παρατηρούμε κι' εδώ ότι ο χαρακτηρισμός που προσδίδει στον Γάτσο «ξένος» δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και Βούλγαρος.

Συνεπώς, από τα στοιχεία που παραθέτουν οι Τρικούπης και Πετραιδός δεν προκύπτει «αποδεικτικά» ότι ο Γάτσο ήταν βουλγαρικής καταγωγής.

Από σεβασμό όμως προς την ιστορική αλήθεια, είμαι υποχρεωμένος να παραθέσω και την προσωπική μαρτυρία που παραθέτει στο έργο του ο Σ. Ε. Στουγιαννάκης σχετικά με τον τόπο καταγωγής του Αγγελή Γάτσου.

«Εσφαλμένως ο Γάτσο θεωρείται Περισσιώτης, υπό δε του Γερβίνου Βοδενιώτη. Κατά πληροφροσύνη του πάππου μου (1803 — 1886), ήτο εκ Σαραϊνίου, (χωριού απέχοντος 4 ώρας ΒΔώς της Εδέσσης), οπληρχηγός δε του τμήματος Βοδινών. Ως τοιούτον δε ορθώς θεωρεί και ο Στ. Τρικούπης (Ιστ. Ελλ. Επαν. Β. ' 134). Εκ Σαραϊνίου μετοικήσας εις Περισσώρι έγινε χοιροδοσικός είτα δε, δια της ανδρείας και τολμής του ανεδείχθη οπληρχηγός εκτιμηθείς δεδόντως υπό του Καρατάσιου». (5)

Το χωριό Σαραϊνίο, που ο Στουγιαννάκης αναφέρει σαν τόπο καταγωγής του Γάτσου, σύμφωνα με πληροφορίες που κατάρθωσα να συγκεντρώσω, πράγματι, ήταν ξενόφωνο και οι κάτοικοί του μιλούσαν τότε την ίδια παρεφθαρμένη σλαβική διάλεκτο, που πως αναφέρθηκε προηγουμένα, μιλούσαν μερικά από τα χωριά της Νάουσας κατά την εποχή της επανάστασης.

Επίσης και το Περισσώρι όπου μετοίκησε ο Γάτσο, χωριό που θρίσκονταν βορειοδυτικά από την Νάουσα, ανήκε στο Δραζιλόβο και Γιαννικόβο, κατά πληροφορία (βλ. στη συνέχεια) κατοικούσαν από ξενόφωνους.

Ο Ι. Κ. Βασδραβέλλης στο βιβλίο του «ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΝΤΡΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑΣ (1796 — 1832) σαν τόπο καταγωγής του Γάτσου αναφέρει κα' αυτό το χωριό Σαραϊνί, (6), περισσότερες δε πληροφορίες για την προσωπικότητα του τελευταίου μας παρέχει και ο Ν. Γ. Φιλιππίδης στην ιστορική πραγματεία του για την επανάσταση και την καταστροφή της Νάουσας. (7)

Επίσης, από τα έργα των ιστορικών Α. Ε. Βακαλόπουλου (ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ — 1354 — 1833) (8) και Δ. Α. Κοζάνου (ακαδημαϊκού) «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ» (9) στα κεφάλαια τα σχετικά με την επανάσταση και καταστροφή της Νάουσας και τους πρωταγωνιστές της, δεν γίνεται μνεία περί βουλγαρικής καταγωγής των Ναουσαίων και του Γάτσου.

Σχετικά με την ύπαρξη ξενόφωνων χωριών στην περιοχή της Νάουσας — ορεινή και πεδινή — σημαντικά δια-

φωτιστικά στοιχεία μας παρέχονται από την «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ». Τα στοιχεία αυτά δεν έχουν σχέση με την Νάουσα και τους κατοίκους της, που, ήταν Έλληνες και η γλώσσα τους καθαρά ελληνική, εκτός από «λίγους τινες μόνον ξενισμούς και βαρβαρισμούς (οι οποίοι) βραδύτερον παρεξέφθησαν εις το γλωσσάριον των δια της μετά των γειτόνων σχέσεως και επικοινωνίας». (Στο σημείο αυτό ο Στουγιαννάκης σχολιάζει τις απόψεις που διατυπώνει στο σχεδιάσμα του ο Δ. Πλαταρίδης σχετικά με την ελληνική προέλευση των Ναουσαίων και θεωρώντας ασθενή τα επιχειρήματά του προστρέχει σε επικρίση τους, μη παραλείποντας, όμως, να τονίσει και αυτός, ότι «ικανώς βουλγαρικά λέξεις», πράγματι, ενυπάρχουν στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων, οι οποίες όμως, με την πάροδο του χρόνου εκβλήθησαν κανονικά. Νομίζω πως ο Στουγιαννάκης ατύχησε στο σημείο αυτό. «Σλαβικές» παρεφθαρμένες, ναι, «Βουλγαρικές», πόθεν, το συμπέρασμα; (10)

Σε άλλο σημείο του βιβλίου σχετικά με τους ξενόφωνους της περιοχής Νάουσας, αναφέρεται:

«Αι κυριώτεραι (των περί την Νάουσαν κομών) αίτινες και ευρίσκοντο εις σχέσεις και επικοινωνίαν προς την πόλιν είναι αι εξής: Προς Ναν μέν και Δός τα: Σέλι (εξ 800 οικογ.), η άνω μνημονευμένη Σκοτίνα (120 οικογ.), το Τσιόρνινο (65), η Μαρούσια (70). ΒΔώς το Περισσώρι (εξ 120 οικογ.), το Δραζιλόβο (450), η Κουτσούφλιανη (90), και η Όσλιανη (εξ 80 οικογ.). Προς Ν και ΝΑόν Αρκουδοχώρι, Διχαλεύρι, Διαβορνίτσα και Χωροπάνι. Αώς δε Μονόσπιτα, Κοπανοί, Άνω και Κάτω, Γιάντισσα, Ζερδοχώρι, Βέσιτσα δύο και Γκολισιάνι (Γυμνοχώρι). Βως δε και ΒΛώς Άρσεν, Επισκοπή, Τσαρμορινάν, Μπάνια, Δέδοβα, Άνω και Κάτω Γιαννακόν, Φάτισσα και Μπέλα - Βόντα (Ασπρονέρι). Και οι μόν κάτοικοι Σελίου, Σκοτίνας, Τσιόρνινο, Μαρούσιας, Αρκουδοχωρίου, Διαβορνίτσης, Διχαλευρίου και Χωροπανίου ομιλούν την Ελληνικήν, οι δέ των άλλων κομών (εκτός των της Κουτσούφλιανης λαλούντων την Ελληνοβλαχικήν) ομιλούν την Σλαβομακεδονικήν». (11)

Και στο σημείο αυτό, νομίζω, διαπράττεται σφάλμα. Χαρακτηρίζονται σαν «Σλαβομακεδονική γλώσσα» τα παρεφθαρμένα σλαβικά που μιλούσαν τότε

τα χωριά αυτά.

Στα τουρκικά αρχεία του ιεροδικαστηρίου (ιεροδικείου) Βέροιας — Νάουσας δεν γίνεται καμμία αναφορά σε «Σλαβομακεδόνες» υπό την έννοια ιδιαίτερης εθνότητας, ούτε και σε «σλαβομακεδονική γλώσσα», η οποία να ομιλείται στην περιοχή της Νάουσας.

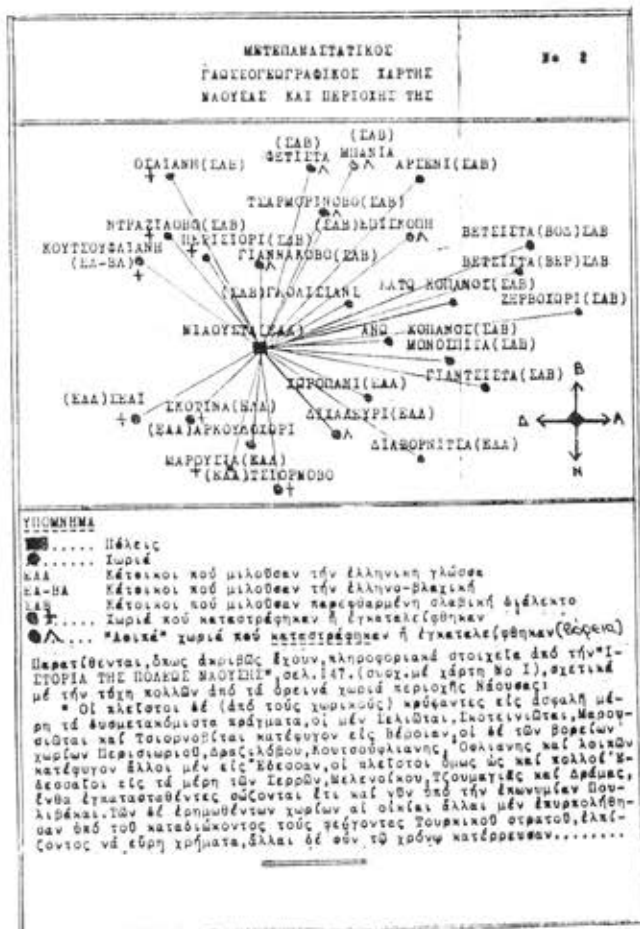
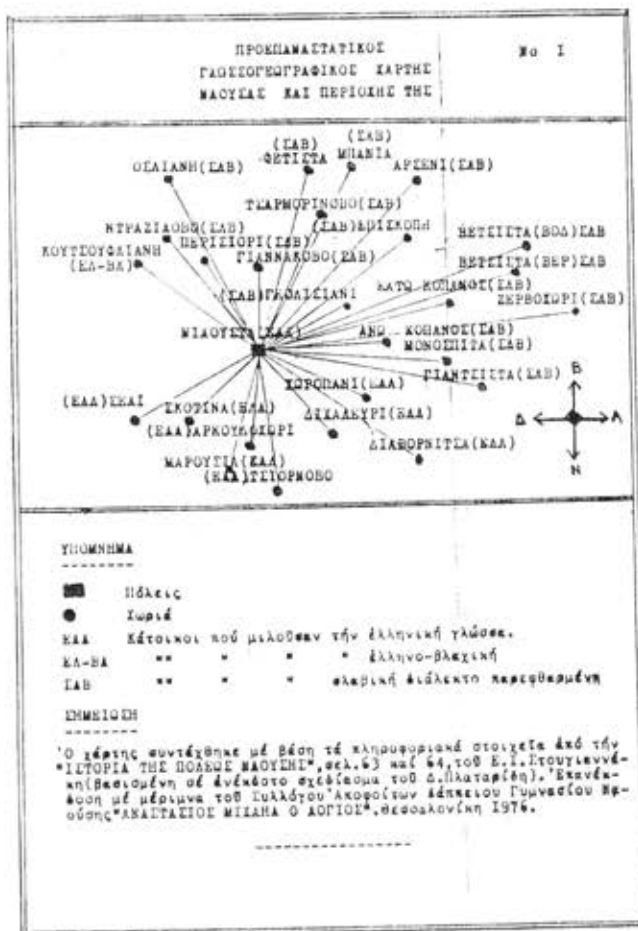
Ακόμα κι' ο Τοντόρφ που θεωρείται ένας από τους εξέχοντες Βούλγαρους ιστορικούς, στην περίπτωση του οπλουργού Αγγελή Γάτσου, «σλαβό-

φρωνου», από περιοχή της ελληνικής Μακεδονίας (Σαρακινόβο), τον θέλει «Βούλγαρο» στην καταγωγή, ομολογώντας έτσι έμπιστα ότι και οι Μουτούς ομύγλωσσοι του Γάστρου είναι της αυτής εθνικότητας. Φυσικά είναι μία άποψη την οποία οι συνάδελφοί του των Σκοπίων την αντιμάχονται, προβάλλοντας στη θέση της την θεωρία του αυθύπαρκτου «σλαβομακεδονικού έθνους» με ιδιότητα του γλώσσα, την «σλαβομακεδονική».

Το θέμα δεν είναι αντιρριζόμενο εξέτασης αυτής της μελέτης. Απλώς θίγουμε παρενθετικά.

Εν πάσει περιπτώσει, με βάση τις πληροφορίες που περιέχονται στην «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» συντάξαμε δύο γλωσσολογικογραφικούς χάρτες της Νάουσας και της περιοχής της. Ο πρώτος αφορά στην προεπαναστατική περίοδο (Νο 1) και ο δεύτερος στην μετά την επανάσταση. (Νο 2).

Β' Γλωσσολογικοί χάρτες Νάουσας και περιοχής της
(Προεπαναστατικός - Μετεπαναστατικός)

Από μία προσεκτική μελέτη των επί μέρους στοιχείων των χαρτών σε συνδυασμό με τις παρατιθέμενες επεξηγήσεις στην σημείωση του χάρτη Νο 2 συνάγονται, κατά την άποψή μου, τα παρακάτω συμπεράσματα:

1) Οι πολλές λέξεις σλαβικής προέλευσης που ενυπήρχαν στο γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας, πύρια, λόγω των σχέσεων και επικοινωνίας της με τα πρώτα δοράνα ξενοφωνα χωριά, θα πρέ-
πει να υποτεθείσαν σταδιακά και κατά

την περίοδο από την ίδρυσή της μέχρι τις παραμονές της επανάστασης και αυτό εξηγείται γιατί:

2) Σύμφωνα με τα πληροφορικά στοιχεία που μας παρέχονται, οι κάτοικοι των χωριών που καταστράφηκαν ή εγκαταλείφθηκαν μετοίκισαν — στην συντριπτική πλειοψηφία τους — στις περιοχές Σερρών, Μελενοίκου, Τζουμαγιάς και Δράμας. Επειδή δέ, η μετοίκηση αυτή συνέβη κατά την περίοδο της επανάστασης, άπεται ότι η

πίεση από την πλευρά της σλαβοφώνης διαλέκτου για την εισδοχή στοιχείων της στο ελληνικό γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων, μετά την επανάσταση, εξασθένιστε σημαντικά, παρά το γεγονός της καταφυγής στην Νάουσα μερικών οικογενειών.

3) Προκύπτει η ανάγκη να επιχειρηθεί μία συστηματική έρευνα για τον εντοπισμό του βαθμού επίδρασης της ολαδικής; διαλέξεως πάνω στο ελληνικό γλωσσικό ιδίωμα που μιλούσαν οι

Ναουσαίοι, της οποίας τα συμπεράσματα θα είναι καθοριστικά και για τον προσδιορισμό της φυλετικής προέλευσης των τελευταίων. Ακόμα, τα συμπεράσματα αυτά θα κρίνουν τελεσίδικα την ορθότητα ή μη των απόψεων των ιστορικών Αραβαντινού και Τρικούπη.

Πέραν αυτού, θα πρέπει να επιχειρηθεί και άλλη μία έρευνα προς την κατεύθυνση της ύπαρξης κατατοπιστικών στοιχείων σε ξένες πηγές, κύρια τουρκικές και αλβανικές, τα οποία θα συμβάλλουν αποφασιστικά στην προσπάθεια συναγωγής ορθού συμπεράσματος.

Κάνοντας αρχή από τις ξένες πηγές σημειώνω αμέσως παρακάτω τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξα σαν αποτέλεσμα αυτής της έρευνας:

Γ' Ξένες μαρτυρίες για την μη σλαβική προέλευση των Ναουσαίων

1) ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ.

Από τα ιστορικά αρχεία Μακεδονίας στα οποία κατέφυγα και ειδικά — λόγω περιοχής — στα αρχεία του ιεροδικαστηρίου (ιεροδικείου) Βέροιας — Νάουσας, δεν προκύπτει ότι οι Ναουσαίοι ήταν βουλγαρικής φυλής. Οι διαπιστώσεις μου είναι οι παρακάτω:

α) Η αναφορά που γίνεται σ' αυτά για τους Ναουσαίους γίνεται, αριθμός, με την χρήση αυτής της λέξης με την προσθήκη — κατά περίπτωση — των επιθέτων «άπιστοι», «επαναστάτες», «αηστές» κ.λ.π. (12)

β) Οι Τούρκοι θεωρούν σαν κομμάτι του ελληνικού έθνους όχι μόνον τους Ναουσαίους αλλά και τους κατοίκους των γύρω χωριών. (13)

γ) Όταν επιρόκειτο να γίνει αναφορά στο εθνικό όνομα «Βούλγαρος» ή «Βούλγαροι», οι τούρκοι ιεροδισκαστές (κατήδες) δεν παρέλειπαν να το σημειώσουν στον κώδικα όπως, π.χ. στην περίπτωση του Γιοδάν, κάτοικου του χωριού Μπούσιανη της Βέροιας που χαρακτηρίζεται «Βούλγαρος». (Πρόκειται για περιστασιακό επίθετο κλεφτών στο χωριό αυτό, οι οποίοι ειτός των άλλων, λεηλάτησαν την περιοχή του Γιοδάν και έκαψαν την γυναίκα του). (14α)

Επίσης, άλλη περίπτωση όπου γίνεται μνεία Βουλγάρων στα τουρκικά αρχεία Βέροιας — Νάουσας, είναι αυτή που αφορά στην εμφάνιση ληστών στην περιοχή της Νάουσας οι οποίοι

ομιλούσαν την βουλγαρική γλώσσα. Οι ληστές αυτοί, άγνωστο από που προερχόμενοι, κατέλαβαν τους κυριότερους οδικούς κόμβους των γειτονικών καζάδων Βέροιας και Γιαννιτσών και απέκριναν τον δρόμο στους εμπόρους που κατευθύνονταν στην Θεσσαλονίκη. Πολλοί από αυτούς μάλιστα, πεζοί και έφιπποι, περιφέρονταν γύρω από την Νάουσα και προξενούσαν «ζημίες και καταστροφές στους ταξιδιώτες». Από τον βαλκή Θεσσαλονίκης εκδίδεται και αποστέλλεται στις τουρκικές αρχές της Βέροιας αυστηρή διαταγή για την λήψη μέτρων και εξόντωση των «αγνώστου ταυτότητας τυχοδιωκτών». Στο κείμενο της διαταγής γίνεται σαφής διαχωρισμός των Ναουσαίων από τους βουλγαρόφωνους ληστές οι οποίοι αποκαλούνται «τυχοδιώκτες άγνωστης ταυτότητας» και όχι Βούλγαροι από ην Νάουσα. (14 β)

δ) Από έναν μακροσκελέστατο κατάλογο 408 ονομάτων κατοίκων της Νάουσας που έλαβαν μέρος στην επανάσταση του 1822 και αποτάθηκαν στις μάχες ή αγνοούνταν η τύχη τους, συγκέντρωσα 20 μόνον, τα οποία, κατά την άποψή μου, είναι σλαβικής προέλευσης ή υποδηλούν τέτοια:

1) Δημήτριος Μπέλλας	(σελ. 284)
2) Τάσιος Γκορίνας	» »
3) Ζίρο Δάγκας	» 285
4) Ντίνος Βόδας	» »
5) Ζαφείριος Κούτσης	» »
6) Χρήστος Κάμης	» »
7) Δόσιος Ραϊδέρης	» »
8) Τσιώσιος Σιάντισος	» »
9) Γεωργάκης Τάντης	» 286
10) Θωμάς Σπάσκου	» 286
11) Παναγιώτης Τράϊκος	» 287
12) Κωνσταντής Μάικος	» »
13) Νίκος Στολένος	» »
14) Λάσης Πέτσιου	» »
15) Τάσος Βίντας	» »
16) Γεώργιος Τρύπου	» 288
17) Κώστας Ρούτκας	» »
18) Λάσης Μύσκας	» 289
19) Καλής Γιοδάνης	» »
20) Ρίζος Πράσας	» »

Επίσης, από έναν άλλο κατάλογο 199 ονομάτων που αφορά σε κατοίκους της Νάουσας που εγκατέλειψαν την πόλη κατά την επανάσταση και μετά την κατάληψή της από τα εχθρικά στρατεύματα και επανήλθαν ύστερα από χορήγηση αμνηστίας, συγκέντρωσα άλλα 10 ονόματα, σλαβικής πιθανόν, προέλευσης:

1) Δότζια Μπιμπαράσκα	(σελ. 290)
-----------------------	------------

2) Δήνης Παράγκου	» 291
3) Κώστας Σιάνκας	» »
4) Φίλιππος Νοσκοτζίνης	» 292
5) Τάσιος Τζούμας	» »
6) Μάνης Τζέτσης	» »
7) Δήνης Δότσιου	» »
8) Δημήτριος Δάγκας	» »
9) Δήνης Κολάτσικος	» »
10) Τράϊκος	» 293

Σε σύνολο, δηλαδή, 607 κατοίκων της Νάουσας μόνον 30 ονόματα είναι σλαβικής προέλευσης ή υποδηλούν κατά κάποιο τρόπο τέτοια, ποσοστό δηλαδή 4.94%. Πάντως, επί πλέον ή επί πλέον των αριθμητικών στοιχείων που παραθέτω παραπάνω μπορεί να υπάρχει και κάποια απόδοση, πολύ μικρή, όμως. (15)

2) ΑΛΒΑΝΙΚΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

α) Από το αλβανικό ιστορικό δημοτικό τραγούδι που αναφέρεται στην καταστροφή της Νάουσας από τους Τούρκους το 1822 δεν προκύπτει, ούτε καν ένδειξη, ότι οι Ναουσαίοι έχουν βουλγαρική ή εν πάσει περιπτώσει, οποιαδήποτε άλλη σλαβική προέλευση. Το τραγούδι αυτό μεταφράστηκε και για πρώτη φορά είδε το φως της δημοσιότητας πρόσφατα. (16)

β) «SHQE — TE» (Σκέ-τ) και όχι Βούλγαρος ή Σλαβομακεδόνες αποκαλούσαν γενικά τους σλαβόφωνους της περιοχής Νάουσας οι αρβανίτες έμποροι ξυλείας, τεχνίτες ξύλου (πελεκιστές κορμών δένδρων), ξυλονόποι, μεταφορείς ξυλείας κ.λ.π. που δούλευαν στα δουνά της Νάουσας (Πριόνια, Γκουρνόσοβο κ.ά.) από το δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα και που εγκαταστάθηκαν τελικά στην Νάουσα (περίπου 25 — 30 οικογένειες) προερχόμενοι, κύρια, από τα ορεινά χωριά Ντάρδα και Σινίτσα του Μοράβα, περιοχής Κορυτσάς. (Νοτιανατολική Αλβανία).

Αντίθετα οι ίδιοι, όταν έκαναν αναφορά στους Ναουσαίους, χρησιμοποιούσαν το εθνικό όνομα «GREKE» (Γκρέε — Έλληνες) ή και την λέξη «NEGOSHTALLINJ» Νεγκοσταλίν — Ναουσαίοι, παράγωγη λέξη από το «NEGOSHD» (Νεγκόζντ — Νάουσα).

Ακόμα, στην περίπτωση που κάποιος αρβανίτης έπαιρνε ναουσαία γυναίκα, αυτήν την αποκαλούσαν «GRECKA» (Γκρέτσα — Ελληνίδα), ενώ αν προέρχονταν από τα σλαβόφωνα χωριά της Νάουσας «SHKLIRA» (Σκλίρα — Σλάβοι) γενικά, χωρίς να

γίνεται διάκριση εθνικότητας (Βουλγάρα, Σερβίδα κ.λ.π.). Η διάκριση αυτή γίνεται για τα άτομα που είχαν πραγματικά την καταγωγή από την Βουλγαρία, Σερβία ή άλλη σλαβική χώρα. (16 β)

γ) Στο αλβανικό λεξικό (FJALOR I GJUHES SHQIPE» έκδοση του Ινστιτούτου Επιστημών, 1954) όπου κατέφυγα για περισσότερες πληροφορίες, σχετικές με την λέξη «SHQE — TE» (Σκέ-τ), βρήκα τις παράγωγες από αυτήν λέξεις «SHQENIA ή SHQERIA» (Σκηνία ή Σκερία) για τις οποίες δίδει τον ακλόνητο ορισμό: «και νό όνομα για τους Σλάβους» (17), κατά το αντίστοιχο, δηλαδή, προς το «Φραγκιάς», που είναι κοινό όνομα για τους Φράγκους.

Φαίνεται ότι η λέξη «SHQE — TE» είναι αρχαιότατη γιατί, σε άλλο λεξικό, όπου επίσης κατέφυγα για συμπληρωματικές πληροφορίες το «FJALOR SHQIP — GREQISHT» (επανεκδοση από RILUNDJA, PRISHTINA 1977) η ίδια λέξη σημαίνει: α) Σκόθες, βασιλιά, (ρίζα SHQE — Σκέ, SHQA — U — Σκιά - ου - ο Σκίθης - βλ. σχ. στο ίδιο λεξικό —), κατόπιν β) Σλάβοι, γενικά, (χωρίς να γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένο σλαβικό φύλο) και τέλος, (επειδή οι Βούλγαροι είναι σλαβικό φύλο — ή εκσλαβισμένο βλ. σχ. άποψη του έλληνα ακαδημαϊκού Π. Κανελλόπουλου στο διβλίο του Ν. Τοντόροφ, σελ. 10, συσχ. με παραπομπή 1), γ) και Βούλγαροι. (18) Φυσικά, η τελευταία ερμηνεία «κατ' επέτασιν».

Όπως και προηγουμένα ετόνισα, είμαι πεπεισμένος ότι η λέξη «SHQE — TE» (Σκέ-τ) είναι αρχαιότατη αλβανική λέξη, ιλλυρικής σαφώς, προέλευσης και είναι ιστορικά εξακριβωμένο ότι οι Αλβανοί είναι απόγονοι των Ιλλυριών, πανάρχαιου λαού της Βαλκανικής χερσονήσου.

Επομένως και από την παράθεση των παραπάνω αλβανικών μαρτυριών, αβίαστα και σαφέστατα προκύπτει ότι οι Ναουσαίοι είναι ελληνικής καταγωγής.

Δ' Ουσιώδεις διαφορές στον χώρο της φωνητικής ανάμεσα στους Ναουσαίους και τους Σλαβόφωνους

Όμως, τα αποδεικτικά στοιχεία που αποκλείουν «τελεσίδικα» την βουλγα-

ρική ή οποιαδήποτε άλλη σλαβική προέλευση των Ναουσαίων δεν εξαντλούνται μόνον με την αναφορά στις ξένες μαρτυρίες και σε όσα άλλα σχετικά στοιχεία έχω επικαλεσθεί μέχρι τώρα.

Παραθέτω, στην συνέχεια, ορισμένες ουσιώδεις διαφορές τις οποίες διέπιστωσα στον τρόπο προφοράς των φθόγγων κύρια, από τους Ναουσαίους και από σλαβόφωνους της περιοχής, όταν οι τελευταίοι κάνουν χρήση της ελληνικής γλώσσας. Οι διαφορές τις οποίες εντόπισα αναφέρονται, ως επί το πλείστον, στον διαφορετικό τρόπο προφοράς ορισμένων συμφώνων και είναι κυρίως μιάς έρευνας που πραγματοποιήσα μεταξυ των ετών 1961 — 1962 σε υπερήλικα πρόσωπα, κύρια γυναίκες.

Οι παρατηρήσεις μου:

Οδοντικά

Το γράμμα Δ δ 1) Στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων υπάρχει και προφέρεται κανονικά π.χ. δρόμους, πιδί, δικέλι, δούλους, Δημήτρης κ.ά.

2) Στις αντίστοιχες λέξεις το δ δεν προφέρεται από τους σλαβόφωνους και αντί αυτού χρησιμοποιείται το σύμπλεγμα των συμφώνων ντ π.χ. ντρόμος, ντντί, ντικέλι, ντούλος, Ντημήτρης κ.ά.

Οδοντικά

Το γράμμα Θ θ 1) Στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων υπάρχει και προφέρεται κανονικά π.χ. Θιός, θουλόξ, θήρα, άνθρωπους, θηρίου, Θανάσης κ.ά.

2) Στις αντίστοιχες λέξεις το θ δεν προφέρεται από τους σλαβόφωνους και αντί αυτού χρησιμοποιείται το σύμφωνο τ π.χ. Τιός, τολός, τήρη, άνθρωπος, τηρίο, Τανάσης κ.ά.

Λαρυγγικά

Το γράμμα Γ γ 1) Στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων υπάρχει και προφέρεται κανονικά π.χ. γάστρα, γιόμα, γουμάρι, γράφου, μύγα, Γόλης κ.ά.

2) Στις αντίστοιχες λέξεις το γ δεν προφέρεται από τους σλαβόφωνους και αντί αυτού χρησιμοποιείται το σύμπλεγμα των συμφώνων γκ π.χ. γκάστρα, γκιόμα, γκουμάρι, γκράφω, μύγκα, Γκόλης κ.ά.

Λαρυγγικά

Το γράμμα Χ χ 1) Στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων υπάρχει και προφέρεται κανονικά π.χ. χάρους, χαρά,

χουργιό, τοίχους, χόμα, Χρήστους κ.ά.

2) Στις αντίστοιχες λέξεις το χ δεν προφέρεται από τους σλαβόφωνους και αντί αυτού χρησιμοποιείται το σύμφωνο κ π.χ. κάρος, κορ(γυ)ιό, καρά, τοίκος, κόμα, Κρήστος κ.ά.

Γλωσσικά

Το γράμμα Λ λ (υγρό) 1) Στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων υπάρχει και προφέρεται κανονικά π.χ. λάμπα, λίκους, λέτσιους, λαπάξ, γάλα, Αλέκους κ.ά.

2) Στις αντίστοιχες λέξεις το λ προφέρεται από τους σλαβόφωνους πάρα πολύ βαρετά, σχεδόν διπλό λλ π.χ. (λλ)άμπα, (λλ)ίκος, (λλ)έτσιος, (λλ)απάξ, γκό(λλ)α, Α(λλ)έκος κ.ά.

Συριστικά

Το γράμμα Σ σ 1) Στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων υπάρχει και προφέρεται κανονικά π.χ. σκάφη, σταγόνα, σκουφούνι, μισάλα, μισάνης, Σουφία κ.ά.

2) Στις αντίστοιχες λέξεις το σ προφέρεται από τους σλαβόφωνους έντονα συριστικό, σαν διπλό παχύ σ, (σσ) π.χ. (σσ)κάφη, (σσ)τα(γυ)όνα, (σσ)κουφούνι, μι(σσ)ά(λλ)α, μι(σσ)κίνης, (Σσ)οφία κ.ά.

Διαφορές όμως δεν παρατηρούνται μόνον στις παραπάνω περιπτώσεις.

Πρέπει να σημειώσω τον ιδιόρρυθμο τρόπο της χρήσης του αρσενικού και θηλυκού άρθρου στην αιτιατική του ενικού (τον, την) από τους ίδιους.

Οι Ναουσαίοι κάνοντας χρήση των παραπάνω άρθρων προφέρουν κανονικά το ν του άρθρου ενώ σλαβόφωνοι το παραλείπουν ανεξάρτητα αν η επόμενη λέξη αρχίζει από φωνήεν ή σύμφωνο π.χ.

1) Ναουσαίοι

α) Την πήρι κá την έβαλι στην άκρη.

β) Τούν είπιν τούν Αλέκου να τούν αφήκει τούν τουρβά.

2) Σλαβόφωνοι

α) Τη πήρε και τη έβαλε στη άκρη.

β) Το είπε το Α(λλ)έκο να το αφήσει το τουρβά.

Διευκρινίζω και πάλι ότι ο εντοπισμός των παραπάνω διαφορών ως προς τον τρόπο προφοράς ορισμένων συμφώνων από τους σλαβόφωνους, έγινε σε πρόσωπα με περιορισμένη κοινωνική ζωή, χωρίς καμιά παιδεία και κύρια, σε γυναίκες υπερήλικες, που, το

μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους το πέρασαν με οικιακές ενασχολήσεις (σπιτική ζωή) γι' αυτό και διητήρη-

σαν πολλά από τα στοιχεία της φωνητικής αναλλοίωτα. Στις τελευταίες δεκαετίες οι διαφορές αυτές έχουν,

σχεδόν, εξαλειφθεί και χρειάζεται ιδιαίτερη παρατηρητικότητα για να τις προσέξει κανείς.

Ε' Ξένα δάνεια στο γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας. Εντοπισμός εκατοστιαίας συμμετοχής των Σλαβικών λέξεων στο σύνολο των δανείων.

Θα ήταν παράλειψη, νομίζω, να μην αναφερθώ και στα δάνεια από ξένες γλώσσες που υπεισέλθαν στο γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων κι' αυτό

το θεωρώ σαν καθοριστικό παράγοντα, γιατί η συμμετοχή τους σε εκατοστιαία αναλογία (από την κάθε ξένη γλώσσ

σα χωριστά) στο σύνολο των δανείων, θα μας οδηγήσει στην συναγωγή ενδιαφερόντων συμπερασμάτων.

1) Δάνεια από την Τουρκική (Η παράθεση ενδεικτική, όχι συνολική)

1) ζαβαλδίκους	(ζάβαλης	ZAVALLI 111)	ελαττωματικός, (και μειονενκτικός)
2) κουρασάνι	(κορασάνι	KORASAN 165)	αμμοκονίαμα (είδος)
3) γιμινιά	(γεμενί	YEMENI 61)	είδος παπουτσιού
4) μιντέρι	(μιντέρι	MINDER 208)	χαμηλός καναπές
5) ντάλα	(ντάλα	DAL 231)	ακριδώς, απάνω που
6) κουμπές	(κουμπές	KUBBE 168)	τρούλλος
7) μπιζιρνό	(μπεζιρίζω	BEZMEK 218)	δαρνέμαι, αποκάμνω
8) τακίμι	(τακίμι	TAKIM 359)	σύνολο όμοιο (παραγμάτων)
9) παρτάλι	(παρτάλι	PARTAL 268)	κουρζέλι
10) μπιμπίλα	(μπιμπίλα	BIR'-BIRI 219)	στρίψωμα μαντηλιού (κεντ.)
11) μουστιρή	(μουστερή	MÜSTERI 214)	πελάτης
12) τσιρίσι	(τσιρίσι	ÇIRIS 386)	συγκολλητική ουσία
13) νταμπλάς	(ταμπλάς	TABLA 360)	συγκοπή
14) μπιτίζου	(μπιτίζω	BITMEK 219)	τελειώνω
15) χουζμέτι	(χουσμέτι	HIZMET 429)	υπηρεσία, εξυπηρέτηση
16) ταϊφάς	(ταϊφάς	TAYFA 259)	σύνολο ανθρώπων, φυλή
17) μπιρντάχι	(περντάχι	PERDAH 278)	κόντρα ξύρισμα, ξύλο (μετ.)
18) ντιμπισίρι	(τεμπισίρι	TEBESIR 363)	κιμωλία
19) ιονάφι	(εσνάφι	ESNAF 107)	συντεχνία
20) κολαϊ	(κολαϊ	KOLAY 161)	ευκολία
21) λέσι	(λέσι	LES 183)	ψοφήμι, βρώμα
22) αντερί	(αντερί	ENTARI 24)	μακρύ γυναικείο φόρεμα
23) ταξέδικους	(ταξέδικος	TAZE 359)	φρέσκος
24) μπιλιντζία	(μπιλετζία	BILEZIK 219)	δραχίδι
25) διράνικους	(διράνι	VIRAN 51)	ερείπιο (και επί ανθρώπ.)
26) καράρι	(καράρι	KARAR 146)	αναλογία, δόση,
27) τιπέ	(τεπέ	TEPE 364)	κορυφή (και κεφαλιού)
28) νταμπάικου	(ταμπάικο	TABAK 360)	δυσοδοψείο
29) κασμέτι	(κασμέτι	KISMET 157)	τύχη, πεπρωμένο
30) μερεμέτι	(μερεμέτι	MEREMET 203)	επιδιόρθωση
31) μαλιμπί	(μουχαλεμπί	MUHALLEBI 215)	είδος γλυκίσματος
32) γκαδάζης	(καδάσης	KAVAS 135)	φρουρός, φύλακας
33) ουλούνι	(λούνι	OLUK 189)	υδρορροή
34) κολάνι	(κολάνι	KOLAN 161)	ζώνη
35) τσαίρι	(τσαίρι	ÇAYIR 381)	λειθάδι
36) σερμαϊά	(σερμαγιά	SERMAYE 322)	κεφάλαιο (χρηματικό)
37) μπόσικους	(μπόσικος	BOS 220)	χαλαρός
38) τσιλιμής	(τσιλέπης	CELEBI 383)	ευγενής
39) ταϊμι	(ταγίμι	TAYIN 359)	σιτηρέσιο
40) πισίρι	(πεσίρι	PESKIR 278)	πετσέτα
41) τουπούζι	(τοπούζι	TOPUZ 370)	βαρύ ρόπαλο, σίδερο ξυγού
42) κουρμπάνι	(κουρμπάνι	KURBAN 169)	θύμα, θυσία ξώου
43) καρσί	(καρσί	KARSI 148)	απέναντι
44) αβτζής	(αβτζής	AVCI 3)	κυνηγός
45) μπουμπάρι	(μπουμπάρι	BUMBAR 221)	παχύ έντερο
46) ταπί	(ταπί	TAPU 361)	τίτλος ιδιοκτησίας
47) χαντούμης	(χαντούμης	HADIM 420)	ευνούχος
48) τσιατμάς	(τσατμάς	CATMA 383)	ξύλινος τοίχος
49) σιμίθι	(σιμίθι	SIMIT 323)	κουλούρι, είδος κουλουριού

50) ταμάχι	(ταμάχι	TAMAH 360)	πλεονεξία
51) γκαϊρέτι (κουράγιο)	52)	έριτζι (κάστα, σειρά κοινωνική)	
53) ιχιμπαρί (εκτίμηση)	54)	γιαγγκίνα (πυρκαϊά)	
55) τζιαμασιάνι (τζαμαρία)	56)	ιμπρέτι (πίεσμα)	
57) ιμάνι (ενδοιασμός, έλεος)	58)	κιουσές (γωνιά), τζακιού κύρια	
59) κιμέρι (πέτσαιο πορτοφόλι)	60)	ριτζιάς (παρόκληση, ικεσία)	
61) ταξιράτι (ατυχία)	62)	μαϊτόπια (παχιά λόγια, κομπορρημοσύνη)	
63) νισάφι (φτάνει, επαρκεί)	64)	σακίν (τύποτα/ρεταφ: μιλιά!)	
65) σιμισλέκι (γένος)	66)	μπουζμάς (κατσάδα)	
67) τζιαντές (δημόσιος δρόμος)	68)	στού τζέντιμι (στον διάβολο)	
69) τούζλα (πολύ αλμυρό)	70)	χατάς (καταστροφή)	
71) αντζιάν (ακριδώς)	72)	αντέτι (έθιμο)	
73) γιαζίσι (αζίμα)	74)	ζαράρι (ζηλιά)	
75) ζαμίτι (κόπος)	76)	ζανάτι (επάγγελμα)	
77) ιλιάτσι (φάρμακο)	78)	ισάπι (λογαριασμός)	
79) ιξίσι (λιφό)	80)	κιουντέου (δειλιάζω)	
81) κουρμπέτι (ξενητεία)	82)	αλιζβιρίσι (κατανάλωση)	
83) αλιάδερεσιν (δόξα τω Θεώ)	84)	ζαϊρές (ζωοτροφή)	
85) κιαμέτι (πολύ)	86)	κιριστές (ξυλεία)	
87) κιαπέγκι (ρόλο μαγαζιού)	88)	κισάτι (αναδουλειά)	
89) καρακόλι (περίπολος)	90)	μουζαδίζης (διαβολέας, συκοφάντης)	
91) μπαντιγιά (τζάμπα)	92)	μπάριμ (τουλάχιστο)	
93) μπερικιάτ (ευτυχώς)	94)	μπούριουν (ορίστε)	
95) μπεριντζί (μιά χαρά, πολύ καλά)	96)	μουχαμπέτι (διασάδαση, ψυχαγωγία)	
97) ντιληπάλλας (τρελλός, ζωηρός)	98)	π.σάσι (δώρο)	
99) σιακός (αστείο)	100)	τσιμπρής (τσιγκούνης)	
101) χούχμι (για φαγητό: λυωμένο)	102)	χούσμι (ευχαρίστηση στο φαγητό)	
103) νταλιάς (καημός)	104)	ουρνέκι (δείγμα, είδος)	
105) ουλιούρι (αρεστιά)	106)	σαλάμικου (σωστός), ακέσαιος)	
107) ντουσμάνης (χάρος, εχθρός)	108)	αμπατζιάς (έξοδος) σπασής)	
109) μπαϊά (πολύ, σαν πολύ)	110)	γκαρτσμάκου (τα φωνητικά όργανα)	
111) ντεμέκ (δηλαδή (τάχα)	112)	ταμάμ (ακριδώς) κ.ά.	

Τοπωνύμια:
(μερικά)

Καρά - μουνάρ (μαύρη πηγή), Χαμί-
τι (δουνοκορφή, από το ΧΑΜΙΤ),
Τσιφλίκι (μεγάλη γαιοκτησία), Κου-
λούκι (παρατηρητήριο), Ιζμαήλι (πε-
ριοχή, από το ΙΣΜΑΗΛ), Μαντέμι
(μεταλλείο), Γκουτζιά - Ταρλιά (περι-
οχή έξω της Νάουσας) κ.ά.

Σημείωση: Οι αριθμοί που δρί-
σκονται απέναντι από τις λέξεις με
αύξ. αριθμ. 1—50 παραπέμπουν στις
σελίδες του διδίου «ΕΤΥΜΟΛΟΓΙ-

ΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕ-
ΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ» του Ν.Π. Ανδρι-
ώτη. (19)

2) Δάνεια πό την Λατινική (μέσω Ιταλικής, Βενετσιάνικης κλπ.) (Η παράθεση ενδεικτική, όχι συ-
νολική)

- 1) νταραβέρι
- 2) παλάντζα
- 3) κατίνα
- 4) ντούρους
- 5) παντέρα
- 6) ρουφιάνους
- 7) σάλντώ
- 8) παρασώλι
- 9) ντάρα
- 10) κουλιάστρα

(DARE — AVERE ITAL 231 νταρ)ρι) δοσοληψία
(PALANGA LAT 259 παλάντζα) ζυγαριά
CATENA ITAL 152 κατίνα) αλυσίδα και κλειδαριά)
(DURO ITAL 232 ντούρος) άκαμπτος, ίσιος, σκληρός
(BANDIERA ITAL 261 παντιέρα) σημαία (μεταφ.: χαρταετός
(RUFFIANO ITAL 312 ρουφιάνος) προαγωγός
(SALTARE ITALIA 317 σαλτάρω) εξακοντίζω, πηδώ
(PARA — SOLE ITAL παρασώλι 268) αλεξήλιο (προφυλ. ήλιου)
(TARA ITAL 231 ντάρα ή τάρα) απόβαρο
(COLASTRUM LAT 161 κολάστρα) γάλα μετά τον τοκετό
(το πρώτο γάλα)

- 11) σουλτούκο
- 12) ριγόλου
- 13) νάνα
- 14) μουσαφέζικους (μεσοδέζικους
ήσως από το MEZO — VENTO
— ενδιασμένος άνεμος. VEN/204

- 15) ριτσέτα (ρετσέτα
- 16) βιγγέρα (βεγγέρα
- 17) κελάρι (κελάρι
- 18) προύνου (προύνο
- 19) κούρδα (κούρδα
- 20) στιβάλλι (στιβάλλι
- 21) μισάνης μεσάνης
- 22) κούτλα (κούτρα

- 23) καλσιούνι (καλτσούνι
- 24) κάργα (κάργα
- 25) λιθάντα (λεθάντα
- 26) μισάλα (μεσάλα
- 27) μούκου! (μόκο!
- 28) φούρλα (φούρλα
- 29) μπούβλα (μπούβλα
- 30) χαρχάλι (καρχάλι
- 31) λήπινου (λούπινο
- 32) ντρέβαλα (τράβαλα
- 33) σιρβιτσιάλλι (νλίσμα)
- 35) κάρτου (τέταρτο)
- 37) λέδα (υποκίνηση)
- 39) κόντρα (αναμέτρηση)
- 41) αθάντα (περιθώριο)
- 43) λιγγέρι (σκεύος κουζ.)
- 45) σακαράνα (παλιό μετ. μέσο)
- 47) διτούλι (χαρκατ. μοςχαριού)
- 49) δύρα (συνέχεια/επίρ.)
- 51) ζαμπούκους (είδος φυτού)
- 53) σκουτέλι (επιμνημ. δίσκος)
- 55) στραπάτσα (επίρ. τα διέλυσε)
- 57) τσιρότου (τσιρότο)

(SOLTU VEN 335 σουρτούκο) σακάκι, είδος επανωφοριού
(REGALO ITAL 308 ρεγάλο) δώρο
NONA ITAL 229 — 230) γιαγιά
Ενδιάμεσος άνεμος και μεταφ.: αυτός που γέρνει πότε εδώ και πότε εκεί

- RICETTA ITAL 309) συνταγή
VEGGHERIA ITAL 49 εσπερίδα (βραδυνή συγν)ση)
CELLARIOUM LAT 155) αποθήκη τροφίμων
PRUNUS LAT 302) κορόμφλο, δαμάσκηνο
CURVA LAT 169) πόρνη
STIVAL VEN 342) μποτίτι, σκαρπίνι
MESCHINO ITAL 204) έθλιος
SCUTRA 170) μεταφ. στους Ναο υσαίους: είδος μετρ. σκεύους. Κανονι
κά: χύτρα (και μέτωπο)
CALZONE ITAL 147) κάλτσα
CARGA VEN 147) γεμάτα επιρ.)
LEVANDA ITAL 180) είδος μυρωδικού
MENSALIUM LAT 204) τραπέζο-μόντεγλο
MOCCO ITAL 210) σιωπή!, τσιμουδιά!
FRULLO ITAL 410) σβούρτα
BUCCULA LAT 221) βούκλα
CARACALLA LAT 147) το λειρί του πετεινού
LUPINUM LAT 189) είδος φυτού «τοξικό»
TRAUAGLIO ITAL 373) φασαρία
34) καντάρι (ο ρωμαϊκός ζυγός)
36) καρνάλα (καρίκος)
38) στασιόνι (σταθμός σιδηρ)κος)
40) μάντζια (είδος πρόχ. φαγητού)
42) λότους (λαχνός)
44) κουκούμι (φωτ. μέσο/ δοχ. με υγρό φωτιστικό: πετρέλαιο)
46) Βέλου (τούλι)
48) βιγνλώ (βιγλίζω, παρατηρώ)
50) δραγιά (φράχτης)
52) μέντα (φυτ. αρωμ. καρσαμέλλα)
54) σκουτί (φόρεμα, ύφασμ. μικρ. παιδ.
56) τσάπα (τσαπί)
58) φλάτσκας (με ιδιόρ. κατατομή κεφαλιού, προσώπου/από το λατιν.
FLASCA) κ.ά.

Τοπωνύμια (μερ ι κ α)

Κατάρ (θολωτή, αψιδωτή), περιο-
χή έξω της Νάουσας Γαλασιάνους
(ήσως από το Γαλάτες, επίσης περιοχή
κ.ά.

Σημείωση: Οι αριθμοί που βρί-
σκονται απέναντι από τις λέξεις με

αύξ. αριθμ. 1—32 παραθέτουν στις σε-
λίδες του ίδιου διβλίου. (βλ. παραπ. 19) (20).

3) Δάνεια από την Σλαβική (Η παράθεση ενδεικτική, όχι συνολική)

- 1) γνλάδα (γνλάδα
- 2) μπάρα (μπάρα
- 3) ρούντου (ρούντο
- 4) ζακόνι (ζακόνι
- 5) κούτέτσι (κοτέτσι
- 6) λότσα (λουτσα
- 7) ντόμπρους (ντόμπρος
- 8) πλάδα (πλάδα
- 9) μπράτιμους (μπράτιμος
- 10) βερβιρίτσα (βεργερίτσα
- 11) βίτσα (βίτσα
- 12) στρέβαλα (στρέβαλα
- 13) μπάμπου (μπάμπου

- GLAVA 64) κεφάλι, χοντρό κεφάλι
BARA 217) τέλμα
RUDO 312) λεπτό σγουρό μαλλί
ZAKONA 111) έθιμο
KOTETS 168) ορνιθόνας
LUZA 189) λιμνάζον νερό, τέλμα
DOBR 232) καλός, ειλικρινής
PLAVA 283) θάρκα λίμνης
BRATIM 222) στενός φίλος
VERVERITSA 50) σιλουροζ
VITSA 52) βέργα
STRUKEK 344) αλογόμυγα (μετ. είδ. αρώστ.)
BOBO 217) γριά

- 14) μούχους μούχος
- 15) τζιαντίλα (τσαντίλα
- 16) καρούτα (καρούτα
- 17) ιζδόρι (πηγή)
- 19) γκόλιους (γυνός)
- 21) ίζμπα (σκοτεινό μέρος)
- 23) μπουνέλου (πηρούνι)
- 25) πέτσικους (στραδός)

- MUHU 215 σκόνη, τσίπα, εξωτ. επίστρ.)
- TSEDILO 382 σακκούλι για στράγ. τυριού)
- KORYTO 147) ξύλινη σακάφη
- 18) σλότα (νερουλό, π.χ. χιόνι)
- 20) ζμπουρίζου (φλυαρώ)
- 22) ούλτσα (στενό σοκάκι)
- 24) ουζντίζου (ταξτοποιώ)
- 26) χλιάπας (από το χλίστα — ψωμάς, ανόητος, δλάκας κ.ά.

Το ποινύμια (μερικιά): Ντούπ-
κας (πρύπες), Μπίμπις (γριές), Ιζ-
δόργια (πηγές), Γκιόργινα - ρέκα

(το ρέμα της Γιώργαινας), Γκουλέμα
ρέκα (μεγάλο ρέμα), Γκουσιόγλαβου
(γκούσια — το μπροστινό μέρος του

λαιμού και γλάδα — κεφάλι. Μετα-
φράζεται: (περίπου λαιμοκέφαλο) κ.
ά.

Σημείωση: Οι αριθμοί που δρι-
σκονται απέναντι από τις λέξεις με

αύξ. αριθμ. 1—16 παραπέμπουν στις
σελίδες του ίδιου διδλίου. (βλ. πα-

ραπ. 19 και 20) (21)

4) Δάνεια από την Αλβανική (Η παράθεση ενδεικτική, όχι συνολική)

- 1) μπέσα (μπέσα
- 2) γκουρτσιά (γκουρτσιά
- 3) τσιούπα (τσούπα
- 4) ζβέρκους (ζβέρκος
- 5) μπαμπέζης (μπαμπέσης
- 6) κατσίκι (κατσίκι
- 7) πλιάτσικου (πλιάτσικο
- 8) μάϊ (περισσότερο
- 9) τσιούγκου (κουλοχέρης
- 10) τσιόπα (κομμάτι
- 11) τσιαπάρι (θήμα
- 12) νταλντώ (επιχειρώ

- BESE 218) εμπιστοσύνη, πίστη
- GORITSE 65) αγριαπιδιά
- CUPE 387) κορίτσι
- ZVERK 112) τράχηλος
- PABESE 216) επίορκος, αναξιόπιστος
- KATS 153) γύδι
- PLACKE 286) λεία
- ME 308) πιο πολύ (συγκρ. βαθμός)
- CUNG 60) με ακρωτήρ, χέρι (και κουλός)
- COPE 59) τεμάχιο
- CAP 62) απόστ. ανοικ. αντίχ. και δείκτη/θήμα
- DALLDIS 72) επιχειρώ, ριψοκινδυνεύω (μεταφ. επιδίδομαι έντονα σε

κάτι)

- 13) σερζόμους (καρδούνιασμα
- 14) τζιούμπα (εξόγκωμα (σώμ)
- 15) τσιούσνι (τσιούγκρισμα
- 16) τρόκαλου (κομμάτι πέτρας)
- 17) τσιουτσιούρου (θρόση με λίγο
- νερό
- 18) τζάντζας (με πολλά χούϊα
- 19) λάτα (λείο σανίδι από το ρήμα
- 20) τρουκουλνώ (κυλώ κάποιον

- SHKRUMB 530 απανθίζω
- XHUMBE 624) εξόγκωμα (μετά σπό χτύπημα)
- COKAS 68) χτυπά την πόρτα μεταφ. τσουγκρίζω
- TROKE 575) πολύ σκληρό χρώμα σαν πέτρα
- CURKE 70) κρουνός, βρύση/μικρή φλέβα νερού που σιγοτρέχει.

- XANXE 621) άνθρωπος με χούϊα, με δίτσα
- LATOJ 261) πελεκάω κάτι για να του κάνω λεία την επιφάνεια
- RRUKULIS 480) κυλώ κάποιον κάτω/και σπρώχνω κάποιον κυλώντας

τον

- 21) πλιασκάτσι (παιχνίδι από τρύπιο ξύλο που σιάει με αέρα από το
- ρήμα PLAS
- 22) μπούρας (άντρας, με την έννοια: παλικάρι
- 23) κάτσους (είδος αγριολούλουδου
- 24) μπόντους (αιχμή, μύτη
- 25) γκαζγκαλνώ (γαργαλώ
- 26) τσάπους (τράγος

- PLAS 417) σκάζω, εκρήγνυμαι
- BURRE 52) άνθρωπος που κρατάει το λόγο του
- KACE 190) άγριο τριαντάφυλλο/ αγριολούλουδο
- BODEC 42) αγάδα, μυτερή απόληξη
- NGAS 345) κεντρίζω κάποιον στο σώμα, γαργαλώ
- CJAP 59) τράγος κ.ά.

Το ποινύμια: ενόπισα το Βάντου;
(αγροτική περιοχή), πιθανόν από το

VADE — σύστημα ποτίσματος με αν-
λάσια/595

Σημείωση: Οι αριθμοί που δρι-
σκονται απέναντι από τις λέξεις με
αύξ. αριθμ. 1—7 παραπέμπουν στο ί-

διο διδλίο. (βλ. παραπ. 19,20,21 (22)
— Οι αριθμοί που βρίσκονται απέ-
ναντι από τις λέξεις με αύξ. αριθμ.

8—26 παραπέμπουν στις σελίδες του
διδλίου «FJALOR I GJUHES SHQ-
IPE» (23).

Ύστερα από την παράθεση των παραπάνω στοιχείων για την κάθε ξένη γλώσσα χωριστά η εσωτερική συμμε-

- 1) Δάνεια από την Τουρκική:
- 2) » » » Λατινική:
- 3) » » » Σλαβική
διάλεκτο:
- 4) » » » την Αλβανική
γενικό σύνολο

Επαναλαμβάνω ότι η παράθεση των παραπάνω γλωσσικών δανείων είναι ενδεικτική. Ταυτόχρονα, όμως, είναι και αναλογική σε σχέση με όσες άλλες έχω συγκεντρώσει μέχρι τώρα και συνεχίζω να συγκεντρώνω. Αν πρόκειται να υπάρξει κάποια απόφαση, είναι βέβαιο ότι αυτή θα είναι αυξητική (Ιεραρχικά) των τουρκικών και των λατινικών.

Από το μικρό ποσοστό των δανείων σλαβικής προέλευσης που συμμετέχει στο σύνολο των ξένων λέξεων και ενυπάρχει στο γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας και από την συντριπτική πλειοψηφία αυτών της Τουρκικής και επόμενα της Λατινικής (φαινόμενο καθολικό και σε άλλα ελληνικά γλωσσικά ιδιώματα, καθώς και στην κοινή νεοελληνική), προκύπτει αδιάστα το συμπέρασμα ότι το γλωσσικό ιδίωμα των Ναουσαίων αναπτύχθηκε και εξελήχθηκε διαχρονικά μέσα στους κόλπους της ελληνικής γλώσσας με απόλυτα φυσιολογικό τρόπο. Ακόμα μία μαρτυρία, απόλυτα αντικειμενική και τεκμηριωμένη, που αποδεικνύει την ελληνική προέλευση των Ναουσαίων και οδηγεί στον χαρακτηρισμό των απόμενων Αραβαντινού και Τρικούτη σαν ευθαίρετων, ιστορικά αβάσιμων και «καθ' ολοκληρίαν» απορριπτέων.

Και όλες οι μαρτυρίες που μέχρι τώρα επικαλέσθηκα για να αποδείξω την ελληνική καταγωγή των Ναουσαίων, προσεπικουρούνται και ισχυροποιούνται ακόμα περισσότερο με την επίκληση και άλλης μιάς που προέρχεται από τον ευρύ χώρο των ηθών, εθίμων, τοπικής ενδυμασίας (ανδρικής και γυναικείας), τραγουδιών (24) κ. λ.π. που δεν εμφανίζουν καμιά — απολύτως — ομοιότητα με τα αντίστοιχα των σλαβόφωνων.

ΣΤ' Ανακεφαλαίωση των εκτεθέντων.

Καταλήγοντας, κρίνω σφαιρικό να ανακεφαλαιάσω με λίγες γραμμές τα όσα μέχρι τώρα εκτέθηκαν:

τοχή της κάθε μιάς στο σύνολο των λέξεων που υπεισέλθαν στο γλωσσικό ιδίωμα της Νάουσας σαν δάνεια (σε

σύνολο λέξεων	119	50	%
»	60	25,2	%
»	32	13,4	%
»	27	11,4	%
	238	100	%

1) Ο Έλληνας ιστορικός Αραβαντινός υποστήριξε ότι η Νάουσα κατοικούνταν από 2000 οικογένειες βουλγαρικής φυλής.

2) Άλλος Έλληνας ιστορικός, ο Τρικούπης, έγραψε ότι η Νάουσα κατοικούνταν από χριστιανούς Έλληνες και Βουλγάρους.

3) Ο Βούλγαρος ιστορικός Τοντόρωφ υποστηρίζει ότι ο Γάτσος ήταν Βούλγαρος και κάνει αναφορά σε Βουλγάρους της Νάουσας.

4) Στην «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» παρέχονται στοιχεία σχετικά με τα ξενόφωνα χωριά της περιοχής Νάουσας.

5) Από έγγραφα στα τουρκικά αρχεία του Ιεροδικείου Βέροιας - Νάουσας δεν προκύπτει ότι οι Ναουσαίοι είναι Βούλγαροι. Αντίθετα οι Τούρκοι τους θεωρούν σαν κομμάτι του ελληνικού έθνους, καθώς και τα χωριά γύρω από την Νάουσα. Επίσης, πουθενά δεν χαρακτηρίζεται ο Γάτσος σαν Βούλγαρος.

6) Από ονομαστικούς καταλόγους των τουρκικών αρχείων που αφορούν σε επαναστάτες Ναουσαίους δεν προκύπτουν σλαβικά ονόματα καθοριστικά της βουλγαρικής ή σλαβικής γενικής προέλευσης των Ναουσαίων.

7) Επίσης και από αλβανικές μαρτυρίες προκύπτει ότι οι Ναουσαίοι ήταν Έλληνες και όχι Σλάβοι.

8) Υπάρχουν βασικές διαφορές στα στοιχεία της φωνητικής μεταξύ του γλωσσικού ιδιώματος της Νάουσας και του τρόπου με τον οποίο έκαναν χρήση των ελληνικών οι ξενόφωνοι της περιοχής της.

9) Από τον εντοπισμό των ολίγων λέξεων σλαβικής προέλευσης στον χώρο των ξενικών (γλωσσικών) δανείων του γλωσσικού ιδιώματος της Νάουσας αποδεικνύεται αντικειμενικά η ελληνικότητα της προέλευσής του και η ελληνική, επίσης, προέλευση των Ναουσαίων.

10) Τέλος, και στον χώρο του φολκλόρ (λαογραφία κλπ.) υπάρχει διαμετρική διαφορά μεταξύ του ναουσαί-

ικού και αυτού των σλαβόφωνων, άλλη μία μαρτυρία της ελληνικότητάς του πρώτου και συναισθηθείς της ελληνικής προέλευσης των Ναουσαίων.

Βιβλιογραφία - Πηγές

(Οι αύξοντες αριθμοί αφορούν στις παραπομπές του κειμένου)

1) Νικολάι Τοντόρωφ: «Η ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821» (Η περίπτωση των Βουλγάρων), σελ. 150—151, Αθήνα 1982.

2) Σπυρίδων Τρικούπης: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ», τόμ. Β', σελ. 172, Λονδίνο (1861).

3) Π. Αραβαντινός: «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», τόμ. Β', σελ. 116, Αθήνα 1856.

4) Ε.Ι. ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» (κατ' ανέκδοτον σχέδιον Δ. Πλαταρίδου) σελ. 46 (επανεκδόση από Σύλλογο Αποφοίτων Γυμνασίου Ναούσης), Θεσσαλονίκη 1976.

5) Ε.Ι. ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ: ό.π. σελ. 70.

6) Ι.Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗ: «ΟΙ ΜΑΚΕΔΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑΣ» (1796—1832), σελ. 119, (έκδοση Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών) Θεσσαλονίκη 1950.

7) Ν.Γ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ: «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ» (ιστορική πραγματεία), σελ. 36, Αθήνα 1881.

8) Α.Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ» (1354—1833), σελ. 585, Θεσσαλονίκη 1969.

9) Δ.Α. ΚΟΚΚΙΝΟΥ: «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ» Τρίτη έκδοση, τόμ. Ε', σελ. 57—78, Αθήνα 1957.

(Συνέχεια στη σελίδα 62)

Η Νάουσα τότε και τώρα

1934. Η πλατεία Καμένα και η περιοχή της.
(Παλιά ονομασία της πλατείας Διοικητηρίου
Τρομπανά)

Σημερινή μορφή της περιοχής

1940. Η ίδια περιοχή

Έργο της κ. Χάρης Μούγγρη (απεικονίζει την
περιοχή στην δεκαετία του '60)

12-12-30. Το παλατάκι
(Φωτογραφίες Παν. Μαρκέρη)

Το παλατάκι σήμερα. (Προβλέπεται η αναστή-
λωσή του σε συνδυασμό με το γήπεδο που κα-
τασκευάζεται στην περιοχή)
(Φωτογραφίες Αλ. Οικονόμου)

Οι πελαργοί της γειτονιάς

Στη γειτονιά μας κόπιασαν μακρυνοί τουρίστες από την Αίγυπτο, όπως κάθε χρόνο. Οι μεγάλες άσπρες φτερούγες τους πήραν μια ανάλαφρη κιτρινάδα απ' το μεγάλο ταξίδι. Μ' όλη την κούρασή τους δείχνουν μιαν καταμαχητή αισιοδοξία και ριχνονται με τα μούτρα στη δουλειά να στήσουν την καλοκαιρινή τους στέγη. Πού αλλού; στο πιο ψηλό μέρος της πολιτείας κοντά στους ανθρώπους και πάνω απ' αυτούς. Στο τζαμί της παλιάς Μητρόπολης. Καλά που έπεσε ο μολυβδένιος τρούλος του — ο Αλλάχας με συγχωρέσει — και βρήκαν οι πελαργοί το καλύτερο οικόπεδο για να παραθερίσουν.

Ανήμερα το δειλινό ανέβηκαν ψηλά στο μπαλκόνι του μιναρέ κι από κει άρχισαν να λένε αντί του χότζα την προσευχή «μπιρ Αλλάχ» τα θάσανα και τους καημούς τους.

Μα δεν είναι ζωή αυτή εκεί κάτω. Η ζέστα έχει γίνει καμίνι, βρωμοκοπούν τα μαραμπού του Νείλου, ο ουρανός βρέχει μολύβι κι' όλο κινδυνεύεις να φας καμμιά σφαίρα Παλαιστίνιου αντάρτη στο πλατάρι.

Μόνη σωτηρία η φυγή. Μας είχαν πει πέρσι οι γονιοί μας άμα δείτε τα σκούρα εκεί να πάτε ψηλά στο τζαμί εκεί που σας γεννήσαμε. Αν το πατρικό σας το πήραν οι άνεμοι να χτίσετε άλλο, την δουλειά την ξέρετε. Μη θαρρείτε πως κι' εκεί τα πράγματα είναι ρόδινα κι' ωραία. Μπορεί σφαίρες να μην πέφτουν αλλά έχουν ρίζι το φαρμάκι στα φύλλα και στα κλωνιά των δέντρων που αφάνισαν τα κιρκινέζια και τα φαλλιδωτά τα χελιδόνια. Κι' απ' τους δικούς μας

λίγους θα βρείτε. Μόνο πετροχελιδόνα και κείνη την πληγή του ουρανού τις κάργες. Να προσέχετε την τροφή σας.

Μ' αυτές τις γονικές τις συμβουλές χωρίς διαβατήρια και βίζες οι πελαργοί πέρασαν τα σύνορα και κόπιασαν στον τόπο μας

Του Στέλιου Σβαρνόπουλου

δείχνοντας έτσι σεβασμό στην πελαργίσια παράδοση.

Πρώτη φροντίδα το στεγαστικό. Μήτε άδειες απ' το πολεοδομικό μήτε πράξεις τακτοποιήσεως. Άρτιο το οικόπεδό τους και οικοδομικά υλικά άφθονα στις πλαγιές του Βερμίου και στα στεγνά πουνάρια.

Σιγά - σιγά και με μεθοδικότητα έπλεξαν το σπίτι τους με μια απαράμιλλη αρχιτεκτονική που την ζηλεύουν οι μηχανικοί κι' οι χτίστες της αντικρινής πολυκατοικίας του Ιορδάνη.

Το θέμα της διατροφής το αντιμετωπίζουν με τις προσγειώσεις τους στους φιλόδοτους των βράχων και με άγριες τρυφερές ρίζες κι' όπου νάναι θα γιομίσουν πεσμένα στάχια στα θερισμένα σταροχώραφα.

Δεν είναι μονάχα η ώρα η βραδυνή που ξυπνάει τους πόθους σαν παίζουν τα μπουζούκια του αντικρινού του μαγαζιού με τις γυμνόστηθες τις καλλονές, είναι κι' ο προσρισμός της δημιουργίας, της δικαιώσεως του είδους.

Η πελαργίνα γέννησε δύο αυγά κι' η φροντίδα του ζευγαριού διπλή να τα κλωστήσουν βάρδια - βάρδια. Τα τσόφλια σκάσαν, οι νεοσσί αντίκρυσαν το φως του ήλιου που τους τύφλω-

σε και κάναν τα πρώτα αδέξια βηματάκια κάτω απ' τις προστατευτικές φτερούγες της μάννας. Ο αρσενικός, ο Τούρκος, όπως τον αποκαλεί ο κυρ-Λάζος, ολόρθος στο ένα του ποδάρι κάνει παρατηρήσεις και διαπιστώσεις για την τιμιότητα και αφοσίωση της συμβίας του.

Εξ άλλου άλλος αρσενικός εδώ κοντά δεν είναι εκτός απ' το καμπαναριό του Αγίου - Γιώργη στο Σταυρό...

Αλλοίμονο στην πελαργίνα που θ' απιστήσει. Τότε συγκροτείται δικαστήριο με εφετειακή σύνθεση και εισηγητή τον απατημένο σύζυγο και επιβάλλει την έσχατη ποινή, την θανάτωση της μοιχαλίδας δια ραμφισμών.

Η πελαργίνα της γειτονιάς μας είναι πιστή σύζυγος. Έτσι αρχίζει το πρόγραμμα της εκπαίδευσης χωρίς διαρροές θεμάτων. Μάθημα πρώτο. Θ' ανοίγετε το ράμφος σας για να πέφτουν σε παγίδα οι μύγες και τα κουνούπια και για χόρταση εμείς εδώ είμαστε. Όταν ο πελαργός στέκεται στο ένα πόδι είναι προμήνυμα βροχής (φέτος πολλές φορές έχασε στα προγνωστικά), όταν κάθεται το θερμόμετρο θ' ανέβει, όταν κάνει το 7 μαθαίνει στα παιδιά του αριθμητική, ενώ οι διαστικοί της παρέας παθαίνουν νίλα μη μπορώντας να κατανοήσουν πως τέσσερα και τρία κάνουν επτά...

Ο ήλιος καίει μεσούρανα, τα κάτασπρα τα πελαργάκια κινδυνεύουν από ηλίαση. Να θέμα για ζωγραφική σύνθεση, ώρες ατέλειωτες η μάνα ή ο πατέρας να κάνουν προστατευτική σκιά με τα φτερά τους απλωμένα στον ήλιο.

Αρχίζουν τα δύσκολα. Μάθη-

μα σωματικής αγωγής. Να έ-
τσι θα κουνάτε τα φτερά σας.
Τέσσερα ζευγάρια φτερούγες, δύο
μικρές και δύο μεγάλες, παίζουν
αδιάκοπα. Τα λάθη τιμωρούν-
ται. Ο πατέρας δεν χαρίζει κά-
στανα, δίνει κλωτσιές.

Μάθημα ωδικής. Όταν ο πε-
λαργός κροταλίζει κάνει ταρατό-
ρι, όπως λένε. Στην πραγματικό-
τητα εξυπηρετεί δύο ανάγκες:
καθαρίζει τη στοματική του κοι-
λότητα και σύγχρονα τραγουδά-
ει παρασυρμένος απ' την φλύα-
ρη γαλιάντρα του γερο-πλάτα-
νου ή από κανένα ταξιμάκι της

«Μιμόζας»... Οι μικροί πολύ το
θέλουν να τραγουδήσουν αλλά τα
μαλακά τους ράμφη κάνουν πιφ
και τρώνε φάπες. Θα το μάθουν
κι' αυτό.

Αρχίζουν οι απογειώσεις σε
μικρό ύψος στο χώρο της πίστας
της φωλιάς κι' αύριο πιο ψηλά
και την άλλη ακόμα πιο ψηλά
ώσπου φτάνει η μεγάλη στιγμή
της ρίψης.

Οι γονιοί ντουέτο το κροτά-
λισμα για ώρα πολλή έτσι σαν
προανάκρουσμα μάγης για να
εμφυωθούν τα παιδιά τους. Κι'
ύστερα απ' το στηθαίο της φω-

λιάς δίνουν το σπρώξιμο του α-
ποχαιρετισμού. Άντε στο καλό!
Καινούργια γενιά τράβα μπρο-
στά. Μπορείς.

Τί κρίμα! σιγά-σιγά θα λεί-
ψουν απ' τους ουρανούς μας οι
αξιαγάπητοι πελαργοί, θύματα
κι' αυτοί της τεχνοκρατίας και
του ανθρώπινου πολιτισμού.

Οι όμορφες λαϊκές ιστορίες θα
λείψουν κι' αυτές και πώς θα
γεννιούνται τα μικρότερα μας α-
δελφάκια γιατί όπως ξέρετε τα
μωρά τα φέρνει ο πελαργός το
καλοκαίρι ενώ τον χειμώνα η
μπάμπω απ' τα τσουνιδιά...

Το πρόβλημα της φυλετικής προέλευσης των Ναουσαίων και απόψεις των ιστορικών Τρικούπη, Αραβαντινού και Τοντόρωφ

(Συνέχεια από την σελίδα 59)

10) Ε.Ι. ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ: ό.π.
σελ. 46.

11) Ε.Ι. ΣΤΟΥΓΙΑΝΝΑΚΗ: ό.π.
σελ. 63—64.

12) «ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ - ΝΑ-
ΟΥΣΗΣ»: σελ. 289 (έκδοση Εταιρ.
Μακ/ών Σπουδών), περίληψη διατα-
γής του Βαλή Θεσ/ονίκης με χρονολ.
26 Μαρτίου 1822. Θεσ/νίκη 1954. Συ-
σχ. με Ι.Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗ: ό.π.
σελ. 247. Θεσ/νίκη 1950 (πλήρες κεί-
μενο).

13) «ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ - ΝΑ-
ΟΥΣΗΣ» σελ. 290 (έκδοση Ε.Μ.Σ.)
περίληψη αυτοκρατορικού φερμανίου
με χρονολ. 5 Απριλίου 1822, Θεσ/νί-
κη 1954. Συσχ. με Ι.Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛ-
ΛΗ ό.π. σελ. 249. Θεσ/νίκη 1950 (πλή-
ρες κείμενο).

14α) «ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ - ΝΑ-
ΟΥΣΗΣ», ό.π. σελ. 70 (κείμενο ιερο-
δικαστικής απόφασης με χρονολογία
25 Απριλίου 1673.

146) «ΑΡΧΕΙΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ - ΝΑ-
ΟΥΣΑΣ» ό.π. σελ. 372—373 (διαταγή
του Βαλή Θεσ/αλονίκης προς τις τουρ-
κικές αρχές Βέροιας με χρονολογία
11 Απριλίου 1848.

15) Ι.Κ. ΒΑΣΔΡΑΒΕΛΛΗ: ό.π.
σελ. 284—293 (ονομαστικοί κατάλογοι
Ναουσαίων).

16α) «ΝΙΑΟΥΣΤΑ»: Τριμηνιαία
περιοδική έκδοση Συλλόγου Αποφοί-
των Γυμνασίου Νάουσας. Τεύχος 30
Ιανουαρίου - Μαρτίου 1985, σελ. 7—
11. (βλ. ιστορικο-βιογραφική μελέτη
Στέργιου Σπ. Αποστόλου με τίτλο: «Η
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ Α-
ΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΤΟ 1822
ΣΤΟ ΑΛΒΑΝΙΚΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΗ-
ΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ».

16β) Μαρτυρία του γράφοντος. Τις
λέξεις άκουσε κατ' επανάληψη στο πα-
ρελθόν από υπέργηρα στενά συγγενι-
κά του πρόσωπα καταγόμενα από τα
αναφερόμενα στο κείμενο χωριά.

17) "FJALOR I GJUHES SHQIPE"
(Instituti i Shkencave), faq. 540. Tirana

1954.

18) K. Kristoforidhi "FJALOR SH-
QIP - GREQISHT", faq. 339 (Transkri-
ptim - përpunim Alexandër Xhuvani),
ribotim, Prishtina 1977.

19) Ν.Π. Ανδριώτης: «ΕΤΥΜΟΛΟ-
ΓΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟ-
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ» Δεύτερη έκδοση, σελ.
(βλ. στο κείμενο), Θεσσαλονίκη 1971

20) Ν.Π. Ανδριώτης: ό.π. σελ. (βλ.
στο κείμενο)

21) Ν.Π. Ανδριώτης: ό.π. σελ. (βλ.
στο κείμενο)

22) Ν.Π. Ανδριώτης: ό.π. σελ. (βλ.
στο κείμενο)

23) "FJALOR I GJUHES SHQIPE".
o. p. faq. (βλ. στο κείμενο)

24) «ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥ-
ΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» Συλλογή
Τάση Μπαϊτή. Έκδοση του Ομίλου
για την προστασία και προβολή του
εθνικού «ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥ-
ΛΕΣ», Νάουσα 1977.

Στουν κινό απ' τα κουκούλια δα μη πληρώσεις; Ίλιγαν πιργίλαστικά. Κι' αυτό απόμεινεν σαν παροιμία γιατί όλοινοι τότε, στουν κινό απ' τα κουκούλια πλέρουναν, τότε έπιφτιν μαζουμένους παράς.

Τα μιταξουσκούληκα τρέφουνταν μη μουρόφυλλα. Τότε όλα τα μπαξέντγια που πρυτίζονταν είχαν μουριές φυτημένες. Στη Μπλόνα, Λαζαράσκα, Μαντρί, Αέραντουν, Μιλίτσα, Γκλησούρα, Μουσταφά, Βάλια, Αγία Θανάσης, Σιασιάκι, Κούκουν, Σκάλα, Καραίδα, Τρουχούς, Παναγιοπούλα, Πλακένια, Γούρνο του Μπαρίτα, Τσιφλίκι Μπαλτανέτου, Βέντον, Μπαχούτσι, Βιργιώτικη, Γαλατσιάνου, Παλιουσώττηρα κι σ' όλα τα σημακουντινά μέργια τρουγιούρου στη Νιάουσα.

Οι μουριές φυτεύονταν μη κουλουρίζα, Ζικλίντγια ή κι σπόρουσ απου τρανές μουριές που κάρπιζαν. Μιρκοί κι τις αμπόλιαζαν. Τις φύτρηβαν πέντι έξι μέτρα σι τσιραγκούνα ή καλαρτζινά μπασκλαβουτά.

Τώρα μούγκι για ιλιάτσι απόμειναν μουριές.

Υπήρχαν άγριες μουριές αρσινικές, που δεν κάρπιζαν, θηλικές πουδιναν μούρα άσπρα, ή κι μούρα μικρά, μη φύλλα σκιασά κι λιπτά. Απ' τ' αυτές έκουφταν φύλλου για του πρώτου κι του δευτέρου χέρι.

Οι μαύρες οι Νισουστινές, μη φαρδύτηρα στρόγγυλα μπί χοντρότηρα φύλλα ήταν μικρές αρσινικές κι μικρές θηλικές πουδιναν μούρα τρανύτηρα κουτμάδες, άσπρα ή μαύρα. Για του μπάξι δεν ήταν καλές αυτές που καρπούσαν γιατί στου τρανό χέρι που χρειάζονταν πολυύ φύλλου τα δικάτσια απ' τουν καρπό ήταν μπί βριά.

Ταναμιταξύ μέρους απ' τις μουριές Ζυγαρίζονταν κι σπέρνονταν καλαμπούκι μη φασούλια, πατιάτες, τριφύλλι κι άλλα.

Τώρα που οι μουριές γίνηκαν φάρμεις απ' τα 1939—40—41 κι δώθι. Χάθηκαν κι' οι μουρατζήδοι. Ξακουσά μούρα είχεν του Μπαχούτσι. Όντας είθ'λαν να πουν για κανέναν που είλιγειν ψέματα κι' έταζ'ν χουρίς να δίνει, είλιγαν δα πάρεις «Μούρα απ' του Μπαχούτσι» ή για ένο πράγμα που δεν αμψουρούσιν να γένει.

Ου Κουσαντούλης είχαν βγάλει στοιχάκια για τους μουρατζήδες:

Τα μούρα επαρδάλησαν στη Ζμίξη και (στη γάστρα

Τότε υι τώρα

ΤΑ ΚΟΥΚΟΥΛΙΑ

κι' ου δήμαρχους διάταξιν να μην τα (τρων τα άσπρα.

Τα μούρα τα καλύτερα μιρμίγκεις τα (πλακώνουν

κι οι μουρατζήδοι που τα τρων τη γλώσσα τους δαγκώνουν.

Τα μούρα μαζώνουνταν σι καλάτσια ή για μπί ταξέδικα στη μαλαγκούτα, που δένουνταν μη πέσσα απού μουρόβιργα απ' του κουταϊάνι κι τη σουφρουμένη κουρφή της σαν καλάθι. Μη σουφρουμένη κουρφή τσακουμένη μη

Αρνή. Αυτινοί ντιγιάλιγαν καλά κουκούλια κι τάφιναν να βγάλουν πιπιρούγκεις που ζυγαρώνουνταν κι γινούσαν σπόρους. Ήπιρναν κι αργατινείς για τ' αυτήναν τη δουλειά.

Τουν κουκουλόσπουρου τουν φύλαγαν σι ψυγεία στη Σαλουνίκη, τουν αγοράζαν του Μάρτη κι τουν έβαναν στου εικονουστάση. Του Βαγγιλιισμού πήγηναν τα κουτχιά στην ικκλησιά να τα βλουγήσει ου Παπάς να δόσουν πολυά κουκούλια. Ένα κουτί είχεν 25 γραμμάρια ίσιαρι 36.000 αυγά.

Έβγα Απρίλλη όντας αχιρνούσαν να τρανεύουν τα φύλλα στις μουριές, έβγαζαν τη σκούλα, την πανίτικη μη του σπόρου κι τουν άπλουναν σ' ένα πανί άσπρου αιμά στου τζιάκι πόκιγειν. Ου σπόρους αχιρνούσιν να ρουίζει. Τα μικρά σκουλίκια ανέβηναν σι μικρά μουρόφυλλα για να βουσκήσουν. Πανουθιά σ' αυτά τάφειρναν σ' ένον προυσηλιακόν νουντάν κι τάβαναν σ' ένα τσιαρτσιάφι. Εκεί έβαναν κι τ' αυγό της Πασκαλιάς απ' του εικόνισμα, κι του ύψουμα της Μιγάλης Πέφτης. Μη τις χάρεις αυτές να γένουν πολυά κι γιρά κουκούλια. Στου τσιαρτσιάφι έριχναν ψιλουκουμένα μουρόφυλλα που τάκουφταν μη του κουπίδι.

Ου σπόρους ροίξιν στου έμπα του Μάη κι μη Ζιστόν κινό βαστούσιν τρεις τέσσερις μέρες του ρόισμα. Όντας ου χαβάς ντιγκλέντιζειν έβαναν κι κανά μαγκάλι μι Ζιάρι στου νουντά.

Τις μέρες που ροίξιν του μπάξι κύταζαν να μην έρθει κανένας μη κακό μάτι κι ματχιάσει τα σκουλίκια. Έτσι αχιρνούσιν του πρώτου του χέρι μη τρία ταϊσματα την ημέρα. Όσου τράνιβαν τα σκουλίκια απ' του μπάξι τ' άριουναν κι σι άλλους νουντάδες, σι ανώγεια, στου μιταξουργείου κι σι ώρα ανάγκης κι στις αχιρώνεις. Όσου αριώτιρα ήταν τα σκουλίκια τότε σου καλύτερου γένουνταν του μπάξι.

Του
Νίκου Σπάρτη

του χέρι εφκιανάμι κι τάση για να πίνουμι νικό στη μαλαγκούτα απού κανά ιζβόρι.

Πιασέση τουρφαντό σ' ανήμπουρους ή φίλους ήταν μνιά μαλαγκούτα μούρα. Ήταν του προυϊμότηρου του φρούτου μαζί μι τα κιάσκια. Κανέναν δε φύλαγειν τις μουριές, όλοινοι μάζουναν απ' ούπου είθειλαν κι ου ντραγάτης τους άφηνειν αν δεν πατούσαν του καλαμπούκι.

Σι πένιου τούχαν τα πιντιγιά νάχουν δάχτυλα μουριαμένα κι μούτσκα λιρουμόνη απ' τα μούρα πόφαγαν.

Τώρα που κι που σι καμνιά άκρα υπάρχει καμνιά μουριά αμπουλιασμένη απού κανέναν μιρακλήν.

Τότε όλοινοι πήγηναν για μούρα σα στου πανηγύρι.

Τουν κουκουλόσπουρου τουν ίφιρναν ιμπόροι απ' τη Σαλουνίκη σι χαρτουνένια κουτιά σφραγισμένα, μη τρύπεις μικρές για να αϊρίζηται. Κάθι σπήτι έπιρνειν ένα ίσιαρι τρία ή κι πάρα πάνου κουτιά. Κουκουλόσπουρου έφκιανειν ου Κουντόπουλος ου Στράτης που κάθουνταν στου Τζιαμί κι ου Κουϊουμτζής μέσα στου σουκάκι του

Ένα κουτί είθιλειν απάνου κάτω ντιγιά νουντάδεϊς. Όλου του σπίτι γένουνταν νπαρ -μαντάν. Οι σπητικοί κοιμούνταν στ' ανουγούντγια κι στουν αλιακό.

Τώρα αλησμουνηθήκαν αυτά, μούγγισαν παραμύτγια απόμειναν.

Τα κριβάτγια για του μπάξι γένουνταν απού πουδαρικά διχαλουτά Ευλένια μι ντιγιά πατώματα οι ουγδόντα πόντους κι οι ινάμηση μέτρου ψηλά. Στα πουδαρικά έβαναν ντιγιά λαβδαριές κι' απανουθιά άπλωναν τα καλαμπουτά μι φάρδους ντιγιά μέτρα απάνου κάτω. Έτσι γένουνταν τρία πατώματα μαζί μι του πάτωμα κάτω που γένουνταν αβραγιά. Τα παραθύργια στου μιταξουργείου είχαν κανάτγια που έκλειναν κι' απού μέσα έβαναν πύλεις μι μπουρντεϊς ή παλιά ζιλιά για να μη σββαίνει κρύγιου.

Πανουθιά στα καλαμπουτά άπλωναν πρώτα ιφημιρίδεϊς ή παλιές λινάτσες ή σακιά ή κι μαλαγκούτεις για να μην πέφτουν τα σκουλίκια κι' οι κακαράτζεις τους. Τα σκουλίκια τ' άριουναν όντας ανέβηναν οι ακέργια φύλλα.

Μη του ρόισμα του μπάξι σέβηνειν στου πρώτου του χέρι πέντι έξι μέρες ύσταρνας κοιμούνταν μι του κιφάλι ψηλά τα σκουλίκια, χουρίς να τρών 12—24 ώρες, άλλαζαν την πέτσα τους κι σέβηναν στου δεύτιρου χέρι. Σι έξι μέρες ύσταρνας έρχουνταν του τρίτου χέρι, οι ιφτά του τέταρτου κι οι δέκα μέρες τα σκουλίκια σέβηναν στου τρανό του χέρι για να φκιάσει κι του κουκούλι του. Στου τρανό του χέρι τα σκουλίκια είθιλιαν πουλύ τάισμα' ένα κουτί γύριβειν 336 κιλά φύλλα. Σι όλη τη ζουή του έτρουγαν 420 κιλά. Μιρικοί τότε πήγηναν νύχτα μη τάλουγα στα Βουδινά για ν' αγουράσουν φύλλου κι όχι μι του φουρτχιό αμά μι την ουκά. Τρία ταίσματα γένουνταν την ημέρα.

Στις αρχές τα σκουλίκια ήταν μαυριδερά κι' όσου τράνηβαν, γένουνταν μιά ασπρότρηρα μη ντιγιά βούλεις άσπρεις κουντά στου κιφάλι τους. Όσου τράνηβαν τα σκουλίκια του φύλλου κόφτονταν μιά χουντρά κι στα τρανά τα χέργια έρχιναν φύλλα κι κλουνάργια άκουπα.

Τις μπουρόβιργεις τις έκουφταν μη του ζουβανά κι τις έφκιαναν διμάτγια

διμένα πάλι μι μπουρόβιργεις κι φόρτωναν τέσσιρα πέντι διμάτγια στ' άλουγου κι ντιγιά στου γουμάρι. Τάφιρναν στην αυλή κι τα κλαρνούσαν μη του κλαδουκόπου ή του κουπίδι. Όταν ήταν βριμένου του φύλλου οι βέργεις στήνουνταν κι αριώνουνταν στουν τοίχου για να σπινγώσουν, γιατί τα σκουλίκια αρώσπηναν μη βριμένα φύλλα. Ούτι λιρουμένα έπριπειν να ίνει γιατί δα κόφτονταν η κλουστή απ' του κουκούλι. Οι βέργεις κλαρνούνταν σ' ένα ζιλί κι μι τις πουδιές τάφιρναν κι τάιζαν τα σκουλίκια στα κριβάτγια.

Στου τρανό του χέρι κουβανούσσαι κι στις αγκαλιές φύλλου για τάισμα.

Τις βέργεις τις τρανύτρηεις τις εϊφλούσαι κι τις πέτσες τις στεγνουνάμι για να δένουμι του τριφύλλι κι τις βέργεις τις εφκιανάμι μύτη μη του κλαδουκόπου σ' ένα κούτσουρου κι τις εβανάμι βιργιά στα φασούλια. Τις άλλεις ιτε μικρότρηεις τις βαστούσαν για την άλλη χρουνά για του καλό. Μι τ' αυτές έψηναν την πήττα τα Φώτα για να γένουν μιά καλύτρη τα κουκούλια την άλλη τη χρουνιά. Ή τις είθιλιαν κι για προυσανάματα για του φούρνου ή του τζιάκι.

Τώρα καν κανέναν δεν χρειάζι ταάκνα.

Στου τέλους απ' του τρανό του χέρι γένουνταν τα μούρα κι αχιρνούσιν του πανηγύρι για τους μουρατζίδεις. Όπου ειλιγειν κι' ου Κουσαντούλης:

«Τα μούρα είνει άβλαβα έχουν μιγάλη (χάρι

κι καθι χάφτας μουρατζής τα τρώει και (γουςτάρει.

Τα μούρα τα καλύτρηρα μιρμίγκεις τα (ηλακώνουν

κι οι μουρατζίδεις που τα τρων τη (γλώσσα τους δαγκώνουν»..

Όντας σημακόντιβειν να μπιτίσει του τρανό του χέρι αχιρνούσαν οι πρώτοι καλαούζιδοι ν' ανιβαίνου αιπάνου στα πουδαρικά κι' αχιρνούσαν να πλέγουν του κουκούλι.

Τώρα ούτι ξέρουν οι νέοι τί δα πει κουκούλια μι μπάξι.

Τότε έπριπειν να γένει του κλάδουμα. Πηγηνάμι στη Σέτα, στου Σπήλιου, στουν όξου τουν Αγία Σουτήρη κι μη τα φαλκίντγια εκουφτάμι πλειότρηου τυξάρι αμά κι σιουμάρι, ή βρουμουΕυ-

λιές, φράψα ή κι γάβρα. Μιρικοί ίφιρναν κι' ένα κλουνί σγκάθι παλιούρι ή αγριουσπάραγγου που τόβαναν στην ουξόπουρτα για του κακό του μάτι.

Τα κλαντιγιά ήταν κουντά πινίντα ως ουγδόντα πόντους' σ' αυτά ανέβηναν τα σκουλίκια για να πλέξουν του κουκούλι τους. Την πρώτη την ημέρα μη τα κλαντιγιά έφκιαναν του «σταύρουμα». Στη μέση απ' τα κριβάτγια έβαναν μιρικές πιρουσκίες μι ίσα καλά κλουνάργια απού πιξάρι. Τις βέργεις τις μπουντούσαν στου ατράτου (υπόλοιπα κλαδιά από τα τάισμα), πούχειν γένει ως τότε ίσαιμι τριάντα σράντα πόντους πάχους. Σι κανα ντιγιά μέρες έβαναν κι' άλλου κλαδί. Απ' τη μνιά πιρουσκιά στην άλλη έφκιαναν καμάρεις, σειρές κάθιπεις στις μισκίες τις πιρουσκίες κι ανάμεσα τάιζαν ακόμη τα σκουλίκια που δεν ανέβηναν. Τα τιλιυαία τα λίγα τιμπέλικα σκουλίκια τα μάζουναν σ' έναν κουσέν κι τάβαναν ανθιαμένη λιγιά για να φκιάσουν κουκούλι. Στου τρανό του χέρι παρουσιάζουνταν κι αστένεις. Όσα σκουλίκια ήταν άρουσα τα πουλιμούσαν στου πουτάμι για να γλυτώσουν τ' άλλα.

Για δικαπέντι μέρες ειαπόστειναν οι σπητικοί ίσαιμι να μπιτίσει του πλέξιμου απ' τα κουκούλια. Τότε εϊάντγιαζαν κι παρέεις παρέεις πήγηναν για μούρα. Για να πει ου Κουσαντούλης:

Τα μούρα είνει νόστιμα κι όλοινοι τα (ζηλεύουν

τον ονομαστό το μουρατζή όλοι τον (κουρουιδεύουν.

Όλοι τα τρων αχόρταγα μι τις νουρές (αντάμα

κι όλοινοι τα πιργιλούν, πιρίεργον το (πράμα..

Τώρα αυτά φαίνουντι σαν παραμύτγια.

Όταν μπιτίζειν του πλέξιμου μάζουναν τα κλαντιγιά μη τα κουκούλια κι αγκαλιές αγκαλιές τα κατέβαζαν στην αυλή για να μαζουχτούν οι κανέστρια. Σημακόντιβειν Αγία Απόστολους κι για να μάσουν τα κουκούλια ακαλνούσαν τους συγκινείς κι τους γεϊτόνους μη βότχιουν. Τότε γένουνταν ηήτεις, μπουμπάργια κρες μη λουβίντγια κι ταρσάρι. Μιρικοί άπλωναν τα κουκούλια σ' έναν νουντάν που σήκουσαν του στράτου, τα καλαμπουτά κι τα πουδαρικά κι απού κει τα μάζουναν στα σα-

κιά κι την άλλη την ημέρα τα πήγην στα Καμένα για πούλημα.

Μαζώνουντας ντιγάλιγαν τα μαλακά τα «μικίσκια» κι τα τρανά τους «μπουταλάδεις» κι τα βαστούσαν για του σπῆτι. Φόρτωναν τα σακιά στ' αλουγιο ή τάπηταν στουν νώμου κι τα πήγην στα Καμένα. Ταγόραζαν οι Χατζηνώτηδες πούχαν κι φούρνουν κι τάπηταν για να μη βγουν πιπρούγκες. Αγόραζαν κι ου Κουτόπουλους, ου Κουϊουμτζής κι' αλοινοι. Έβαναν του χέρι τους στου σακκί κι τα ζούλιγαν Ειπιτούτου για να γένουν μικίσκια ή έβρισκαν κόνα μαλακό για να τα πληρῶσουν ιφτηνότηρα.

Ένα ιπιτυχημένου μιτάξι έδουνειν απ' όνα κουτί πινίνα ίσαιμ: ίξιντα ουκάδεις κουκούλια.

Μιρικοί νοικουκερροί ήταν μάι μιρακλίδοι κι τῆζαν μη φιαφισλούκι. Απ' αυτούς αγόραζαν κουκούλια για σπόρουν.

Ύαταρνας απ' του μάσιμου τα πιξάργια κι οι μαί τρανές βέργεις απ' του στράτου δένουνταν διμάτγια για προυσανάματα. Ου άλλους ου στράτους μαζώνουνταν οι χαράργια ή παλιά Ζιλιά κι πουλημνιούνταν στην παλιόστρατα. Τα καλαμπουτά κουλουριάζουνταν, δένουνταν κι μαζί μη τα πουδαρικά μαζώνουνταν στου μιταξουργείου για την άλλη τη χρονιά. Κι ύσταρνας βάρτει βούρτσες κι λανάργια... ανασκουμπόνουνταν οι νοικουκερές κι σχιρνούσαν τα φουκελίσματα, τα εικαπνίσματα, τα σφουγκαρώματα κι τ' ασβηστώματα για νάρθει οι αράδα του σπῆτι.

Πού να νταλντίσεις τώρα να πεις για μιτάξι.

Ου στράτους, τα ταόκνα απ' τις μουρόβιργεις κι τα πιξάργια έπιαναν τό-

πουν στου μαγείρημα, του τηγάνισμα, έφκιαναν κι τουν καφέ στου καφόμερικου του καλουκαίρι μάνι μάνι. Σι βαρυχειμουινές ήταν χρειαζούμενα κι τα πουδαρικά όπουσ γράφει ου Κουσαντούλης οι ώρα ανάγκης.

Και άλλος πάλι έκαμε μια ωραία πράξη έκαιγε τα πουδαρικά που κύταζε μιτάξη.

Μιρικοί ντιγιό ιβδουμάδεις ύσταρνας απ' του πρώτου του μιτάξι κι' όντας τράνηβαν τα νέα τα βλασάργια απ' τις μουριές έπιναν τα κλωνιγιά απ' του βλαστουλόγημα της μουριάς, σχιρνούσαν τουν τσαρκέζη απού σπόρουν πόφκιαναν οι ίδιοι απού ντιγαλιγμένα κουκούλια της πρώτης ισουδείας. Άλοινοι αγόραζαν σπόρουν για κίταρνα κουκούλια. Ου τσαρκέζης έφκιανειν μάι μικρότηρα κουκούλια «ζουναράτα» μη λιανώτηρου νήμα καλύτηρου για μημπίλεις. Τα κουκούλια αυτά τα βαστούσαν για του σπῆτι.

Μιρικοί βαστούσαν κι καλά κουκούλια απ' την πρώτη ισουδειά, αυτά σμά όπουσ κι τουν τσαρκέζη για να σταθούν πουλύν κερδόν τάπηταν οι τάψεις στου φούρνου σαν που έβγαζαν του ψουμί κι είχουν πυρά ου φούρνους.

Τα μικίσκια κι τους μπουνταλάδεις όπουσ κι τα καλά τάβραζαν στου καζάνι για να ψουφίσει του ακουλίκι κι να μαλακώσουν. Ύαταρνας απ' του βράσιμου, όπουσ ήταν Ζιουματιστό του νιρό, έπιναν ένα φουκαλάκι καθαρό κι του βουτούσαν στα βρασμένα τα κουκούλια, ίσαιμ να σκαλώσουν νήματα, πουλά ή ουλίγα, για να γένει χουντρή ή λιανή, όσου είθειλαν η κλουστή απ' του μιτάξι. Μιτά τραβούσαν τις ινουμένεις κλουστές απ' τα κουκούλια μη του χέρι κι την άπλουσαν καγκέλια

καγκέλια για να μην πιδικλώνητι σ' ένα σινί ώσπου να έιτυλιχτεί όλη η κλουστή απ' τα κουκούλια που σκόλουσαν στου φουκάλι κι να φανούν τα ακουλίκια. Αν ήταν Ζιουματιστό του νιρό ξανάβαναν του φουκάλι για να τσακώσει κι' άλλεις κλουστές μιταξένιεις που τις έριχναν οι άλλου σινί. Δεν έβαναν κι πουλά κουκούλια στου καζάνι.

Τις κλουστές απ' του σινί όντας στέγγουναν ιβρισκαν την αρχή κι τις μόζουναν στην ανέμη οι θηλιές κι ύσταρνας στου τοικρίκι μασούργια για τουν αργαλειό. Έφκιαναν κισμιρί που λέγουνταν «μπουρουντζιούκι».

Μιρικές τιχηήτρες όπουσ η Νταννάνινα κι' άλλεις είχαν ειδικό «μαγκάνι» πόφκιαναν νήματα μιταξουτά λιανά ή χουντρά.

Μη του μιτάξι οι Κάλιδοι έφκιαναν μπισίμνια, χουντρά ή λιανά οι διάφουρα ουρνέκια απού χρώματα για να κιντούν λιμπαντιγιά, ιλέκια αντρικά, τυπιλούκια κι' άλλα.

Μη του μιτάξι ύφηναν στου σπῆτι κουκουλάρικα υφάσματα για αντρικά κουστούμα, ύφηναν κισμιριγιά για τσαρτσιάφκια, πύλεις, σιρβέτες, πουκάμισα της νύφης κι του γαμπρού, σάβανα κι τέτοια μη «μάνεις» κι «δαχτυλάτα». Σι πουλά απτ' αυτά του σπιμόνι ήταν απού μπαμπάκι πουλύ γι' αυτό κι του υφάδι μιτάξι. Οι Ζόστρες κι τα Ζουνάργια τ' αρντρίκια ήταν όλα απού μιτάξι βαμένου μη μπουιές απ' του Σιανό, τουν Κουκούλου ή τουν Αλντάκου. Μη του μιτάξι κιντούσαν τραχηλιές, έφκιαναν κουλούφκια απού προυσκέφαλα, πύλεις κι γκόφεις γυναικίεις κι' άλλα πουλά πράγματα υφαντά για του σπῆτι.

Η ΚΟΚΚΙΝΗ ΠΙΠΕΡΙΑ ΣΤΑ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΧΩΡΙΑ

Ψημμένη, ξεφλουδισμένη, ξυδάτη, μ' αλάτι και λάδι, έλα γεύση και νοστιμιά η φρέσκια και γλυκειά κόκκινη πιπεριά, έχει τούτο τον καιρό την πρώτη θέση στο καθημερινό τραπέζι του σπιτιού μας.

Παχύσαρκη κι ορεχτική τρώγεται με πολλή ευχαρίστηση. Στις ταβέρνες οι καλοφαγάδες την καλοπληρώνουν, γιατί ανάμεσα στην ποικιλία των άλλων μεζέδων πρώτη και καλύτερη είναι η κόκκινη ψημμένη πιπεριά.

Τούτη την εποχή την τρώμε φρέσκια κομμένη στη σαλάτα μας, ψημμένη ή ζεματισμένη και ξεφλουδισμένη με αλάτι, ξύδι και λίγο σκόρδο για πιο πικάντικη. Επίσης μαγειρεμένη στις εντράδες μας.

Προκλητικά κόκκινη κι αστραφτερή από φρεσκάδα φαντάζει ανάμεσα στ' άλλα λαχανικά της αγοράς. Μπορείς να περάσεις από κοντά της και να μη την λιμπιστείς, να μην αγοράσες καναδυό κιλά; Κι εδώ που τα λέμε, δεν είναι και φτηνή. Αλλά, έλα που είναι νόστιμη! Και δεν είναι μόνο αυτό, είναι και πολύ ωφέλιμη για την υγεία μας.

Μια κόκκινη πιπεριά από άποψη βιταμινών — όπως λένε — ισοδυναμεί με τέσσερα πορτοκάλια. Μια πιπεριά δηλαδή μπορεί να καλύψει τις ανάγκες μιας ημέρας σε βιταμίνη C και εικοσιδύο πιπεριές σε βιταμίνη A.

Με την καψαϊκίνη — τη διεγερτική ουσία — που περιέχει σε μεγάλη ποσότητα, ανοίγει την όρεξή μας γιατί διεγείρει το πεπτικό μας σύστημα. Η πιπερίνη και το πιπεरिकό της οξύ διαλύουν τα οργανικά σώματα καθώς και τα ανόργανα άλατα, εμποδίζουν τη θρόμβωση και την εμβολή. (Ωστόσο, ρωτήστε κι ένα γιατρό που τα ξέρει καλύτερα).

Για την δυσπεψία και τον πυρετό είναι φάρμακο αποτελεσματικό. Στη Δαμασκηνιά λ.χ. του Βοΐου, αλλά και σε πολλά άλλα χωριά μα-

κεδονικά, παίρνουν οι γυναίκες κόκκινες «τσιούτσκες» — τις μικρούλες εκείνες στρογγυλές πιπεριές, που μοιάζουν με κόκκινα κεράσια, αλλά είναι σωστή φωτιά στη γεύση — τις θράζουν, και με το καυτερό τους ζουμί κάνουν εντριβές στην πλάτη, στο στήθος και στα πόδια και γιατρεύονται από το κρυολόγημα.

Μια γερή εντριβή με ζουμί «τσιούτσκας πιπεριάς» κάνει τον άρρωστο... περδίκι. Απαγο-

Της Ιφιγένειας Διδασκάλου

ρεύουν όμως να φάει κόκκινες πιπεριές όποιος υποφέρει από «τραχώματα» — σοβαρή αρρώστεια των ματιών —, ούτε πιπέρι κόκκινο.

Στο χωριό Γαρέφι, στη Σωσάνδρα, στους Προμάχους, αλλά και σ' άλλα πολλά χωριά στην περιφέρεια της Αριδαίας, κόκκινη καυτερή πιπεριά με λάδι ή με ραχί, ή με οινόπνευμα, είναι το καλύτερό τους φάρμακο για το κρυολόγημα. Ακόμα και τον πυρετό από την ελονοσία τον θεραπεύουν μ' αυτό το φάρμακο.

Ο αγρότης Γιάννης Τοπάλης — Μακαρίτης τώρα — διηγήθηκε κάποτε στον κ. Πάυλο Λιολόπουλο, γεωπόνο, τούτο το περιστατικό:

Φυλακισμένος έξη ολόκληρους μήνες ο Γιάννης Τοπάλης στον πόλεμο του 1914, είχε προσβληθεί από ελονοσία και καθημερινά καιγόταν από τον πυρετό. Μάταια παρακαλούσε τον θεράποντα Γάλλο γιατρό του να του επιτρέψει να φάει κόκκινες πιπεριές καυτερές του χωριού του, για να του κοπεί ο πυρετός. Ο γιατρός του δεν έδινε προσοχή στα λόγια του. Ωστόσο, με την επιμονή του ο Γιάννης, κατάφερε να πάρει την άδεια του γιατρού. Του φέρανε, λοιπόν σ' ένα καλάθι μέσα κόκκινες πιπεριές, που όταν τις μέτρησαν τις βρήκαν 27.

Ο Γιάννης, μπροστά στον γιατρό του άρ-

χισε να τρώει τη μια πίσω από την άλλη τις καυτερές πιπεριές, ενώ από τα μάτια του τρέχανε τα δάκρυα... ποτάμι! Τόσο καυτερές ήτανε οι πιπεριές.

Όταν τέλειωσε το... καυτερό του εκείνο γεύμα ο Γιάννης, είχε μουςκέψει στον ιδρώτα, είχαν προηστεί τα χείλη του από την καούρα, αλλά σε εικοσιτέσσερις ώρες ο πυρετός της ελονοσίας, που τόσο τον βασάνιζε καθημερινά, είχε πάει περίπατο στα... «όρη, στα βουνά», όπως λέμε κι ούτε ξαναφάνηκε. Ο Γιάννης είχε γιατρευτεί!

Οι χωριανοί στο Γαρέφι και στους Προμάχους, για νάχουν ζεστά τα πόδια τους στις πολύ κρύες ημέρες του χειμώνα, θάζουν κόκκινο πιπέρι μέσα στις γάλλτσες τους πριν τις φορέσουν, κι ύστερα θάζουν τα παπούτσια τους.

Τη μέθοδο αυτή — λένε — χρησιμοποίησαν και μερικοί στρατιώτες μας τον χειμώνα, στον πόλεμο του 1940, στο Ελληνοαλβανικό Μέτωπο. Αλλά και οι Γερμανοί στο Ρωσικό Μέτωπο, έκαναν χρήση του κόκκινου καυτερού πιπεριού μέσα στις μάλλινες κάλτσες τους, για να φυλάξουν τα πόδια τους από τις παγωνιές.

Οι Βόριοι λαοί, που καταναλίσκουν πολλά λιπαρά κρέατα, τρώνε πολλές πιπεριές.

Οι «μπάμπες» — γριές — του χωριού για τρέφοντας τον «λυμένο» αφαλό του άρρωστου, μουρμουρίζουν: Απού πέρ' του βουνό, είναι τρία τζαριά. Τόνα μέλ' τ' άλλου πιπέρ' τ' άλλου δέν' τουν αφαλό κι φεύγ'».

Το παλληκάρι, που πρωτογνώρισε το «κεντρί» της αγάπης, πλέκει το στίχο:

Δυό πουλάκια τα καημένα, πάνε κι έρχονται για μένα
τόνα το πουλί αγαπάω, τ' άλλο παίζω και γελάω.
Τόνα το ταίζω μέλι, τ' άλλο κόκκινο πιπέρι.
Μούπε το πουλί ν' απέχω, γιατί διάφορο δεν έχω.
Πώς ν' απέχω απ' την αγάπη νόπαθα πολλά για δαύτη;
Η αγάπη είναι βελόνη κι όπου στέκω μ' αγκυλώνει
η αγάπη είναι καρφίτσα μ' αγκυλώνει την καρδίτσα.

Αυτός που γνώρισε καλά τη γυναίκα και τις απαιτήσεις της πλέκει το δικό του τραγούδι με τα λόγια:

Η γυναίκα είναι κόλλα και χρειάζεται απ' όλα.
Θέλει αλάτι κι αλατάκι, κι πιπέρι κι πιπεράκι.
Όποιους θέλει ν' αγαπήσει, θέλει να χασουμρήσει
θέλει γρόσα να ξουδιάσ' κι να μη τα λθουγαριάσ'.
Ούλα, ούλα να μη θέλ', θέλει αλάτι κι πιπέρ'!

Από το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Σεπτεμβρίου μέχρι το τέλος του Οκτωβρίου που γίνεται η συγκομιδή της πιπεριάς, την βρίσκουμε στα μανάδικα φρέσκια, παχύταρκα και κατακόκκινη. Όλο τον άλλο χρόνο — σαν κόκκινο πιπέρι — τη χρησιμοποιούμε στην κουζίνα μας. Τη διατηρούμε όμως και ξερή, περασμένη σε αρμαθιές, καθώς και διατηρημένη σε κονσέρβες.

Στη Μακεδονία κάνουμε χρήση κόκκινου πιπεριού σε αρκετά φαγητά της καθημερινής μας μαγειρικής. Τσορβάς και σαλτσιστό ψάρι (γριβάδι) στην Καστοριά χωρίς κόκκινο πιπέρι, ούτε νόστιμο είναι, ούτε μοσχοβολάει, ούτε γαλιστικό είναι στην όψη.

Φατουλάδα και φασουλοταβάς στο φούρνο γίνεται χωρίς να μπει μέσα κόκκινο πιπέρι, αλλά και μια-δυό «τσιούτσκες» πιπερίτσες;

Χωριανές νοικοκυρές τηγανίζουν αυγά μαζί με άσπρη μυζήθρα, την περιχύνουν με λίπος και λίγο κόκκινο πιπέρι και... νοστιμεύονται!

Ένα σατυρικό λαϊκό τετράστιχο λέει:

Φράγκο μου στο καπέλο σου
αυγό με το πιπέρι
να τρέξει η μάνα σου
να γλύψει το... σκουτέλι.

Άλλοτε οι γεωργοί στην Αρναία της Χαλκιδικής, πριν ξεκινήσουν για τους αγρούς, έπρεπε να φάνε την «παπάρκα» — την πρωινή τους σούπα. Έβαζαν, δηλαδή στην κατσαρόλα αρκετό νερό, έρριχναν λάδι, τσιγαρισμένο κρεμμύδι και αρκετό κόκκινο πιπέρι, τρίβανε μέσα ψωμί και η «παπάρκα» ήταν έτοιμη. Την τρώγανε και... δρόμο για το χωράφι.

Στα χωριά της Φλώρινας, της Πτολεμαΐδας, της Έδεσσας και της Αριδαίας που καλλιεργούν σε μεγάλες ποσότητες την κόκκινη πιπεριά, τούτη την εποχή της εσοδείας, αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα σε κάθε γεύμα των

χωριανών. Γι' αν τους ρωτήσετε πώς πάνε από όρεξη, θα σας πούνε ότι «πρώνε και χορτασμό δεν έχουν». Τόση όρεξη τους δίνει η κατανάλωση της κόκκινης πιπεριάς.

Κάπου πενήντα ποικιλίες πιπεριάς υπάρχουν. Στην περιφέρεια Αριδαίας όμως καλλιεργούν δύο ποικιλίες της κόκκινης πιπεριάς. Τη γλυκειά και την καυτερή. Το κόκκινο χρώμα της γλυκειάς πιπεριάς είναι εξαιρετικά λαμπερό σαν τα κόκκινα μάγουλα των κοριτσιών στο χωριό Κριμίνι του Βοΐου, γι' αυτό κι' ο λαϊκός τραγουδιστής δίκαια έπλεξε το στίχο του έτσι:

Μήλο μου, γλυκό μου μήλο και νεράντζι μου γραμμένο
σένα στοίχημα σε θέλω να σε στήσω κρύα βρύση
μαρμαρένιο κυπαρίσσι.
Νάρχονται όμορφες να πλένουν, τα κορίτσια να λευκαίνουν.
Μ' ήρθεν ένα, μ' ήρθεν άλλο, μ' ήρθε ένα φτωχό κορίτσι
που έλαμπε κι αυτό κι η βρύση.
Στέκ(ει) η βρύσ' και το ρωτάει: Α, μωρέ φτωχό κορίτσι
πόθεν τόχ' τα μαύρα μάτια, τα φλουριά τα μερτζιανάτα;
Έχω άντρα πρώτο κλέφτη κι αδερφό πρώτο γροσσάτο
παν και πάτησαν τον ήλιο και του φεγγαριού τη λάμψη.
Πήραν γρόσια, πήραν όσπρα, πήραν κόρη ρωμιοπούλα
πού'ταν όσπρη σαν το γάλα, κόκκινη σαν το πιπέρι!

Η καυτερή κόκκινη πιπεριά έχει βαθύ κόκκινο χρώμα.

Η γλυκειά πιπεριά έχει τον μίσχο της χοντρό, ενώ η καυτερή λεπτό.

Λιγνόμεση θάταν και η κόρη, που γι' αυτήν ο λαϊκός τραγουδιστής έπλεξε το τραγούδι του:

Πιπερόριζα, ψιλή, λιγνή μου μέση
και να σ' όριζα.
Μα τη θάλασσα, ψιλή, λιγνή μου μέση
να σ' αγκάλιαζα.

Το ανάστημα του φυτού λίγες φορές φτάνει τους πενήντα πόντους. Απ' αυτό και τούτο το χαριτωμένο ταχτάρισμα της μάνας για το μωράκι της, που πρωτοκάνει για πρώτη φορά τα βηματάκια του:

Στράτα, στρατίτσα, φουντωτή μηλίτσα
κοντοπιπερίτσα!

Για να γίνει η πιπεριά πιπέρι χρειάζεται

και είναι ξερή. Άλλοτε η αποξήρανσή της γίνονταν στον ήλιο, έξω στην ύπαιθρο, στα «πιπεράλωνα».

Ανασκουμπόνονταν οι νοικοκυρές, καθάριζαν τ' αλώνια από τα χόρτα, τις πέτρες και τα χώματα και τα κατόβρεχαν καλά με τις ποτιστήρες κι ύστερα τα ξανασκούπιζαν. Ετοίμαζαν μια αραιωμένη φρέσκια κοπριά από τα βόδια τους και μ' αυτήν άλειφαν το αλώνι και τ' άφηναν να στεγνώσει.

Στεγνό πια τ' αλώνι το ξανασκούπιζαν κι άπλωναν τις πιπεριές, αφού πρώτα τις κομματιαζαν μέσα στις ξύλινες σκάφες με το σιδερένιο κοφτερό φτυάρι. Η δουλειά ήταν πολύ κοπιαστική. Αργότερα πήραν χειροκίνητες μηχανές που κάθε μιά τους είχεν έξι σειρές κοφτερά μαχαίρια.

Στις μηχανές οι πιπεριές και τεμαχίζονταν γρηγορότερα, αλλά και δεν συνθλίβονταν. Κομμένες κατόπι απλώνονταν στο αλώνι για να στεγνώσουν. Έπρεπεν όμως να ανακατεύεται η μάζα δυό φορές την ημέρα.

Εκτεθειμένη, ωστόσο, στον αέρα και στη σκόνη, έχανε και από το ζωηρό χρώμα της και από την καλή της ποιότητα. Ακόμα, γιατί, και η υγρασία της νύχτας, και η πρωινή δροσιά έπεφταν επάνω της. Γι' αυτό, κάθε σούρουπο, με τη δύση του ήλιου φρόντιζαν και συμάζευαν τη μάζα στη μέση του αλωνιού και την σκέπαζαν καλά με κουβέρτες και πολλά πανιά.

Ορισμένοι από τους χωριανούς παραγωγούς στέγνωναν τις πιπεριές τους επάνω σε ξύλινα τελάρα, ενώ κάτω απ' αυτά καίγανε φωτιά. Με τον τρόπο όμως αυτόν οι πιπεριές και μαύριζαν και καπνίζονταν, οπότε το πιπέρι μύριζε καπνίλες.

Τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει όλα. Η Γεωργική Υπηρεσία με τους Συνεταιρισμούς της διαθέτει όλα τα σύγχρονα μέσα, τόσο για την αποξήρανση, όσο και για την άλεση της πιπεριάς.

Ένα καιρό, τις στεγνές πιπεριές για να τις κάνουν πιπέρι τις άλεθαν στους πετρόμου-

λους. Υγροσκοπική όμως η πιπεριά καθώς είναι, έπρεπε όσο ήταν καλά στεγνή, πριτού δηλαδή υγρανθεί να πάει στον μύλο για άλεση. Γι' αυτό οι παραγωγοί και μυλωνάδες συνεννοούνταν πρώτα, ώστε ο μύλος να είναι έτοιμος στην ώρα του. Το πόσο βιαστική ήταν μια παραγωγός νοικοκυρά φαίνεται κι από τούτο το δημοτικό τραγούδι, που λέει:

Αμάν, αμάν βρε μυλωνά, άλεσέ το να χαρείς
κι από μένα ότι ποθείς.

Αμάν, αμάν βρε μυλωνά μου, θα το βρεις.

— Να στ' αλέσω κούκλα μου, να και την καρδούλα μου
να κι ο μύλος χάρισμά σου, να και όλα τα καλά σου!

Κι ένα ακόμα τραγούδι π' αναφέρεται στο πιπέρι:

Όλα τα δέντρα της αυγής δροσιά είναι γεμισμένα

και μένα τα μοτάκια μου πολύ 'ναι δοκρυσμένα.

Πού ήσουν τριανταφυλλένια μου τόσο καιρό χαμένη;

Ήμουν στα πλάγια που έβροσκα, στα δέντρα που κοιμόμουν

και στην ψιλή την πιπεριά που μόζευα πιπέρι.

Πιπέρι για τις έμορφες και για τις μαυρομάτες

να πιπερώσουν τα φαγιά, να φαν τα παλληκάρια!

Πάνω στην άλεση πολλές φορές οι πέτρες του μύλου κολλούσαν και σταματούσαν. Άρπαζε τότε ο μυλωνάς μια χούφτα αλεύρι, τóριχνε και ξαναξεκινούσε ο μύλος. Αν όμως τύχαινε και δεν είχε αλεύρι κοντά του, έριχνε κοπανισμένο κεραμίδι, οπότε και τα δύο αυτά — αλεύρι ή κεραμίδι — χαλούσαν την ποιότητα του πιπεριού, πλήθαιναν την τέφρα του, αλλά τρώγαμε και μεις... κοκκινόχωμα!..

Σήμερα αυτό δεν γίνεται, μην το φοβάστε. Ο έλεγχος από το εργαστήριο του Χημείου είναι τακτικός και το κοκκινόπιπερό μας απαλλαγμένο από οποιαδήποτε νοθεία.

Όταν μικρά παιδιά — θυμάμαι — ζεστομίζαμε κάποια «κακή» λέξη, άρπαζε η μητέρα μια πρέζα κόκκινο καυτερό πιπέρι από την πιπεροθήκη και μας το έχωνε στο στόμα. Και τότε, πω, πώ, φωτιά, Θεέ μου! Φουλτάκιαζαν η

γλώσσα μας και πρήζονταν τα χείλη. Τρέχανε και τα δάκρυα από τα μάτια, αλλά το «φάρμακο» ήταν «μιά κι όξω», αποτελεσματικότατο. Πού να τολμήσουμε να ξαναπροφέρουμε «κακή» λέξη. «Βουβακάκι»!

«Η γλώσσα» — λέει μια παροιμία — κόκκαλα δεν έχει, αλλά κόκκαλα τσακίζει γι' αυτό την κακόγλωσση γυναίκα τη λένε: «Άντε, μωρή πιπέρω! Φωτιά στάζει το στόμα σου».

«Φωτιά» πρέπει νάταν κι ο λόγος του νιού που έκοψε τις ελπίδες του κοριτσιού μ' αυτά τα λόγια:

Αν κάνει ο πετεινός αυγό κι η μυγδαλιά πιπέρι
τότε κι εσύ να καρτερείς για να σε κάμω ταίρι.

Πολύ χαριτωμένο ήταν το τραγουδάκι που λέγαμε πριν από κάθε παιχνίδι και που έχει τα λόγια:

Ανέβηκα στην πιπεριά, να κόψω ένα πιπέρι
κι η πιπεριά τσακίστηκε και μούκαψε το χέρι.
Δός μου το μαντιλάκι σου το χρυσοκεντημένο
να δέσω το χεράκι μου που είναι ματωμένο.

Και θα κλείσουμε με δύο ακόμα δημοτικά μας τραγούδια που μαρτυρούν, πως δεν καίει μονάχα το καυτερό πιπέρι, αλλά που καίει κι ένα φιλί γυναίκας ή κοριτσιού. Το πρώτο:

Προματευτής πινέθικι σ' όλα τα πανηγύρια
πως γέλασι κι φίλησι χήρις κι παντρισμένις.
Οι καλουγρές κι οι παπαδιές λογαριασμό δεν είχαν
μα σαν της βλάχας το φιλί, γλυκότερου δεν έχει.
Γλυκό είναι σαν τη ζάχαρη, μα καίει σαν το πιπέρι!

Το δεύτερο τραγούδι:

Ένας κοντός καλόγερος, ένας καλογεράκος
πώχει τα χίλια πρόβατα, τις δυό χιλιάδες γίδια
απώχει μύλους δώδεκα, μαντάνια δεκαπέντε
έχει κι ένα ζερβόμυλο, π' αλέθει το πιπέρι
τον έρριξαν μίαν αφορμή φίλησ' ένα κορίτσι
και πούλησε τα πρόβατα και πούλησε τα γίδια
και πούλησε τους μύλους του μ' όλα του τα μαντάνια.

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ» μια πόλη από ευεργέτες

32. Το Βαϊνανίδιο Κολυμβητήριο

Ήταν και έμεινε για τον τόπο ένα όραμα, η μεγάλη δωρεά του μετανάστη συμπολίτη Κων)νου Βαϊνανίδη. Το έργο ξεκίνησε το 1937 με τη δωρεά του Βαϊνανίδη. Η τότε επιτροπή που αποτελούνταν από τον δήμαρχο Αλέκο Χωνό και τους Αναστάσιο Τσίτση, Δημότριο Βαϊνανίδη και Γιάννη Γιαννικουρή ως τεχνικός, ήρθε σε επαφή με τον δωρητή ύστερα από μεσολάβηση του Άγγελου Βαλταδώρου. Το οικοπέδο, τεσσάρων στρεμμάτων, παραχωρήθηκε από τον Δήμο και την Επιτροπή του Γυμναστηρίου. Η άδεια και τα σχετικά σχέδια εκδόθηκαν από το Υπουργείο Γεωργίας, ύστερα από συντονισμένες ενέργειες πολλών παραγόντων. Αναφέρουμε τον κ. Κολφαρέζο, τον Γιάννη Καραμπατζό, την Ολυμπιακή Επιτροπή και τον Ε.Ο.Σ. Αθηνών.

— Οι διαστάσεις του κολυμβητηρίου καθορίστηκαν με διεθνείς προδιαγραφές 20 X 50 μ. και είχε καμίνες, κερκίδες, αμμουδιά, βούτες χλωρίου για τα πόδια, πύργο καταδύσεως με κυματισμό για την ανανέωση του νερού. Επίσης προβλεπόταν από το σχέδιο να γίνει και χειμερινό. Ήταν σχεδιασμένο για διεξαγωγή διεθνών αγώνων.

Η δωρεά αυτή παρέμεινε αναξιοποίητη, γιατί την περίοδο εκείνη δεν βρέθηκε ένα προοδευτικό και τολμηρό μυαλό για να φέρει σε πέρας το έργο αυτό, και η Νάουσα έχασε την ευκαιρία να γίνει ένα αξιόλογο αθλητικό κέντρο.

Η Επιτροπή ονόμασε το έργο «ΒΑΪΝΑΝΙΔΕΙΟ ΚΟΛΥΜΒΗΤΗΡΙΟ» προς τιμή του ευεργέ-

τη. Με την δωρεά τέλειωσε η πεισίνα και η βάση του πύργου καταδύσεως. Δυστυχώς όμως με την αλλαγή της Δημοτικής αρχής και την εξάντληση των χρημάτων της δωρεάς το έργο

Του Δημ. Μπαίτση

έμεινε ημιτελές στο στάδιο αυτό. Ο δωρητής προσεφέρθηκε να συνεχίσει την χρηματοδότηση για την αποπεράτωση του έργου, πλην όμως δεν έγινε τίποτε. Σήμερα στην θέση αυτή υπάρχει το κλειστό γυμναστήριο.

Ο δωρητής πέθανε με την πίκρα, χωρίς να ιδεί να υλοποιείται το όραμά του. Η δε πόλη μας έχασε την ευκαιρία να αποκτήσει το κολυμβητήριό της και να καταστεί ένα κέντρο αθλητισμού. Ευχόμαστε πολύ σύντομα το όραμα του Βαϊνανίδη να γίνει πραγματικότητα και να δοθεί το όνομά του, όπως άλλωστε και του αξίζει.

33. Η Παναγιωπούλα

Είναι παλιό μοναστήρι και βρίσκεται σε απόσταση ενός χιλιομ. ανατολικά από τη Νάουσα. Είναι αφιερωμένο στη Ζωοδόχο πηγή. Η Παναγιωπούλα ήταν μο-

ναστήρι γυναικών και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην Επανάσταση της πόλης στα 1822 καθώς και στο Μακεδονικό αγώνα που πρόσφερε τις πρώτες βοήθειες στους τραυματίες.

Η εκκλησία ανακαινίσθηκε στα 1895, με στηρίγματα τοίχου στη μια μεριά, καφασωτά κτλ., είναι αγιογραφημένη όλη, όπως και ο Αγιώργης με την ίδια τεχντροπία. Πολλά θέματα εικόνων είναι παρμένα απ' την Παλιά Διαθήκη.

Μέσα στον περίβολο της μονής ήταν φκισαγμένα και τα κελιά τα οποία σήμερα δεν υπάρχουν. Σώζεται όμως το σπίτι που μέχρι τελευταία στέγαζε τον μοναχό Μελέτιο, ιδρυτή του οικοτροφείου και τους τρόφιμους. Επίσης υπάρχει και το πηγάδι πάνω στο οποίο είναι τοποθετημένο το καμπαναριό. Οι πόρτες της εκκλησίας είναι χαμηλές όπως σε όλα τα μοναστήρια μας, για να μη μπαίνουν μέσα οι Τούρκοι έφιπποι.

Πάνω από την κύρια είσοδο είναι η εικόνα του Αγίου Θεοφάνη, τρωστήτη πολιούχου της Νάουσας.

Μια επιγραφή μέσα στην εκκλησία μας δίνει τα ονόματα των πρωτεργατών του μοναστηριού με τα εξής:

ΕΓΕΝΕΤΟ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟ
ΠΕΥΟΝΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΝΙ
ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΚΑΛΕ ΕΤΕΙ

1895

Πρόσφατα οι Ναουσαίοι συγχίζοντας τις παραδόσεις των προγόνων τους, ανακαίνισαν τα κτίρια. Η Παναγιωπούλα ανήκει στην ενορία Αγίου Γεωργίου. Παλιά λειτουργούσε κάθε Κυριακή. Σήμερα κάθε Παρασκευή.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΗ

(Η εξέλιξη των ιδεών στη φυσική)

Η φυσική επιστήμη (όχι βέβαια με την σημερινή της μορφή, αλλά με την μορφή φυσικής φιλοσοφίας) γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στην Αρχαία Ελλάδα.

Πρώτοι οι Αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι ζήτησαν να ερμηνεύσουν την δημιουργία, την ανάπτυξη και την εξέλιξη του κόσμου και να δώσουν ικανοποιητικές απαντήσεις στα μυστήρια και ακατανόητα φυσικά φαινόμενα του σύμπαντος.

Ωστόσο η εμφάνιση στην Αρχαία Ελλάδα της φιλοσοφίας, της κοσμολογίας, της αστρονομίας και των άλλων επιστημών δεν είχε χαρακτήρα αυτόματης γέννησης. Πολύ πριν από την Αρχαία Ελλάδα διάφοροι λαοί της Ασίας και της εγγύς Ανατολής έφθασαν σε αξιοθαύματα επίπεδα πολιτισμού, επηρεάζοντας τους άλλους λαούς και ιδιαίτερα τους Έλληνες με τους οποίους ήρθαν σε επαφή δια μέσου των εμπορικών ανταλλαγών. Έτσι λοιπόν στην Αίγυπτο, στη Συρία, στη Βαβυλωνία αλλά και παραπέρα στην Περσία και στην Ινδία γεννήθηκαν και αναπτύχθηκαν οι πρώτες αρχέγονες ιδέες της φυσικής φιλοσοφίας και αστρονομίας. Σύμφωνα με το Διογένη το Λαέρτιο: «Το έργο της φιλοσοφίας μερικοί ισχυρίζονται πως έχει την καταγωγή του στην Ασία γιατί οι εισηγητές της φιλοσοφίας στους μεν Πέρσες ήταν οι μάγοι, στους Βαβυλώνιους και Ασσύριους οι Χαλδαίοι και στους Ινδούς οι γυμνοσοφιστές (σοφοί - ιερείς)». Είναι λοιπόν λογικό να υποθέσουμε ότι απ' αυτές τις χώρες δημιουργήθηκαν τα πρώτα δείγματα, τα πρώτα σπέρματα της φιλοσοφίας και των επιστημών επειδή η παραγωγή τους εξαρτιώταν από τα μεγάλα ποτάμια και τις κοιλάδες, τις ιδιαίτερες εδαφολογικές, κλιματολογικές και γεωγραφικές συνθήκες και επειδή για το λόγο αυτό χρειάστηκε να γίνουν μεγάλα τεχνικά έργα που απαιτούσαν απ' ενός μεν τη γνώση των μαθηματικών απ' ετέρου δε την ένωση μεγάλων ομάδων ανθρώπων. Η άμυνα επίσης στις επιδρομές των εχθρικών φυ-

λών απαιτούσε την δημιουργία μεγάλων κρατών και πόλεων στις οποίες δημιουργήθηκε το ιερατείο που σκοπό του είχε την καλλιέργεια των επιστημών και της φιλοσοφίας. («Με τη λέξη ιερατείο δεν εννοώ μόνο τους παπάδες κάθε αρχέγονου ή αρχαίου λαού αλλά και τους σοφούς και τους ειδικούς που ασχολούνταν με την συγκέντρωση γνώσεων και με την μελέτη και την έρευνα των φυσικών φαινομένων»).

Το πιο προχωρημένο ιερατείο, από άποψη σοφίας και γνώσεων κατά την διάρκεια της Αυγής της Αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας ήταν το ιερατείο

Του Γιάννη Μυλωνά Φυσικού - Μαθηματικού

της Αιγύπτου γι' αυτό και πολλοί Έλληνες φιλόσοφοι και στοχαστές μεταξύ των οποίων ο Θαλής και ο Δημόκριτος μαθήτευσαν για αρκετά χρόνια στην Αίγυπτο.

Οι Έλληνες στοχαστές που επισκέφθηκαν την Αίγυπτο, την Βαβυλωνία, την Περσία και άλλες ασιατικές χώρες μελέτησαν είτε έμμεσα είτε άμεσα τα ιερατικά αρχεία των χωρών αυτών και διδάχθηκαν πολλά όχι μόνο για ορισμένες τεχνικές γνώσεις αλλά και για τις βασικές αρχές της αστρονομίας και των άλλων επιστημών.

Αλλά αν οι Έλληνες φιλόσοφοι διδάχθηκαν τις πρώτες αρχές της φιλοσοφίας και των επιστημών από τους ασιατικούς λαούς εν τούτοις εργάστηκαν με πάθος, αφομοίωσαν πλήρως τις πρώτες ιδέες, πέταξαν ό,τι άχρηστο και περιττό υπήρχε από τις αρχικές θεωρίες, δημιούργησαν νέες ανώτερες ιδέες και φιλοσοφικά συστήματα και παρουσίασαν έναν πνευματικά και ποιητικά ανώτερο πολιτισμό στο παγκόσμιο πνευματικό οικοδόμημα που θα αποτελούσε τη βάση για τη γέννηση, την ανάπτυξη και την εξέλιξη όλου του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού. Με αυτήν την έννοια λοιπόν ο Αρχαίος Ελ-

ληνικός Πολιτισμός είναι πρωτότυπος και ποιητικά ανώτερος από κάθε άλλο πολιτισμό του αρχαίου κόσμου: Όπως γράφει ο Ένγκελς: «Ο μικρός σε πληθυσμό ελληνικός λαός πέρασε από όλα τα μονοπάτια της επιστημονικής σκέψης και δημιούργησε έναν μεγάλο πνευματικό πολιτισμό που τον θαυμάζουν οι αιώνες».

Έτσι λοιπόν δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες κατά την διάρκεια του 8ου - 7ου - 6ου αιώνα πριν τη νέα χρονολογία για την ανάπτυξη του λαμπρού πολιτισμού της Κλασικής Ελλάδας: Η συγκέντρωση των ανθρώπων στις πόλεις, η ανάπτυξη της τότε βιοτεχνίας, η ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυσιπλοΐας, η κατάργηση της διγραφίας, ο ξεπεσμός του ιερατείου και τέλος και πολύ σημαντικό το δημοκρατικό πολίτευμα που επέτρεπε τον ελεύθερο στοχασμό και την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών ήταν οι κύριες και κυρίαρχες αιτίες που η αρχαία Ελλάδα έφθασε σε τέτοιο επίπεδο ανάπτυξης ώστε να δώσει τέτοια καθολικά και γιγάντια πνεύματα στον παγκόσμιο πνευματικό πολιτισμό όπως ο Ησίοδος, ο Αναξαγόρας, ο Αναξίμανδρος, ο Αναξίμενης, ο Εμπεδοκλής, ο Δημόκριτος, ο Ηράκλειτος, ο Πλάτων, ο Αριστοτέλης, ο Επίκουρος κ.ά.

Στην αρχή, στην πρώτη περίοδο της Ελληνικής φιλοσοφίας οι Έλληνες φιλόσοφοι ενδιαφέρθηκαν κυρίως να λύσουν το πρόβλημα της σύστασης και της ουσίας της ύλης: και αργότερα οι διάδοχοί τους καταπίδισκαν να βρουν την αρχή της κίνησης της ύλης: Ερευνώντας το πρόβλημα αυτό ενδιαφέρθηκαν να μάθουν αν ο εξωτερικός κόσμος στον οποίο ζούμε και αισθανόμαστε αποτελείται από πολλά σύνθετα στοιχεία ή από ένα μόνο στοιχείο. Πολλοί δέχθηκαν ότι ο κόσμος αποτελείται από ένα μόνο στοιχείο, άλλοι από δύο ή και περισσότερα.

Ο Ησίοδος, που κατά τον Αριστοτέλη ήταν από τους πρώτους φιλοσοφισantes του 7ου αιώνα πριν τη νέα χρονολογία, δημιούργησε το πρώτο φιλοσοφικό σύστημα για την γέννηση κι ε-

Εξέλεξε του κόσμου. Στο έργο του «Θεογονία» δέχεται ότι στην αρχή ήταν το χάος από το οποίο γεννήθηκε η γη και ο ένας άστρος ουρανόσ (πρώτη αντίθεση).

Ο Ησίοδος εδώ δεν εννοεί βέβαια μόνο τη γη μας αλλά γενικά το στερέωμα σαν βάση για την ανάπτυξη της ζωής. Κατόπιν γεννήθηκε η νύχτα και η μέρα (δεύτερη αντίθεση) και μετά γεννήθηκε ο έρωτας. Ο έρωτας έχει την ιδιότητα να γονιμοποιεί, να φέρνει σε επαφή τα αντίθετα. Με τον Ησίοδο λοιπόν γεννιούνται τα πρώτα δείγματα της διαλεκτικής που θα αποτελέσει τη βάση για την παραπέρα ανάπτυξη των ιδεών για την γέννηση κι εξέλιξη του κόσμου.

Ο Θαλής ο Μιλήσιος, ο Γενάρχης της Αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας διόσημος για τις γνώσεις του, θεωρεί σαν πρώτη αρχή του κόσμου το νερό. Το νερό απαντάται και στις τρεις μορφές της ύλης δηλαδή την στερεά, την υγρή και την αέρια και το γεγονός ότι για να αναπτυχθεί και διατηρηθεί η ζωή χρειάζεται το νερό, οδήγησε το Θαλή στη θεώρηση του νερού σαν αρχή του κόσμου. Ο Αριστοτέλης επίσης γράφει ότι ο Θαλής ήταν πανθεϊστής (υλιστής) και δίδασκε πως όλα τα πράγματα μέσα στην πλάση έχουν ψυχή. Αλλά η ψυχή στη Φιλοσοφική γλώσσα του Θαλή σημαίνει το αίτιο που κάνει τα πράγματα, τα όντα να κινούνται, να μεταβάλλονται και να 'χουν ζωή «τον λίθον, έφν, ψυχήν έχειν, ότι τον σίδηρον κινεί». Ο Θαλής υποστήριζε πως ο κόσμος είναι ένας και ότι όλα γίνονται από κάποια ανάγκη (αίτια).

Ο Αναξίμανδρος, Μιλήσιος και αυτός και σύγχρονος του Θαλή, υποστήριζε ότι αρχή όλων είναι το άπειρο. Αλλά λέγοντας άπειρο, εννοούσε την ύλη. Το άπειρο είναι άναρχο και άφθαρτο. Δεν έχει ούτε τέλος. Τεράστιες μεταβολές γίνονται στη φύση αλλά τίποτα δεν χάνεται ή ό,τι χάνεται σήμερα, θα ξαναγίνει αύριο. Το άπειρο λοιπόν είναι άφθαρτο κι αιώνιο.

Ο Αναξομένης επίσης Μιλήσιος θεωρείται από τους μεγάλους στοχαστές που πρόσφερε πολλά στην Ελληνική διάνοηση. Ο Αναξομένης δέχεται σαν πρώτη ουσία του κόσμου τον αέρα. Ο

αέρας βρίσκεται παντού, δε σταματά ποτέ η κίνησή του, αλλάζει συνέχεια και είναι η αιτία της ζωής και της κίνησης στα έμψυχα όντα. Με το να κινείται ο αέρας συνέχεια δημιουργεί την αραίωση και την πυκνωση. Με την αραίωση γίνεται φωτιά, με την πυκνωση γίνεται σύννεφο, χρώμα, πέτρα κλπ. Κατά τον Αναξομένη στο σύμπαν σχηματίστηκε πρώτα η γη, που κρατιέται στον αέρα και που η βάση της βρίσκεται στα βάθη του άπειρου.

Ο Ηράκλειτος, ο επωνομαζόμενος και σκοτεινός, ο πατέρας της διαλεκτικής, ο ιδρυτής και αρχηγός της σχολής της Εφέσου γεννήθηκε το 544 και πέθανε το 484. Επιρράστηκε από τις διδασκαλίες του Αναξομένη και Αναξομένη και είδε τον κόσμο σαν ενιαίο σύνολο δίχως αρχή και τέλος. Θεωρεί την φωτιά σαν το πρωταρχικό και αιώνιο στοιχείο του κόσμου. Από τη φωτιά γεννιούνται όλα τα όντα και σ' αυτήν ξαναπηγαίνουν. «Ουσία και αρχή πάντων εστί το πυρ». Τίποτα δεν είναι ακίνητο, σταθερό, μόνιμο, αιώνιο, άγιο. «Πάντα... ρεω, είναι δε παγίως ουδέν». Το Σύμπαν δεν είναι κατασκεύασμα κανενός θεού ή κανενός ανθρώπου, μα στην αρχή τα πάντα ήταν φωτιά. Κατά τον Ηράκλειτο το σύνολο της πραγματικότητας μοιάζει με ποταμό που τρέχει ασταμάτητα. Η δε ουσία των πραγμάτων αλλάζει συνέχεια. Η αέναη αλλαγή είναι το κύριο χαρακτηριστικό της αντικειμενικής πραγματικότητας. Χωρίς κίνηση δεν υπάρχει ζωή κι εξέλιξη. Αφού δε όλα ρέουν, μεταβάλλονται, αλλάζουν και τίποτα δεν μένει σταθερό και αμετάβλητο, αλλά όλα κινούνται, υπάρχει αιώνια αλλαγή. Παρομοιάζοντας την αιώνια αυτή κίνηση με το ρεύμα του ποταμού έλεγε πως «δεν μπορούμε να μπουέ δυο φορές στο ίδιο ποτάμι».

Ο Δημόκριτος γεννήθηκε στα Άβδηρα γύρω στα 460. Νέος ακόμα μελέτησε τα συγγράμματα των Ιώνων φιλοσόφων και ιδιαίτερα του Λευκίππου και του Αναξομένη του Κλαζομένηου. Θεωρείται ο πατέρας της ατομικής θεωρίας της ύλης διότι δεχόταν ότι ο κόσμος αποτελείται από τα άτομα και το κενό. Η μεγαλειώδης αυτή ιδέα θα απασχολήσει και θα προβληματίσει για 2.500 χρόνια τους επιστήμονες και τους

φιλόσοφους και θα αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη της σύγχρονης ατομικής θεωρίας της ύλης που πατέρες της ήταν ο Ντάλτων, ο Λαβουαζιέρ, ο Λομονόσωφ κ.ά. Ο Δημόκριτος, πνεύμα καθολικό και συνθετικό, δεν περιορίστηκε μόνο στη μελέτη των πρώτων αρχών του κόσμου αλλά και ερευνήσε όλες τις εκδηλώσεις των φυσικών φαινομένων. Μελέτησε επίσης τα κοινωνικά φαινόμενα της εποχής του και γιαυτό θεωρείται σαν ένας από τους πρώτους και πιο μεγάλους Έλληνες στοχαστές που στέκεται δίπλα στον Αριστοτέλη. Πολυδιδασκόμενος όπως ήταν, έγραψε πολλά για τη μουσική, την ηθική, τη φυσική, τα μαθηματικά, την τέχνη. Τόσο ήταν το πάθος του για μάθηση που προτιμούσε να βρει την αιτία ενός φαινομένου παρά να κερδίσει όλο το χρυσάφι της Περσίας.

Τέλος ο Επίκουρος, ο τελευταίος μεγάλος Έλληνας φιλόσοφος πριν την παρακμή της Αρχαίας Ελλάδας, θα προχωρήσει παραπέρα την θεωρία του Δημόκριτου και θα εφοδιάσει τα άτομα και το κενό με εσωτερική κίνηση και δομή για να εξηγήσει την δημιουργία των επιπέδων οργάνωσης της ύλης.

Οι παραπάνω καταληκτικές φιλοσοφικές ιδέες, που θα αποτελούσαν την βάση ολόκληρου του Δυτικού πολιτισμού, είχαν σαν σκοπό να εξηγήσουν τα φυσικά φαινόμενα και τις αιτίες τους έτσι ώστε να τεθούν υπό έλεγχο οι δυνάμεις της φύσης, με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη συστημάτων για ασφαλή ναυσιπλοΐα και παραπέρα ανάπτυξη της βιοτεχνίας και του εμπορίου.

Με το πέρασμα των αιώνων, η Αρχαία Ελληνική κοινωνία παρακμάζει. Η φιλοσοφία από ορθολογιστική, γίνεται με τον Σωκράτη και τον Πλάτωνα εσωστρεφής και θεωρητικόλογα. Τέλος οι Ρωμαίοι καταλαμβάνουν την Ελλάδα, επιβάλλοντας απολυταρχικό πολιτεύμα και καταστρέφουν ό,τι καλό είχε απομείνει από τον Αρχαίο Ελληνικό πολιτισμό. Μετά από αυτό και για 1500 χρόνια στην Ευρώπη θα επικρατήσει η αμάθεια, ο σκοταδισμός, οι θρησκοληψίες και οι δεισιδαιμονίες. Ο άνθρωπος θα εκβαρβαρωθεί και θα χάσει την

αξία του σαν άνθρωπος και θα γίνει έρμαιο του δεσποτισμού στη Θεοκρατούμενη Ευρώπη της αμάθειας. Η εποχή αυτή θα περάσει στην ιστορία με το όνομα μεσαιώνας.

Τον 13ον, 14ον, 15ον αιώνα, αρχίζει μια νέα εποχή στην Ευρώπη. Η ανακάλυψη της Αμερικής και των άλλων ηπείρων, η ανάπτυξη της βιοτεχνίας και της μηχανοκίνησης και η μεγάλη συγκέντρωση των ανθρώπων στις πόλεις θέτουν νέα προβλήματα που απαιτούν επείγουσες λύσεις. Την εποχή αυτή γεννιούνται πνεύματα καθολικά, όπως του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, του Ραφαέλ, του Μικελάντζελο, του Τιταϊάνο και άλλων. Από την άλλη μεριά, ο Μεγάλος Κοπέρνικος δέχεται ότι η γη δεν είναι πλέον το κέντρο του Σύμπαντος αλλά ένας απλός πλανήτης που περιστρέφεται γύρω από τον ήλιο. Ο Τύχο Μπραχέ μελετά τις κινήσεις των πλανητών, ο μαθητής του Κέπλερ ανακαλύπτει τους νόμους που διέπουν την κίνησή τους, ο Γαλιλαίος δίδει τις πρώτες απλές αναλογικές σχέσεις για την κίνηση των σωμάτων και ο Νεύτων, ο Μεγάλος Νεύτων, γράφει στην γλώσσα των μαθηματικών τους νόμους που ακολουθούν τα σώματα και οι πλανήτες του ηλιακού συστήματος κατά την διάρκεια της κίνησής τους. Όπως γράφει ο Ένγκελς: «Αυτή ήταν η εποχή που απαιτούσε γίγαντες. Και γέννησε γίγαντες. Γίγαντες του πνεύματος, της μάθησης, της θέλησης και του χαρακτήρα». Αυτή ήταν η εποχή που πέρασε στην ιστορία με το όνομα αναγέννηση.

Ο Νεύτων, μια από τις μεγαλύτερες διάνοιες που γέννησε ποτέ η ανθρωπότητα, έθεσε τις βάσεις της κλασικής μηχανικής και της μαθηματικής ανάλυσης κι εξήγησε όλα τα μηχανικά φαινόμενα της εποχής του με αξιοθαύμαστη ακρίβεια. Αργότερα ο Μάξγουελ διατύπωσε τις περίφημες εξισώσεις που διέπουν τα ηλεκτρομαγνητικά φαινόμενα. Έτσι με το Νεύτωνα και το Μάξγουελ ολοκληρώθηκε το οικοδόμημα της κλασικής φυσικής.

Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, νέες ανακαλύψεις έρχονται στο φως. Το 1900 ο φυσικός Μαξ Πλανκ για να εξηγήσει το φαινό-

μενο της ακτινοβολίας των σωμάτων διατύπωσε την θεωρία των κβάντα. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, η ενέργεια απορροφάται και διαδίδεται στο χώρο κατά τρόπο ασυνεχή και με πολύ μικρά σωματίδια που λέγονται φωτόνια. Η θεωρία των κβάντα είναι μια από τις πιο επαναστατικές θεωρίες της Φυσικής διότι εισάγει την ασυνέχεια εκεί που επικρατούσε απόλυτη συνέχεια, δηλαδή στη διάδοση της ενέργειας. Το 1905 ο μεγάλος Αϊνστάιν διατυπώνει την ειδική θεωρία της Σχετικότητας και το 1916 ολοκληρώνει το λαμπρό αυτό οικοδόμημα με τη διατύπωση της γενικής θεωρίας της σχετικότητας. Το 1925, 26, 27 διατυπώνεται η κβαντική μηχανική από τους Χάιζενμπεργκ, Σράιντινγκερ, Μπορ, Παυλί, Ντίρακ, Μπορν και άλλους, που θα θέσει τις βάσεις για την ανάπτυξη της ατομικής και πυρηνικής φυσικής,

και τη διάσπαση του ατόμου.

Με το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η Φυσική επιστήμη βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της στρατιωτικής τέχνης και τεχνολογίας και κατασκευάζονται οι πρώτες ατομικές βόμβες οι οποίες και χρησιμοποιούνται. Μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, της βιομηχανίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών, της ηλεκτρονικής των ασρομεταφορών οφείλεται κύρια στα μαθηματικά και στις φυσικές επιστήμες.

Οι ιδέες της φιλοσοφίας, των τεχνών, των μαθηματικών, των φυσικών επιστημών, αποτελούν το κλειδί για την ευτυχία του ανθρώπου ή για την αυτοκαταστροφή του. Στον άνθρωπο λοιπόν επαφίεται η εκλογή της χρησιμοποίησης της φυσικής επιστήμης για το καλό και την ευτυχία του.

Διαβάσαμε

...Ο άνθρωπος θέλει να είναι κάτι παραπάνω απ' ό,τι είναι μόνο ο εαυτός του. Θέλει να είναι ένας ολόκληρος άνθρωπος. Δεν τον αρκεί να είναι ένα ξεχωριστό άτομο, αλλ' απαιτεί να μετατεθεί από την ατέλεια της ξεχωριστής του ύπαρξης σε μια «ολότητα»... Ο πόθος του για συμπλήρωση υποδηλώνει ότι μπορεί να ολοκληρωθεί μόνο αν κάνει δικό του αυτό που είναι βίωμα των άλλων, που δυνητικά θα μπορούσε να είναι δικό του. Σ' αυτό που ο άνθρωπος το αισθάνεται σαν δική του δυνατότητα, περιέχονται όλα όσα είναι σε θέση να κάνει ολόκληρη η ανθρωπότητα. Η τέχνη είναι ένα απαραίτητο μέσο αυτής της συγχώνευσης του ξεχωριστού ατόμου με το σύνολο, της άπειρης κοινωνικοποίησής του, της συμμετοχής του στα βιώματα, στις εμπειρίες και στις ιδέες ολόκληρου του ανθρώπινου γένους.

Ερνστ Φίσερ, Η αναγκαιότητα της Τέχνης,
Εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1972

Το κείμενο του ζωγράφου και αναδημαϊγού Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα που ακολουθεί, δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο Περιοδικό «Σήμερα», χρόνος Β' τεύχος 3 του Μάρτιου του 1984, και αναδημοσιεύθηκε στον τόμο (κάτι ωραίο» (μιά περιήγηση στην νεοελληνική κακογονιστία), έκδοση «οι φίλοι του περιοδικού ΑΝΤΙ», Αθήνα 1984. Κρίνουμε ότι η αναδημοσίευσή του στις σελίδες του περιοδικού μας θα μπορούσε να προκαλέσει μιά συζήτηση γύρω από το τεράστιο θέμα που πραγματικά μαςίζει την σύγχρονη κοινωνία μας, την κακογονιστία δηλαδή, θέμα που δεν σιτρεύεται καθόλου κοινωνικών και άλλων προσεκτίσεων και που αποτελεί καθρέπτη του σύγχρονου πολιτιστικού μας επιπέδου.

Η ωραιολαμία άλλοτε δεν υπήρχε. Είναι καινούργιο προϊόν —όπως και τα Μουσεία. Οι «Ιδαιότερες Συλλογές» διαφόρων φιλοτέχνων μετετράπησαν σε Μουσεία στον 19ον αιώνα και τότε μόνο άνοιξαν τις πόρτες τους στο πολύ κοινό. Οι άνθρωποι αρρώστησαν από ωραιολαμία λίγο αργότερα. Ο σημερινός άνθρωπος, μαθημένος από τις εγκυκλοπαίδειες, πήρε τη συνήθεια να κυνηγάει το «ωραίο», ή μάλλον εκείνο που τον έμαθαν να νομίζει ωραίο. Κανένας σήμερα δεν ψωνίζει ούτε ένα σπάγκο, ούτε μιά βούρτσα, αν αυτά τα πράγματα, εκτός απ' την καταλληλότητά τους, δεν τα νομίζει και ωραία. Οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες έρριξαν στην αγορά άφθονα τέτοια φτηνά μηχανοποίητα αντικείμενα «ωραία» και πρώτης ανάγκης. Άλλοτε τα ωραία αντικείμενα ήταν σπάνια. Μόνο στα παλάτια έβρισκες ωραία έπιπλα, ωραία βάζα, ωραία ταπέτα και ακροβά. Ήταν κομωμένα για αυτοκράτορες και δούκες και παραγγελλμένα επίτηδες σε μεγάλους ή καλούς τεχνίτες, και σε

Η ΩΡΑΙΟΠΑΘΕΙΑ

μερικά ειδικευμένα εργοστάσια. Ο λαός είχε τις λαϊκές τέχνες, που τις έκανε μόνος του. Όταν τα Μουσεία κι οι εγκυκλοπαίδειες φανέρωσαν σ' όλο τον κόσμο τους θησαυρούς των βασιλιάδων, διάφοροι εργοστασιάρχαι έπιασαν ν' αντιγράψουν τα σχέδια που στολίζουν τα παλάτια, για να τα κολλήσουν όπως απάνω στα μαχαιροπήρουνα, στα φλυ-

Του

Ν. Χατζηκυριάκου - Γκίκα

τζάνια και στα ντουλάπια τους. Το στολίδι που είχε ένα ωραίο, έγινε ψεύτικο με τη νέα του χρησιμοποίηση. Ό,τι ήταν ωραίο, γιατί ήταν και καλά φτιαγμένο, έγινε άσχημο, γιατί η βιομηχανική κόπια δεν άξιζε —ούτε μπορούσε ν' αξίζει— το πρωτότυπο.

Σ' ένα τέτοιο ψεύτικο περιβάλλον ζούμε οι σημερινοί άνθρωποι, και δεν είναι παράδοξο όλες οι τρεχούμενες ιδέες περί ωραίου, και επομένως περί τέχνης, να βρίσκονται τόσο μακριά από την αλήθεια.

Μερικοί καλλιτέχνες από μας νομίζουν, καλή τη πίστει, πως αντιπροσωπεύουν με τη νέα τέχνη τους τους ανθρώπους της εποχής μας. Εγώ θα έλεγα το αντίθετο: αντιπροσωπεύουν το μέλλον, διότι έχουν μιά διορατικότητα που λείπει στον άλλο κόσμο. Αλλά το παρόν το βρίσκεις σ' αυτό που γαλλικά λέγεται . . .

Δεν ξαίρω αν έχετε μπει ποτέ στη LOGE καμίας CONCIERGE στη Γαλλία. (Σ.Σ. διαμέρισμα θυρωρού). Αλλά και εδώ, το ίδιο θα παρατηρήσετε, με λίγες παραλλαγές, σε πολλά εύπορα λαϊκά σπίτια. Σε μικρά δωμάτια, δ-

που μόλις περνάς, ένας τεράστιος μπουφές, σκαλισμένος σε στυλ ψεύτικης Αναγεννήσεως ή Ερρίκου του Β', πιάνει το ένα τέταρτο του χώρου. Το άλλο τέταρτο είναι η θέση του τραπέζιου. Ένας καναπές εποχής Λουδοβίκου-Φιλίππου, τραπεζάκια και κονσόλες διαφόρων ειδών, και συχνά «χρυσοποικιλτες», καρέκλες μοντέρνες, η σόμπα γερμανικού ρυθμού, η ταπετοαρία, οι μπερντέδες, οι λευγραφίες, τα «κάδρα» και άλλα διάφορα άχρηστα αντικείμενα πιάνουν τον υπόλοιπο χώρο και κομμάτι φορά και το νυφικό κρεβάτι με τις μπρούντζινες κολόνες, την κουβουμπέρα και τα κομοδίνα του. Διάφορα νταντελένια σκεπάσματα «κοσμούν» τα έπιπλα. Στα τραπεζάκια υπάρχουν φωτογραφίες, κάρτ-ποστάλ, κουταλάκια, ακιβάδες σερβίς α λ'κέρ, μπουκαλάκια, κόκκινες καρδιές, μπομπονιέρες, χαρτοφύλακες δεμένοι με καρδέλλες, δισκάκια, μαξιλαράκια για τις καρφίτσες, ημερολόγια, τετρακότες, βάζα, λάμπες, άδεια μελανοδοχεία, μπιμπελό κάθε εποχής και προσλεύσεως.

Όλα αυτά, επειδή θεωρούνται «ωραία» και στοικίζουν ένα α' χρηματικό ποσό, χρησιμεύουν να αποδείξουν τον πλούτο και την υπεροχή, την καλαισθησία και τον πολιτισμό της οικογενείας στην οποία ανήκουν. Είναι το κοινωνικό και ψυχολογικό θερμόμετρό της.

Μή νομίσετε ότι ανεβαίνοντας μερικές βαθμίδες της κοινωνικής σκάλας, το γούστο καλλιτερεύει. Κομμάτι φορά συμβαίνει (και αυτός είναι τρόπος του λέγειν) το αντίθετο. Αλλά τα έπιπλα και τα μπιμπελό, είναι οπωσδήποτε ικριώτερα, πό περιποιημένα. Πλησιάζουν περισσότερο στα πρότυπα, στα οποία θα ήθελαν να μοιάσουν. Κι' έτσι επιτυχά-

νεται ο σκοπός να ξεγελαστεί η ανθρωπίνη ματαιοδοξία.

Άλλως τε, εκτός από τα σχήματα, τα σχέδια, τα μοτίβα και τη διακόσμηση, που κλέψαμε απ' τα Μουσεία κι' τα παλάτια, κλέψαμε και προσπαθούμε να μιμηθούμε και τους τρόπους των βασιλιάδων και των πριγκήπων. Τα σπύτια μας —και του πό μικρού αστού— είναι βασιλικά, πριγκηπικά, διηρημένα. Το σαλόνι, που είναι ως επί το πλείστον κλειστό, και στους πό πολλούς δεν χρησιμεύει καθόλου, το σαλόνι, που τα πανιζούρια του είναι πάντα γυρνά για να μην το βλέπει ο ήλιος και που ανοίγεται μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις, είναι το ωραιότερο και το μεγαλύτερο δωμάτιο του σπιτιού. Όλος ο κόσμος θέλει, και δίνει τη μεγαλύτερη προσοχή του, έστω και με άλλες θυσίες, στην «αίθουσα της υποδοχής».

Ξαίρω πολλούς πλούσιους που άθελα ή θεληματικά παίρνουν και τα έθιμα του περιβάλλοντος, και, όταν ακόμα δεν υπάρχει καμιά υποδοχή, εν τούτοις περιδιαβάζουν στα σαλόνια τους με ύφος πορφυρογέννητου Αυτοκράτορος.

Όπως βλέπουν τον εαυτό τους αλλοιώνει και απ' ό,τι είναι οι σημερινοί άνθρωποι φτάνουν να βλέπουν και τα πράγματα αλλοιωτικά. Τα αισθήματα λόγου χάριν. Με τη βοήθεια του ρωμαντισμού, ο έρωτας γράφεται με το έπιπλον κεφαλαίο, άσχετα αν δεν χρησιμεύει παρά σε πολύ κοινές ιστορίες. Η φρασεολογία, η μεγαλοσημασία, η υποκρισία, η ρητορία, ο ακαδημαϊσμός, το τετριμμένο το PONCIE, όπως λέγει ο BEAUPELAIRE, δεν είναι παρά τα επακόλουθα μιάς κακής αρχής.

Πολλά κακά φέρνει λοιπόν η ωραιολαγία σε όλα τα κοινωνικά επίπεδα: αγοράζεις σπάγγο

«ωραίο» αντί να τον διαλέγεις γερό. Χτίζεις σπίτι, όχι για τις ανάγκες σου, αλλά γα το θεαθήναι. Δέχεσαι ευχαρίστως κάθε κακή κόπια ωραίων ή παλιών πραγμάτων, και δεν κάνεις καινούργια. Νομίζεις, στο τέλος, πως είσαι και άλλος άνθρωπος επειδή ζεις σ' ένα ψεύτικο γύψινο παλάτι. Δηλαδή μ' ένα λόγο: μετατρέπεις αληθινές αξίες σε ακατάλληλες, ανύπαρκτες, ή φανταστικές.

Μόνο ο λαϊκός άνθρωπος στην Ελλάδα γλύτωσε.

Τα νησιώτικα σπύτια, οι προσωγικές μπαράγκες, τα τσαρουκάδικα, τα μανάβικα, τα σιδεράδικα, οι ταβέρνες, τα ξύλινα καφενεδάκια τους, οι σιάμπες και τα χωριάτικα ρούχα, όλα αυτά και πολλά άλλα μένουν ανεπηρέαστα και γνήσια.

Η ωραιότητα των λαϊκών σπιτιών δεν είναι εξεζητημένη. Ο νησιώτης που χτίζει το σπίτι του, δεν γυρεύει να το κάνει «ωραίο». Χωρίς περιττά στολίσια, χωρίς μεγάλο χώρο, χωρίς ακριβά υλικά, τα λαϊκά σπύτια τραβούν τους ξένους από την Ευρώπη για να τα θαυμάσουν.

Και τώρα ίσως μπορούμε να βγάλουμε ένα συμπέρασμα: Ψάχνοντας το ωραίο, ποτέ δεν το βρίσκεις.

Έτσι μόνο μπορεί να ερμηνέψει κανένας τη φράση που είπε κάποτε ο Πικασσό για τον εαυτό του:

— Δεν ψάχνω. Βρίσκω.

Έτσι και τα λαϊκά σπύτια «βρίσκουν» χωρίς να ψάχνουν.

Γιατί βρίσκουν; Ίσως γιατί δεν ψάχνουν. Ίσως γιατί έχουν ωρισμένες αρετές φυσικές και αυθόρμητες (όλοι οι άνθρωποι δεν έχουν τις ίδιες κανόνιτες για να είναι καλλιτέχνες, ούτε όλοι οι λαοί). Ίσως γιατί είναι άλλο να ψάχνεις με μέθοδο, άλλο να ψάχνεις το ωραίο, και άλ-

λο να ψάχνεις την αλήθεια, άλλο να ψάχνεις την εντύπωση και άλλο να ψάχνεις τον εαυτό σου.

Δεν ξαίρω γιατί βρίσκουν. Ξαίρω όμως ότι η μέθοδος που ακολουθούν σε ό,τι κάνουν είναι ορθή.

Ψάχνουν το απλό, το σωστό, το λογικό, το μετρημένο, το οργανικό, το πειραματισμένο, το θετικό, το κατάλληλο, το πρακτικό.

Μάρτης 1934

N. X.-Γ.

Σημείωση της σύνταξης

Αυτά σημείωνε το 1934 ο ζωγράφος Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας. Τα χρόνια εκείνα, βέβαια, η τέχνη του λαϊκού ανθρώπου δεν είχε διαστρεβλωθεί όσο σήμερα. Η ελληνική κοινωνία δεν είχε υποστεί τις καταστροφικές αλλοιώσεις από τον τουρισμό και την άνιση ανάπτυξη. Μέχρι τότε, μόνο ο λαϊκός άνθρωπος είχε γλιτώσει στην Ελλάδα. Αλλά πενήντα χρόνια μεσολάβησαν και ο Ν. Χατζηκυριάκος - Γκίκας διατύπωνε το 1982 την παρατήρηση που ακολουθεί: (1)

«Η προβολή της λαϊκής τέχνης, άνησε, ηυξήθη, φούντωσε και επολλαπλασιάσθη σε τέτοιο βαθμό που αν περάσεις από την Αράχωβα λ.χ. και παρόμοια μέρη, μπορεί η τουριστική λαϊκή τέχνη να σε πνίξει με τους όνυχας, τους κλάδους και τους πλοκάμους της, τόσο έχει πηξει και τόσο έχει γίνει θερυβώδης, εκκωφαντική, φωνακλάδικη και επεθική όσο και μονότονη, άχαρη, άγουστη και φρικαλέα».

Μάιος 1982

N. X.-Γ.

Σημειώσεις

(1) Αποσπασμα από την ομιλία στην τελετή της αναστήσεως του ως επίτιμου διδάτορα της Πολυτεχνικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το Μάιο του 1982, όπως δημοσιεύτηκε στο παρ. «Ευθύνη» τχ. 126 (1982), σ. 295.

Οδοιπορικό ΦΥΤΕΙΑ 1983

Στις 26, 27 και 28 Δεκεμβρίου του 1983 οι Κοινότητες Ανιχνευτών της Τοπικής Εφορείας Προσκόπων Βέροιας πραγματοποίησαν εκδρομή στη γραφική Φυτεία Ημαθίας, με κυριότερο στόχο να ερευνήσουν την ιστορία του χωριού, την αρχιτεκτονική του, τα ήθη και έθιμα των κατοίκων του.

Σκοπός τους ήταν να γνωρίσουν και να προβάλουν όσο το δυνατόν περισσότερο την αυθεντική Ελλάδα.

Οι Ανιχνευτές εργάστηκαν κατά ομάδες, με αντικείμενο μέρος του όλου θέματος, το οποίο φυσικά μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε τεράστιο, αν θέλουμε να το εξετάσουμε με λεπτομέρεια και επαγγελματικότητα. Ίσως όμως αυτή η προσπάθεια και η παρουσίασή της να γίνει αφορμή για διεξοδικότερη μελέτη είτε από τους Ανιχνευτές είτε από κάποιον άλλο ειδικότερο.

Εκτός από την έρευνα οι Ανιχνευτές ασχολήθηκαν και με την καθιερωμένη προσφορά υπηρεσίας στο χωριό, καθαρίζοντας την είσοδο της Κοινότητας από τα χιόνια και το αμμοχάλικο. Οι κάτοικοι της όμορφης αυτής γωνιάς της Ελληνικής υπαίθρου, που διατηρεί τα ίχνη μιας παραδοσιακής εμφάνισης, προσπαθούν να κρατήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία της. Τους Ανιχνευτές τους συγκάλισαν από το πρώτο λεπτό και μια πάγια διαθήκη προθυμίας αντανακλούσε στα πρόσωπά τους.

Η Φυτεία είναι ένα μικρό ορεινό χωριό, που βρίσκεται ΒΔ της Βέροιας και απέχει απ' αυτήν 14 χιλ. Ο πληθυσμός της υπήρξε 5ηλάνσιος από το σημερινό που είναι 200 περίπου άτομα. Οι περισσότεροι από τους χωριανούς κατοικούν στη Βέροια και πηγαίνουν εκεί συνήθως τις γιορτές και τα καλοκαίρια.

Πότε ακριβώς χτίστηκε το χωριό δεν γνωρίζουμε, αλλά υπάρχουν ενδείξεις ότι χρονολογείται εδώ και τρεις αιώνες. Οι κάτοικοι της Φυτείας είναι καθαρόαιμοι Έλληνες γηγενείς και δεν δέχτηκαν προσμίξεις. Συγκεντρώθηκαν εκεί από άλλα χωριά που εγκαταλείφθηκαν εξαιτίας των τουρκικών επιδρομών.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το χωριό ήταν Κεφαλοχώρι. Ονομαζόταν Τσόννοβο, επειδή είχε πολλά αμπέλια και έβγαζε πολύ και μαύρο κρασί που ονομαζόταν βίνο. Έτσι αργότερα το

χωριό ονομάστηκε Τσόννοβινο. Τσόννοβο θα πει μαύρο κρασί.

Το χωριό κήκε δύο φορές. Μία από τους Τούρκους και μία κατά τον εμφύλιο πόλεμο 1945—1949. Στην πρώτη πυρκαγιά κήκε και η εκκλησία του Αϊ-Νικόλα ενώ ήταν γεμάτη από χριστιανούς. Πιθανολογείται ότι ή τους μάζεψαν οι Τούρκοι εκεί μέσα ή συγκεντρώθηκαν για να σωθούν. Πριν από μερικά χρόνια έγιναν έργα αναστήλωσης και βρέθηκαν ανθρώπινα οστά και κομμάτια από αγιογραφίες. Το σημερινό τέμπλο έγινε το 1957—1958.

Η συμμετοχή των χωριανών στους εθνικούς αγώνες είναι μεγάλη. Βέβαια ποτέ δεν έγινε μάχη εκεί αλλά βοηθούσαν με κάθε τρόπο τους επαναστάτες και άλλους ανθρώπους που καταδίωκαν τους Τούρκους.

Χαρακτηριστική ήταν η μαρτυρία του ήρωα Μακεδονομάχου καπετάν Κόρεκα. Το χωριό δεν γνώρισε τουρκική κατοχή. Οι Φυτειώτες είναι πολύ περήφανοι και γι' αυτό και γιατί κατόρθωσαν να κρατήσουν ζωντανές τις παραδόσεις τους και τα έθιμά τους μέχρι σήμερα.

Το 1795 με 1805 ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων θέλησε ν' αγοράσει το χωριό, αλλά οι κάτοικοι κατέφυγαν στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος κατάφερε να ανατρίψει τα σχέδια των Τούρκων οι οποίοι έπειρναν μόνο το χαράτσι με διάφορα αποσπάσματα. Η ενδυμασία τους είναι χαρακτηριστική των ορεινών περιοχών. Άνδρες και γυναίκες φορούσαν τα σιγκούνια, που μοιάζουν πολύ με κόπο (ηρόβεις ή γιδίνο μαλλί) και γιλέκο με κεντημένο διάκοσμο και φλουριά. Αργότερα φορούσαν παλτά βελούδινα και μετά την ευρωπαϊκή στολή.

Οι κάτοικοι καλλιεργούσαν και καλλιεργούν τα αμπέλια, τα κάστανα, και τα κεράσια.

Σπουδαίο μνημείο του χωριού είναι η Βυζαντινή Εκκλησία του Αγίου Αθανασίου η οποία ανακαινίσθηκε το 1760—63 επί Μητροπολίτου Βεροίας Δωροθέου, σύμφωνα με διασταυρωμένες και έγκυρες πληροφορίες. Αυτό είναι μια ένδειξη ότι το χωριό χτίστηκε γύρω στα 1700.

Το 1925—30 ως το 1958 η εκκλησία είχε πάθει ζημιές και αποφασίστηκε να κατεδαφιστεί. Κανένας όμως δεν τολμούσε να βγάλει το πρώτο κερα-

μύδι, ενέργεια που τελικά έκανε ο παπα-Θανάσης, ο οποίος και πέθανε λίγες μέρες μετά το εγχείρημά του αυτό. Πολλοί παππούδες της εποχής δεν άφηναν να τελειώσει το γκρέμισμα, το οποίο και σταμάτησαν όταν είχε φτάσει καντά στο ιερό (ίσως μετά από κάποιο όραμα). Έτσι σήμερα υπάρχει το ιερό της παλιάς εκκλησίας σαν μικρό εκκλησάκι και δίπλα ακριβώς ο καινούργιος -μεγάλη εκκλησία που χτίστηκε σαν αντίγραφο του Αγίου Αντωνίου Βεροίας. Στην παλιά εκκλησία που είναι βυζαντινή υπάρχουν τριών ειδών αγιογραφίες σε ζώνες στο τέμπλο. Η μία τοιχογραφία περιλαμβάνει παραστάσεις από την Αγία Γραφή, η άλλη τη Ζωή του Χριστού απ' την Γέννηση ως την Ανάσταση και η τρίτη την Ιερά Παράδοση και η άλλη τους Αγίους Αποστόλους και τον Άγιο Αθανάσιο. Εκεί υπάρχει το τάλαντο ή σήμαντρο κατασκευασμένο από στανδόνι, όπως αυτά που χρησιμοποιούσαν στο Άγιο Όρος. Αυτό ήταν η καμπάνα μέχρι πριν 20 χρόνια. Από τότε χρησιμοποιείται μόνο στην γιορτή του Άι Θανάση. Η παλιά εκκλησία δεν είχε παράθυρα και είναι χαμηλή από το φόβο των Τούρκων. Ο Αϊ-Θανάσης είναι θαυματουργός. Πολλοί αρρωστοί που έμεναν μέσα στην εκκλησία για 40 μέρες έφυγαν θεραπευμένοι.

Πολλές φορές οι Τούρκοι προσάβησαν να κάψουν την εκκλησία, αλλά αυτή δεν άναβε. Στον τόπο της εκκλησίας υπάρχει ένα νερό, το αγιανέρι που λέγεται και πηγάζει από κάτω από την παλιά εκκλησία.

Κάποτε οι κάτοικοι της Φυτείας θέλησαν να χρησιμοποιήσουν το νερό για ύδρευση, αλλά η πηγή στέρεψε. Και μια άλλη φορά κατέβασε τόσο πολύ νερό που παρέσυρε χώματα και σωλήνες.

Στις 18 Ιανουαρίου ημέρα της γιορτής του Αγίου Αθανασίου, γίνεται πανηγύρι στη Φυτεία. Πανηγύρι χωρίς τυπικότητες, επισημότητες και λόγους. Γίνεται ένα πραγματικό γλέντι. Από βραδύς ο γεροντότερος κάτοικος του χωριού συντροφιά με άλλους χωριανούς ψήνουν τις καθιερωμένες κότες στην σουβλα, κοκορέτια και ένα είδος λουκάνικα. Πρωί -πρωί είναι ήδη έτοιμος ένας αρκετά μεγάλος αριθμός από σουβλιστά κοτόπουλα και βάζουν

στη φωτιά τα 4 καζάνια με την γίδα και τα κρεμμύδια, που εδώ και μερικά χρόνια έχει γίνει κι αυτό παράδοση. Έτσι μόλις τελειώσει η Λειτουργία, που οι πιστοί γεμίζουν την εκκλησία και βγουν στην αυλή, μαζεύονται γύρω από τα καύσους που σιγασκάνε για να ζεσταθούν, αρχίζει ο πλειστηριασμός. Ψημένα ή και ζωντανά κοτόπουλα, ακόμα και μικρά γοιρουνάκια βγαίνουν όλα στο σφυρί. Φωνές από τους αρμόδιους και τιμές που ανεβαίνουν κλιμακωτά, 2.000—2.500 δρχ. πουλιέται ένα κομμάτι κοκορέτσι. Τα χρήματα που μαζεύονται πηγαίνουν στην εκκλησία, ακριβώς όπως παλιά. Μόνο που τότε το «κουρμπάνι» — όπως λένε χαρακτηριστικά το πανηγύρι — γινόταν για λόγους εθνικούς, για να μένει ζωντανό και ατίθασο το αδούλωτο πνεύμα των Ελλήνων. Όλα αυτά με τη συνοδεία των οργάνων που ξυπνάν το έμφυτό του ένστικτο του τσάμκου. Μόλις φτάνει μεσημέρι, όλοι ετοιμάζουν τα ποτήρια και τα πιάτα για να σερβιριστούν από το Φυτειώτικο κοκκινέλι και από τη νόστιμη γίδα που έγινε στα καζάνια. Αφού λοιπόν φαν, πούν και χορέψουν, όλοι μαζί σαν πομπή κατευθύνονται στο σπίτι του παπα-Θανάση που γιορτάζει, ο οποίος δεν προλαβαίνει να τους κερνάει το πατροπαράδοτο δυνατό ρακί. «Και του χρόνου παιδιά στο κουρμπάνι με υγεία...» εύχεται.

Στις 23 Δεκεμβρίου, του Άγιου Κολένη, τα μεσάνυχτα καίνε κέδρα στη μέση της πλατείας για να πυρώσουν, όπως λένε, τον νεογέννητο Χριστό. Το ίδιο βράδυ κοπέλες προσφέρουν κεράσματα, τα λεγόμενα κόλιντα. Από τα προϊόντα του τόπου σε μεγάλα πανήρια. Τα παιδιά γυρίζουν στους δρόμους λέγοντας τα τοπικά παραδοσιακά κόλιντα «κόλιντα, κόλιντα κι ο Χριστός γεννιέται...». Το πρώτο παιδί της παρέας, κάθε φορά το παίρνουν μέσα στο σπίτι και το κερνάν. Έπειτα το βάζουν να σκαλίσει τη φωτιά στο τζάκι και να πει «αρνά, κατσίκα, παιδιά, όλα τα καλά να φέρει ο Χριστός. Αυτό δεν υπήρχε στα έθιμα, αλλά έγινε τελευταία.

Την επόμενη μέρα, 24 Δεκεμβρίου, σφάζουν τα γουρούνια από τα οποία κάνουν λουκάνικα και παστό κρέας. Τα λουκάνικα μένουν κρεμασμένα στα μπαλκόνια ως την ημέρα των Φώτων, που τα ευλογεί ο παπάς. Από τα έθιμα αυτά σχεδόν όλα έχουν ξεχαστεί. Τα κεράσματα έχουν αντικατασταθεί από καραμέλες και τυποποιημένα στραγάλια

και σταφίδες.

Τα Πρωτοχρονιάτικα Κάλαντα ακούγονται μετά τα Χριστούγεννα ως την Πρωτοχρονιά, από τα παιδιά του χωριού, που γυρνούν στους δρόμους και στις γειτονιές φωνάζοντας «Σούρβα-σούρβα κι ο Αϊ-Βασίλης». Κάθε σπίτι-κό έχει έτοιμη την πίττα που συνήθως είναι τυρόπιττα ή σπανακόπιττα και μέσα υπάρχει κρυμμένο νόμισμα που το λένε μυτηλίκι. Η κοπή γίνεται αμέσως μετά την αλλαγή του χρόνου, γυρνώντας την πίττα τρεις φορές ο αρχηγός της οικογένειας και παίρνοντας ο καθένας το κομμάτι που βρίσκεται μπρός του. Κομμάτια βγαίνουν για το Χριστό, τον Αϊ-Βασίλη και για κάθε περιουσιακό στοιχείο. Όπως: σπίτι, χωράφι, ζώο κλπ. Το πρώτο ο παπάς πηγαίνει στην εκκλησία. Περιμένουν το νέο χρόνο, παίρνουν σιτάρι μέσα από τα στάχια και ρίχνουν ο καθένας από ένα σπόρο στο τζάκι. Όποιο σπόρος πεταχτεί πιο ψηλά σημαίνει πως θα πάει καλά γι' αυτόν η χρονιά. Αιτά τουλάχιστο απαιτεί το έθιμο.

Από τα Χριστούγεννα μέχρι τα Θεοφάνεια κάθε βράδυ στο τζάκι καίγαν λιβάνι, για να ξερκίσουν τους διαβόλους ή τους καρκαντζολέδες. Τους καρκαντζολέδες τους φοντάζοι: μικροσκοπικούς με ουρά και καπέλο και τους πιστεύουν τόσο πολύ, ώστε κάθε πρωί έχυναν το νερό, μήπως το μαγαρίσουν. Οι καρκαντζολέδες το βράδυ παρά το γεγονός ότι στο χωριό υπήρχαν μόνο 22 βρύσες, όσοι γεννιούνταν στο διάστημα αυτό, για όλη τους τη ζωή, τους φώναζαν καρκαντζολέδες.

Τα περίφημα λουκάνικα των Χριστουγέννων τα φωτίζει ο παπάς παραμονή των Θεοφανείων «που δέναν οι σταυροί» ώστε να μπορούν να φαγωθούν τα Θεοφάνεια «ανοίγουν οι ουρανοί και κατεβαίνει το Πνεύμα». Τότε όλα τα παιδιά κοιτάζουν στον ουρανό μήπως και δουν το θαύμα. Μια φορά ένας Βλάχος βούτηξε να πιάσει το σταυρό στο παγωμένο νερό που είχαν συγκεντρώσει οι χωριανοί «στο τρανό ηγάδι» τα Θεοφάνεια, ήταν όμως τόσο παγωμένο το νερό που αναγκάστηκαν να τον θάψουν στην κοπριά για να γλυτώσει. Από τότε ο σταυρός ρίχνεται στη βρύση της πλατείας. Τα Θεοφάνεια γίνεται «Η δημοκρασία των εικόπων». Μαζεύονται πολλά χρήματα ακόμα και σήμερα για το ποιος θα κρατήσει τις εικόνες του Α' Θανάση, του Αϊ-Νικόλα και αντίστροφα.

Τα σπίτια του χωριού δεν παρου-

σιάζουν τίποτε το ιδιαίτερο. Είναι τυπικές κατασκευές της Μακεδονικής αρχιτεκτονικής. Κατασκευές για την εξυπηρέτηση των αναγκών της καθημερινής αγροτικής ζωής.

Φτιαγμένα από λάσπη και πέτρες με ενδιάμεσα ξύλινα ζωνάρια στους τοίχους για την καλύτερη στερέωση και αντοχή της κατασκευής στο χρόνο από τους χτιστάδες της Φραγκόσης, σημερινή Ερμακία της Πτολεμαίδας και το μεροκάματό τους πληρωνόταν σε κρασί και άλλα προϊόντα, στέκονται σήμερα βουβοί μάρτυρες της ιστορίας του χωριού.

Τα περισσότερα διώροφα με την μπροστινή αυλή και το ισόγειο όπου αποθηκεύανε τα εργαλεία της δουλειάς τους και την παραγωγή τους από κρασί, σιτάρι κλπ.

Εξωτερικά υπάρχει μια ξύλινη σκάλα που οδηγεί στον πάνω όροφο, στο ανώι ή χωλ όπου κρεμούσαν για το χειμώνα τα λουκάνικα. Μια ωραία παράδοση που συνεχίζεται και σήμερα. Εσωτερικά είναι χωρισμένα σε δωμάτια (τους οντάδες), το τζαμακιάν σιλόνι με το τζάκι στολισμένο με τα ντεκλίζια έπιπλα. Τέλος το μαγερεϊό, κουζίνα με τα διάφορα αεσύη όπως: τα τσουκάλια, λαίνα (στάμνες νερού), μπακράτσια (ορεχιάλκινα σκεύη μαγειρεύματος) συμπληρώνουν τον εξοπλισμό του νοικοκυριού. Αλλά και με τάξη τοποθετημένα μέσα στο σπίτι τα καθετί φτιαγμένο με ανθρώπινη κλίμακα, με σεβασμό προς το περιβάλλον του ανθρώπου.

Απαραίτητο συμπλήρωμα του νοικοκυριού είναι ο φούρνος για το ψωμί και τις πίττες, φτιαγμένος από λάσπη και πέτρες. Δενόταν αρμονικά με το σπίτι και τον εξωτερικό περιβάλλον.

Χαρακτηριστικό δείγμα της τοπικής αρχιτεκτονικής αποτελεί το ετοιμόροπο σπίτι του Δημητρίου Περηφανόπουλου που είναι κτισμένο το 1731. Άντεξε στην πορεία του χρόνου. Κινδυνεύει όμως να πέσει από την αδιαφορία και την μανία της καταστροφής του νεοέλληνα.

Το μοναδικό αναστυλωμένο κτίριο που δεσπόζει με τον όγκο και τη μεγαλοπρέπεία του στην κεντρική πλατεία του χωριού είναι το παλιό σχολείο, που σήμερα στεγάζει την Κοινότητα και υπενθυμίζει με την παρουσία του την ευθύνη όλων, πολιτείας και πολιτών απέναντι στην ιστορία και την παράδοση του τόπου.

(Συνέχεια στη σελίδα 83)

Η ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΦΥΛΩΝ ΣΤΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΤΗΣ Α' ΚΑΙ Β' ΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

1. Η σημασία των αναγνωστικών

Τα αναγνωστικά είναι για το δημοτικό σχολείο τα βασικότερα εγχειρίδια για τη διαμόρφωση των μαθητών, όχι μόνο τη γλωσσική αλλά τη γενική ιδεολογική τους διαμόρφωση.

Στα αναγνωστικά περιέχεται το σύνολο των αξιών και των αρχών, που θέλει το εκπαιδευτικό σύστημα να μεταδώσει. Η εικόνα του ανθρώπου, που τείνει να διαμορφώσει το σχολείο, εμφανίζεται πιο πλήρως μέσα στα κείμενά τους.

Η μεγάλη σημασία τους οφείλεται σε δύο λόγους. Ο πρώτος είναι η συχνή απασχόληση μ' αυτά. Ο δάσκαλος και οι μαθητές χρησιμοποιούν τ' αναγνωστικά πολύ περισσότερες ώρες απ' ό,τι τ' άλλα εγχειρίδια.

Δεύτερος λόγος είναι η μεγάλη ιδεολογική σημασία τους. Πορ' όλο που περιέχουν την ίδια ιδεολογία με τ' άλλα εγχειρίδια, τη μεταδίδουν με τρόπο έμμεσο και επομένως αποτελεσματικότερο, εξουδετερώνοντας έτσι τη δυνατότητα κριτικής αντίστασης.

2. Γενικές παρατηρήσεις πάνω στα προηγούμενα και τα καινούργια αναγνωστικά

Τα αναγνωστικά που χρησιμοποιούμε σήμερα στο σχολείο άρχισαν να εκδίδονται από το 1982 και να αντικαθιστούν σταδιακά τα προηγούμενα. Αυτά είχαν λίγα χρόνια ζωής. Μπήκαν στο δημοτικό μόλις το 1979, ενώ μέχρι τότε ίσχυαν από το 1954 τα ίδια αναγνωστικά με μικρές μόνο παραλλαγές.

Σ' όλους μας είναι γνωστά τα εγχειρίδια αυτά, που για μια

25ετία γαλωχούσαν τα Ελληνόπουλα. Ένα από τα χαρακτηριστικά τους, η «σεξιστική» τους τοποθέτηση, τόσο σύμφωνη με την ελληνική νοοτροπία, όπου ο παράγοντας φύλο έπαιζε πρωτεύοντα ρόλο.

Μέσα από τα κείμενα πρόσβαζε η εικόνα μιας κοινωνίας, που συγκροτούνταν από δύο άνισα στρώματα. Στο ένα οι άντρες ενεργά και παραγωγικά στοιχεία της κοινότητας και στο άλλο τα

Ελένη Φτεργιώτη και Ελένη Μήτσαλα δασκάλες

παθητικά μέλη, οι γυναίκες.

Οι εκδόσεις του 1979 ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή είχαν βελτιωθεί σημαντικά σε σχέση με τις προηγούμενες.

Στο θέμα ισότητα των δύο φύλων είχε σημειωθεί ένα πρώτο βήμα για το ανέβασμα της γυναίκας μέσα στ' αναγνωστικά του δημοτικού. Το βήμα όμως αυτό δεν ήταν αρκετό για να αλλάξει την εικόνα των δύο φύλων μέσα στα βιβλία αυτά, το περιεχόμενο των οποίων αναμφισβήτητα παρέμενε πίσω από την πραγματικότητα.

Τα καινούργια αναγνωστικά φέρνουν το σχολείο πιο κοντά στη ζωή. Οι συγγραφείς τους φαίνεται ότι προβληματίστηκαν περισσότερο πάνω στη σπουδαιότητα των σχέσεων, που το παιδί θα μάθει να δημιουργεί, μέσω των προτύπων που θα συναντήσει στα σχολικά βιβλία. Είναι σαφές ότι έγινε και ένα σοβαρό βήμα προς την εξίσωση των δύο φύλων. Δεν μπορούμε να πούμε

όμως ότι τα πράγματα έχουν φτάσει στο ιδανικό τους σημείο.

Στην εργασία μας αυτή θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε αναλυτικά την εικόνα, που προβάλλει μέσα από τα αναγνωστικά των δύο πρώτων τάξεων όσον αφορά τη θέση των δύο φύλων στην οικογένεια στην κοινωνία, στο σχολείο.

3. Η θέση της γυναίκας

Η σημασία της μητέρας μέσα στην οικογένεια ουδέποτε αμφισβητήθηκε. Όλοι οι πολίτες συμφωνούν στο σημείο αυτό και θεωρούν πρωταρχικό το μητρικό ρόλο. Φυσικά αυτό δεν μπορούσε να λείπει και από τα συντεχνικά αναγνωστικά.

Μέσα σ' αυτά η εικόνα της Ελληνίδας μητέρας είναι εικόνα μιας γυναίκας ευαίσθητης, στοργικής, τρυφερής. Ο κόσμος της όμως και οι δραστηριότητές της δεν περιορίζονται μόνο στην αποκλειστική υπηρεσία των παιδιών και του άντρα της. Οι δουλειές του σπιτιού δεν αποτελούν μια μόνο δική της φροντίδα και ευθύνη. Εκτός από τη γιαγιά βοηθοί της είναι ο άντρας της και τα παιδιά της. Εργάζεται κι αυτή όπως και ο πατέρας (Α, σ. 146), (Β, β. 27), (Β, γ. 56). Η

Σημείωση 1

Α = Αναγνωστικό Α' τάξης

α = πρώτο τεύχος β = δεύτερο τεύχος

Σημείωση 2

Β = Αναγνωστικό Β' τάξης

α = πρώτο τεύχος β = δεύτερο τεύχος

γ = τρίτο τεύχος δ = τέταρτο τεύχος

δουλειά της δεν εμφανίζεται σαν οικονομική ενίσχυση της οικογένειας, αλλά σαν μια φυσική δραστηριότητα, ενώ κάτι τέτοιο δε συνέβαινε παλιότερα.

Τη μητέρα της βρίσκουμε κοντά στο παιδί της από τις πρώτες κιόλας εικόνες του αλφαριθμητικού. Το συνοδεύει στην παιδική χαρά, πηγαίνει μαζί του στο ταχυδρομείο και στην αγορά. Το συμβουλευεί (Α, α, 113), βρίσκεται κοντά του στην αρρώστια του (Α, α, 119), φροντίζει για τις παρέες του (Α, β, 125). Πέρα όμως από τη φροντίδα της φυσικής ευημερίας του παιδιού της, αρχίζει να επιδρά συνειδητά και έμμεσα στη μόρφωση και τη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Συνοδεύει την κόρη της στο μουσείο (Β, γ, 32) και της εξηγεί τα εκθέματά του.

Δεν περιμένει από τον άντρα της, να πάρει αυτές αποφάσεις και ν' ακολουθήσει αυτή υποτακτικά, αλλά αποφασίζουν από κοινού. Αποφασίζει μόνη της για ορισμένα καθημερινά προβλήματα και η απόφασή της έχει βαρύτητα (Α, α, 128).

Πέρα από τα καθημερινά προβλήματα την απασχολούν και σύγχρονα κοινωνικά θέματα τα οποία προσπαθεί να μετακινώσει στα παιδιά της (Β, γ, 90).

Η εικόνα της μητέρας δεν παρουσιάζεται πάντα στην ιδανική της μορφή. Βλέπουμε κι ένα αρνητικό πρότυπο, (Β, α, 51) μια μητέρα όμως πιο πραγματική και πιο καθημερινή, που εκνευρίζεται με τη φλυαρία του γιού της και του φέρεται απότομα.

Στην παλιά πατριαρχική οικογένεια των αναγνωστικών ήταν αδιανόητο να έχει η σύζυγος μεγαλύτερη ηλικία από τον άντρα της. Σήμερα τα αναγνωστικά τολμούν να παρουσιάσουν αυτήν την πραγματικότητα (πατέρας 37 χρονών - μητέρα 38). (Β,

δ, 21).

Σε ορισμένα σημεία όμως τα καινούργια εγχειρίδια εξακολουθούν να εμφανίζουν τη μητέρα με την παραδοσιακή της μορφή. Ο ψυχικός της κόσμος είναι πιο ευαίσθητος σε σχέση με τον άντρα. Κλαίει και γελάει μαζί, όταν γυρίζει ο άντρας της από τη Γερμανία (Α, α, 173). Η γυναίκα του ναυτικού, που μένει στο σπίτι με τα παιδιά της περιμένοντας με αγωνία γράμμα από τον άντρα της, είναι μία εικόνα που δεκαετίες τώρα τη βλέπουμε στ' αναγνωστικά (Β, β, 57). Διαβάζουμε στο κείμενο «...εκείνη το πήρε το γράμμα και το άνοιξε βιαστικά. Τα χέρια της έτρεμαν ελαφρά κι έσκισε λίγο την άκρη της κόλλας... Τα μάτια της έτρεχαν πάνω στο χαρτί σαν δύο φωτεινά μπαλάκια, αριστερά δεξιά. Το πρόσωπό της άλλαζε όψη. Σε μια στιγμή έσπυξε τα φρόδια της σούφρωσε τα χείλη της και φάνηκαν ζαρωματίες στο μέτωπό της... Όταν όμως γύρσε σελίδα, το πρόσωπό της άρχισε να στρογγυλεύει και τα μάτια της να μεγαλώνουν. Σε λίγο γέμισαν δάκρυα, αλλά ήταν από γελαστά μάτια...». Βλέπουμε στο παραπάνω απόσπασμα μια εξωτερική συναισθημάτων, που δεν εμφανίζεται πουθενά σε κάποιον άντρα πρωταγωνιστή των αναγνωστικών.

4. Η θέση του άντρα

Στην ελληνική κοινωνία ο πατέρας θεωρούνταν πάντα απόλυτος αρχηγός της οικογένειας είτε ήταν σωστός είτε όχι. Από τις δικές του ικανότητες εξαρτιόταν η υλική ύπαρξη ολόκληρης της οικογένειας. Την πραγματικότητα αυτή την καλλιεργούσαν όλα τα προηγούμενα αναγνωστικά. Παρουσίαζαν τον πατέρα σαν το σημαντικότερο πρόσωπο της οικογένειας που πρόσφερε γενναίο-

δωρα υλική και ηθική ευημερία σ' αυτήν και ως αντάλλαγμα περιμένε απόλυτο σεβασμό και υπακοή.

Η ιδανική εικόνα του πατέρα διαφοροποιείται στα νέα εγχειρίδια. Δεν τον βλέπουμε σε προνομιακή θέση στην οικογενειακή ιεραρχία. Η θέση του μέσα στην οικογένεια φαίνεται ισοτιμη με της συζύγου του.

Από τις πρώτες εικόνες του αλφαριθμητικού φαίνεται η διαφοροποίηση της θέσης του μέσα στην οικογένεια. Για πρώτη φορά σε ελληνικό αναγνωστικό τον βλέπουμε να φοράει ποδιά και ν' ασχολείται με δουλειές του σπιτιού. Και στο αναγνωστικό της Β' τάξης (Β, γ, 56) εμφανίζεται να μαγειρεύει μόνο που εδώ η είσοδός του στην κουζίνα γίνεται κάπως ήπια (ασχολείται με το νοικοκυριό επειδή ο ίδιος είναι αδειούχος ενώ η γυναίκα του εργάζεται). Η εικόνα αυτή ξεφεύγει εντελώς από την παραδοσιακή εικόνα του πατέρα, γι αυτό και προκαλεί ποικίλες αντιδράσεις. Είναι όμως γεγονός αναμφισβήτητο ότι ο ρόλος του μέσα στην οικογένεια έχει αλλάξει, τώρα που η μητέρα επεξέτεινε τη δραστηριότητά της στον επαγγελματικό και κοινωνικό τομέα.

Μέσα στα αναγνωστικά παρουσιάζεται ο πατέρας πιο πραγματικός και πλησιάζει περισσότερο και με φυσικότερο τρόπο τα παιδιά του (Α, β, 125). Τον συναντάμε να συζητάει μαζί τους για διάφορα θέματα. Για τη λειτουργία του κομπούτερ (Α, β, 117) για τη συμπεριφορά του νεογέννητου (Β, γ, 22) κ.τ.λ. Δεν είναι αυταρχικός και δεν προσπαθεί να επιβάλει τη γνώμη του υπό τύπο διαταγής. Συζητάει με τα παιδιά του και θγάζουν από κοινού ορισμένα συμπεράσματα (Β, α, 89).

Σε κάποιο κείμενο της β' τά-

ξης διαβάζουμε τον παρακάτω διάλογο:

— Δημητράκη, μάζεψε το χαρτί και ρίξε 'το στα σκουπίδια

— Όχι μάζεψέ το εσύ.

— Μα, Δημητράκη, εσύ το πέταξες και θέλεις άλλος να το σηκώσει.

Αν δεν μπορούσες, εντάξει.

Ο Δημητράκης το κατάλαβε. Πήρε το χαρτάκι... κλπ.

Μέσα σε αρκετά κείμενα γίνεται (ο μπαμπάς) φίλος με τα παιδιά του, παίζει μαζί τους και δεν δίνει την εικόνα του παντογνώστη και του αλάνθαστου (Β, γ, 49), (Β, δ, 18).

Από τη θέση του πατέρα και της μητέρας μέσα στην οικογένεια όπως την παρουσιάσαμε παραπάνω γίνεται φανερό ότι η παρουσία και των δύο γονέων κοντά στα παιδιά είναι εξ ίσου έντονη. Η ιδιότητα του πατέρα και της μητέρας έχει φτιάσει σε ικανοποιητικό επίπεδο. Παρατηρούμε όμως συχνά ένα διαχωρισμό στις σχέσεις των παιδιών με τους γονείς τους ανάλογα με το φύλο τους. Δηλαδή ο πατέρας πιο συχνά παρουσιάζεται με το γιό ή ο παππούς με τον εγγονό και η μητέρα με την κόρη ή η γιαγιά με την εγγονή (Β, γ, 69), (Α, α, 100), (Β, α, 23), (Β, α, 89), (Β, γ, 22), (Α, β, 117), (Α, α, 105), (Α, α, 138), (Α, β, 196), (Β, γ, 32), (Β, β, 83). Αυτό είναι ένα γεγονός που μας προξένησε εντύπωση, χωρίς να μπορούμε να δώσουμε μια κάποια εξήγηση.

Παρατηρούμε ακόμη ότι συχνότερα εμφανίζονται ο πατέρας με το γιό παρά η μητέρα με την κόρη ως πρωταγωνιστές κειμένων (6 προς 1), γεγονός, που προσφέρει ποσοτική υπερχή στην εμφάνιση του αντρικού φύλου στην οικογένεια.

Έντονη διαφορά όμως συνεχίζει να υπάρχει στα δύο φύλα, ε-

κεί όπου τα βλέπουμε έξω από το οικογενετικό τους περιβάλλον. Οι συγγραφείς, όταν θέλουν να περάσουν στα παιδιά κάποιο σοβαρό μήνυμα, το παρουσιάζουν συνήθως μέσω του άντρα. Στο κείμενο «ο κλόουν» (Β, α, 35) ο πρωταγωνιστής προβληματίζεται τα παιδιά με πολύ όμορφο τρόπο, πάνω σε σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Άντρας είναι ο ζωγράφος (Β, β, 13), που προσπαθεί να μυήσει τους μαθητές στα μυστικά της ζωγραφικής. Ο γέρο - Λάμπρος (Β, α, 97) είναι ο πολεμιστής που στα νιάτα του αγωνίστηκε για την πατρίδα.

Την αγάπη για το βιβλίο την εμφυσά στα παιδιά ο θεός Στρατής (Α, β, 51). Μόνο μια κυρία (Β, δ, 38) η κυρία Λένα, αγωνίζεται για το καλό του κοινωνικού συνόλου μέσα από το σύλλογο της γειτονιάς της.

Ένα ακόμη θετικό σημείο των σημερινών αναγνωστικών, που δεν πρέπει να παραλείψουμε είναι το ότι παρουσιάζουν και άντρα δάσκαλο στην πρώτη τάξη του δημοτικού.

Πρέπει όμως να αναφέρουμε ότι τα καινούργια αναγνωστικά όπως και τα παλιά τροφοδοτούν τη σκέψη των μαθητών με άριστο αριθμό επαγγελμάτων σε σχέση με τα δύο φύλα. Η ανισορροπία του πίνακα (Πίν. 1) με 35 ανδρικές ασχολίες και 7 γυναικείες επιβεβαιώνει τη φυλετική θέση που εξακολουθεί να υιοθετείται από το σχολείο και ερμηνεύει ή δικαιολογεί την αντρική κυριαρχία, αρκετά έντονη ακόμη στην ελληνική κοινωνία.

Εκτός από την παραπάνω παρατηρούμε και μερικές άλλες ανισορροπίες. Στα τεύχη της β' τάξης έχουμε 30 μαθήματα με πρωταγωνιστές αρσενικού φύλου ενώ 14 μαθήματα με πρωταγωνιστές θηλυκού φύλου.

Στα αναγνωστικά της Α' τάξης

τα κείμενα είναι ισάριθμα ως προς το φύλο των ηρώων. Επίσης παρουσιάζονται άνδρες επώνυμοι συγγραφείς σε 51 μαθήματα ενώ γυναίκες μόνο σε 20 στα βιβλία και των δύο τάξεων.

5. Παππούς - γιαγιά

Ο παππούς και η γιαγιά εξακολουθούν να θεωρούνται βασικά μέλη της ελληνικής οικογένειας. Αν και δεν παίζουν στα νέα αναγνωστικά πρωτεύοντα ρόλο, δεν παύουν αρκετές φορές να υπάρχουν στο σπίτι, όπου ζούν με τα παιδιά και τα εγγόνια τους. Εμφανίζονται ακόμη να ζούν στο χωριό μακριά από τα παιδιά τους χωρίς όμως να χάνουν την επαφή μαζί τους. Εντονότερη είναι η παρουσία τους στα αναγνωστικά της Α' τάξης (11 κεφάλαια) απ' ότι στις Β' (3 κεφάλαια) και μερικές ακόμα αόριστες αναφορές.

Η ιδανική εικόνα του παππού δεν είναι μια ποινή απομείωση του παραδοσιακού οικογενειάρχη με χαρισματική εξουσία. Ο ρόλος του είναι περισσότερο κοντά στα εγγόνια του. Τα κρατάει συντροφιά, παίζει και συζητάει μαζί τους (Β, β, 17), (Α, α, 135). Επίσης βλέπουμε να δίνει με το παράδειγμά του ένα πατριωτικό δίδαγμα στα παιδιά (Β, β, 83). «Εγώ θα μείνω να προσέχω τα σπίτια» λέει ο παππούς κατά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο, ενώ η υπόλοιπη οικογένεια εγκαταλείπει το χωριό.

Σε κάποιο κεφάλαιο της Α' τάξης διαβάζουμε (Α, α, 146) «Το μεσημέρι στο σπίτι βοηθούν όλοι να ετοιμαστεί το τραπέζι.

— Στον καιρό μας οι γυναίκες ετοίμαζαν το τραπέζι, είτε η γιαγιά.

— Άλλαξαν οι καιροί, γιαγιά, είτε χαρογελώντας ο παππούς». Ο παππούς εδώ εμφανίζεται άν-

θραυτός προοδευτικός, που ακολουθεί την εποχή του ενώ η γιαγιά παραμένει πιστή στο παλιό πρότυπο της γυναίκας - νοικοκυράς.

Σε άλλα σημεία βλέπουμε η γιαγιά να βρίσκεται κοντά στα εγγόνια της, να τα μιλάει τρυφερά και να τα διηγείται παραμύθια «για βασίλισσες και κουτά ορνίθια» (Α, α, 179). Δεν είναι όμως και αυτή τελείως ξεκομμένη και από τα σημερινά προβλήματα (Α, β, 95). «Χιλιάδες άνθρωποι ζητούσαν να σταματήσουν ο πόλεμος και να γίνει ειρήνη σε όλο τον κόσμο, γα να ζούν όλοι αγαπημένοι και χαρούμενοι», εξηγεί μια γιαγιά στην εγγονή της.

6. Αγόρια - κορίτσια

Στα καινούργια αναγνωστικά, όπου διαπιστώσαμε μια γενικότερη προσπάθεια ανανέωσης, ο παράγοντας «φύλο» δε φαίνεται να παίζει τον ίδιο καθοριστικό ρόλο για την ποιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ παιδιών. Και τα βιβλία της Α' και τα βιβλία της Β' τάξης, δίνουν ποσοτικά αλλά και ποιοτικά την ίδια σχεδόν έμφαση στο αγόρι και στο κορίτσι. Βαθιά ριζωμένη όμως εξακολουθεί να υπάρχει, και αναρωτιέται κανείς πόσο καιρό ακόμα θα υπάρχει, μια διαφορετική στάση ως προς το φύλο, έτσι που τελικά να περνά στον αναγνώστη των σχολικών εγχειριδίων μαζί με το μήνυμα της ισότητας κάπου - κάπου έμμεσα το μήνυμα της ανσότητας.

Ξεφυλίζοντας κανείς το αλφαβητάριο θα διαπιστώσει αμέσως την ισότιμη παρουσία αγοριών και κοριτσιών. Εάν είχε κάποια επαφή με τα βιβλία του δημοτικού θα αντιληφθεί αμέσως ότι η εικόνα του κοριτσιού με την κούκλα στο χέρι έχει εκλήψει. Αγό-

ρια και κορίτσια χορεύουν τρέχουν, παίζουν μαζί. Στα περισσότερα κείμενα εμφανίζονται μαζί, σαν αδέρφια, σαν φίλοι, σαν συμμαθητές. (Α, α, 152), (Α, α, 166), (Α, β, 67), (Β, β, 67), (Β, β, 85). Οι ήρωες - πρότυπα λειτουργούν μέσα στην ομάδα περισσότερο σαν παιδιά παρά σαν αγόρια και κορίτσια. (Α, β, 44), (Α, β, 90). Παιδιά και των δύο φύλων συζητούν και παίρνουν κοινές αποφάσεις. Εντύπωση κάνει ο διάλογος που επικρατεί στις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Κανείς δεν αυθαρετεί και δεν επιβάλλει τη γνώμη του. Τα παιδιά δεν υποτάσσονται και δεν υπακούουν παθητικά στους μεγάλους. Ακόμη και η δασκάλα (Β, α, 43) (Β, β, 23) αναθέτει εργασία σ' αυτά ύστερα από πρότασή τους ή ύστερα από συμφωνία μαζί τους. Παρουσιάζονται σαν αυτόνιμες υπάρξεις, που οργανώνουν στα παιχνίδια τους τη δική τους μικρή κοινωνία χωρίς επεμβάσεις των μεγάλων. (Α, β, 38), (Β, β, 65), (Β, γ, 6). Εκφράζονται ελεύθερα μέσα από το παιχνίδι θίγοντας μάλιστα μερικές φορές καίρια κοινωνικά και παιδαγωγικά προβλήματα, όπως διαβάζουμε στον παρακάτω διάλογο του εγχειριδίου της β' τάξης (Β, α, 95) «...ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ: Θα ήθελα να είχε κάθε γεγονά ένα οικόπεδο ελεύθερο.

ΟΛΗ Η ΤΑΞΗ: Μακάρι να είχε.

ΕΝΑ ΑΓΟΡΙ: Θα ήθελα και τα βιβλία του σχολείου να ήταν αστεία σαν τα μικμάους.

ΟΛΗ Η ΤΑΞΗ: Μακάρι να ήταν!

ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ: Θα ήθελα ν' άφηναν εμάς τα παιδιά μια βρομάδα να κυβερνήσουμε τον κόσμο.

ΟΛΗ Η ΤΑΞΗ: Μακάρι να μας άφηναν...» κλπ.

— Αγόρια και κορίτσια παρου-

σιάζονται σαν όντα ενεργητικά, που παίρνουν πρωτοβουλίες και αναλαμβάνουν ευθύνες (Α, β, 26), (Β, α, 45), (Β, β, 42) «Ο Θωμάς και η αδελφή του η Ρέα... βρήκαν μια συνταγή μαγειρικής. Η συνταγή έλεγε:...

— Άντε να το φτιάξουμε κι εμείς, είπε ο Θωμάς.

Ανασκευαστήθηκαν λοιπόν και στρώθηκαν στη δουλειά.

Τα παιδιά που εμφανίζονται μέσα στα κείμενα έχουν δημιουργικότητα, φαντασία και χιούμορ. (Α, β, 128), Α, β, 32), Β, β, 65), (Β, β, 27). Προβληματίζονται και κάνουν διάφορες σκέψεις πάνω σ' αυτά, που τους λένε οι μεγάλοι. «Τι δύσκολο που είναι να κάνεις όσα σου προστάζουν οι μεγάλοι!» λέει μεταξύ άλλων ένας μικρός στο κείμενο της β' «το ραδιόφωνο». Και σ' ένα άλλο κείμενο της Α' τάξης διαβάζουμε: «Η Μαρία ξέρει πως κι ο Δονουράκης μεγαλώνοντας θα καταλάβει ότι είναι μεγάλη χαρά όχι μόνο να παίρνεις αλλά και να δίνεις. Κι ακόμα πως είναι πολλά πράγματα που τ' αγαπάμε πολύ και τα μοιραζόμαστε με τους άλλους.

Αυτά σκέφτεται η Μαρία κι ο νούς της πάει στον ήλιο και στη δασκάλα της». Οι προβληματισμοί αυτοί βέβαια ανεβάζουν τη θέση του κοριτσιού μέσα στα βιβλία, παρενθετικά όμως αναφέρουμε ότι τέτοιες σκέψεις δεν είναι δυνατόν να γίνουν από παιδιά αυτής της ηλικίας.

Στην οικογένεια βλέπουμε τ' αδέρφια να υπερέχουν όχι λόγω φύλου αλλά λόγω ηλικίας (Α, β, 21), (Β, β, 7).

Μέσα στα κείμενα συναντούμε παιδιά, που έχουν το δικαίωμα να έχουν ελαττώματα χωρίς αυτό να τα καταδικάζει υποχρεωτικά (Β, β, 65). Τα βλέπουμε να μαλώνουν χωρίς να υποχωρούν τ' αγόρια ή τα κορίτσια.

«— Εμείς δεν ξαναπαίζουμε μαζί σας, είπε η Κατερίνα.

Εσείς όλο το δικό σας θέλετε να γίνεται.

— Και εσείς δεν πάτε πίσω είπε θυμωμένος ο Παύλος.

Ο καθγάς συνεχίστηκε και μέσα στην τάξη».

Είναι φανερό ότι η θέση του κοριτσιού έχει ανέβει σε σχέση με τα προηγούμενα αναγνωστικά. Εξυπνάδα, αποφασιστικότητα, (Α, β, 85), (Β, β, 65), (Α, β, 26) χαρακτηρίζει τα κορίτσια εξίσου με τ' αγόρια. Διαθέτουν διανοητικά προσόντα και τα καταφέρνουν το ίδιο καλά με τους συμμαθητές τους στα παιχνίδια (Α, β, 128), (Α, β, 44).

Είναι αξιόλογη η προσπάθεια των συγγραφέων να αποφύγουν εκδηλώσεις φυλετισμού στα νέα αναγνωστικά. Όπως τα βιβλία θα ήταν διαφορετικά, αν ο μη φυλετισμός προέρχονταν όχι μόνο από μια προσπάθεια των συγγραφέων, αλλά από μια βαθύτερη και γενικότερη στάση της κοινωνίας. Όσο κι αν προσπαθεί κανείς να κρύψει βαθιά ριζωμένες τάσεις, έρχεται πάντα μια στιγμή που προδίδεται.

Αναφέρουμε μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα:

Ο συναισθηματικός πλούτος, που από παράδοση χαρακτηρίζει τη γυναίκα κάνει κι εδώ την εμφάνισή του. Το κορίτσι εμφανίζεται ρομαντικό (Α α, 120) συναισθηματικό (Α, α, 128), ευαίσθητο (Β, α, 32), όπως στο ποιηματάκι που ακολουθεί.

«... Σ' ένα κλουβάκι εσύ. Κι εγώ σ' ένα στενάχωρο μπαλκόνι
Κρυφά σου ανοίγω το πορτί.
Πώς χαίρομαι τη λευτεριά σου!
Πέτα στου κάμπου τη γιορτή...».

Το κορίτσι στο παραπάνω ποίημα ελευθερώνει το μικρό της φίλο, το πουλάκι και χαίρεται τη λευτεριά του γιατί το ίδιο ζει σ' ένα στενάχωρο μπαλκόνι.

Σ' ένα παιχνίδι των παιδιών «μαγαζιά» τ' αγόρια διαλέγουν επαγγέλματα που από παράδοση είναι αντρικά ψαράς, μπακάλης, καφειτζής, έμπορος και μόνο ένα κορίτσι γίνεται φαρμακοποιός (Β, γ, 52).

Ο Βάτος (Β, β, 37) δείχνει θάρρος καθώς πηγαίνει στο σχολείο από το απομονωμένο σπίτι του, περνώντας από έναν ερημικό δρόμο κι ένα ετοιμόρροπο γεφύρι, ενώ κάτι ανάλογο δεν βλέπουμε σε κανένα κορίτσι των αναγνωστικών.

Σημειώνουμε βέβαια και μια αντίθετη συμπεριφορά αγοριού. Ο Γιωργάκης δακατέχεται από το φόβο της μοναξιάς (Β α, 69), αλλά υπάρχει η διευκρίνιση ότι το αγοράκι είναι μόλις 5 χρόνων.

Ο Διαμαντής (Β, δ, 60), που είναι συνομήλικος της Έφης είναι στα παιχνίδια πολύ πιο τολμηρός απ' αυτήν. Σκαρφαλώνει στο δέντρο και κάνει ακροβατίες, ενώ η Έφη τον παρακολουθεί με θαυμασμό.

Το τολμηρότερο παιδί μιας ομάδας από αγόρια και κορίτσια είναι ο Παντελής, που πρώτος σκαρφαλώνει στην κορυφή ενός χωματινού λόφου σαν αρχαίος πολεμιστής (Β, γ, 28).

Μέσα στο πνεύμα της εξέλιξης των αρχών και των ιδεών που επικρατούν στα νέα εγχειρίδια έχουν γίνει πολλές αλλαγές θετικές στο θέμα της οσότητας των δύο φύλων, όπως τονίσαμε κατά τη διάρκεια της μελέτης μας. Δεν μπορούμε όμως να παραβλέψουμε ότι σε αρκετά σημεία τα βαραίνει ακόμα το παρελθόν.

Το ευχάριστο είναι ότι γίνονται θετικά βήματα όσον αφορά το βασικό υλικό της δημοτικής εκπαίδευσης. Χρόνο με το χρόνο το σχολείο αποκτά τη δυνατότητα να μυήσει τα σημερινά ελληνόπουλα με τον πιο κατάλληλο τρόπο στον πολιτικό, του οποίου αν σήμερα είναι το προϊόν αυτό θα είναι οι φορείς.

Α. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ

Α ν δ ρ ι κ ά

Ταχυδρόμος
ναυτικός
γιατρός
ψαράς
ξυλοκόπος
εργάτης
οδηγός ταξί
ψλκατζής
δάσκαλος
ασυρματιστής
λοστρόμος
μπακάλης
μανάβης
ζωσκός
γεωργός
τεχνίτης
κουλουριτζής
κοιτητής
σταθμάρχης
οικεδόμος (μάστορας)
κλόουν

τροχονόμος
ζωγράφος
καπετάνιος
ζευγάς
μπουλτοζιέρης
τεχνίτης ΟΤΕ
καφειτζής
έμπορος
μηχανοδηγός
καρaboκύρης
ηθοποιός
ψλκατζής
τεχνικός τηλεοράσεων

Γ υ ν α ι κ ε ί α

Δασκάλα
εργάτρια
καπετάνισσα
παιδιάτρος
δευθύντρια
ισπάνισσα
φαρμακοποιός

Οδοιπορικό φυτεία 1983

Μυρτώ Γεωργίου - Νίλσεν: «Η οικογένεια στα αναγνωστικά του δημοτικού» Κέδρος 1980.

Άννα Φραγκουδάκη: «Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου» Θεμέλιο, Αθήνα 1978.

Α. Βελαλίδης - Κ. Καλαπανίδας - Ν. Κανάκης: «Η Γλώσσα μου», Αναγνωστικό πρώτης Δημοτικού.

Α. Βελαλίδης - Α. Βουγιούκας - Κ. Καλαπανίδας - Ν. Κανάκης: «Η Γλώσσα μου», Αναγνωστικό δεύτερας Δημοτικού.

(Συνέχεια από τη σελίδα 77)

Το Οδοιπορικό μας δεν τελειώνει εδώ, θα χρειαστεί συνέχιση της προσπάθειας για την ανίχνευση του παρελθόντος, που σίγουρα έχει πολλά ακόμη να μας αποκαλύψει.

Μέσα στο σύγχρονο περιβάλλον τα έργα και οι παραδόσεις του παρελθόντος παραμένουν, σαν μικρές παλλές φορές σάσεις, που έχουν τα στοιχεία της ισορροπίας της ποικιλίας του ανθρώπινου μέτρου και μας αποκαλύπτουν τις ρίζες μας.

Ας προσπαθήσουμε να διατηρήσουμε αυτές τις καθαρές ανθρώπινες αξίες που δεν υπάρχουν πλέον ούτε στα έργα που δημιουργούμε, αλλά ούτε και στον τρόπο της ζωής που ζούμε σήμερα.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε τον Πρόεδρο της Κοινότητας Φυτείας κ. Κων/νο Τότσκα, το Κοινοτικό Συμβούλιο, τον Ιερέα π.

Αθανάσιο Μαρμαρά και το Σύλλογο Φυτειωτών - Βεροίας, για τη συμπαράσταση στην προσπάθειά μας, και τον κ. Γεώργιο Ζιώγα, για την οικονομική ενίσχυση.

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το υλικό της έρευνας «ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΦΥΤΕΙΑ 1983» παρουσιάστηκε:

α) Στη Βέροια 21 Ιανουαρίου 1984 στην αίθουσα Βαθμοφόρων Τοπικής Εφορείας

β) Φυτεία 7 Μαρτίου 1984 στην αίθουσα του Κοινοτικού Καταστήματος

γ) Αθήνα 10 Μαρτίου 1984 στη 2η Πολιτιστική Ανιχνευτική Ενημέρωση, αίθουσα Αθανασίου Λευκαδίτη.

Στην έρευνα πήραν μέρος οι Βαθμοφόροι και Ανιχνευτές: Ν. Αμπατζίδης, Α. Βύζας, Γ. Ζαρκάδας, Γ. Καλατζίδης, Λ. Λάζος, Μ. Λάμπρογλου, Ν. Ουσουλιτζόγλου, Λ. Σπύρου, Κ. Σταυρόπουλος, Κ. Ταμπάκοπουλος, Σπ. Τελλίδης και Ι. Τσαμήτρος.

Οι δύο κύκλοι λαμπρίζαν παράξενα
μες στη μεσημεριάτικη λάμπα.

Σκιές ξεχασμένες έσθηναν
για να ξαναγεννηθούν στο σκοτάδι
Μυρτιάς κλωνάρι στεφανώνει τις
τιμιεντένιες κολώνες που
σε περιτρογυρίζουν.

Εις ανάμνησιν ηρώων ξεχασμένων.
«Τήδε κείμεθα, τήδε κείμεθα...»
πειθόμενοι, ή μη πειθόμενοι.

Το σταχτύ χρώμα των μαλλιών σου
έσθηνε αργά.

μέσα στο φως της μέρας που ανατέλλει.

Θολομένη μνήμη, εκπνοή ζωής.

Μια έκκλιση ακόμα, μη σταματάς

Μια έκκλιση σε τί;

Στο τι που σε προσμένει.

Έδεσα στο λαϊμό μου ένα κοκάλινο μενταγιόν

με μύρια χρώματα θαμμένο

και ξεψύχησα.

«Τήδε κείμεθα»

Κι όλα έγιναν άσπρα, ολόασπρα.

Ένα σκυλί ούρλιαξε ξαφνικά

και οι αγωγιάτες στο λιμάνι

καρτερικά να περιμένουν.

Έρημος, έρημος ο δρόμος.

«Τήδε κείμεθα, τήδε κείμεθα...»

Κι όμως τίποτε δεν αργοσταλεί

Κι όμως ούτε ένα άσπρο πανί

στο βάθος του πελάγου.

Έρημη, έρημη η θάλασσα.

Κι εσύ θα περιμένεις την Αυγή

να δεις τον πρώτο ήλιο

πίσω από τις αρχαίες κολώνες.

«Σαντορίνη Απρίλης '84»

Λήρα Γεωργία

ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

(Περιλήψεις ομιλιών)

Ο Σύλλογος γεωπόνων Ν. Ημαθίας στις 25—27 Απριλίου 1985 οργάνωσε στην Βέροια (αίθουσα Αντωνιάδεις Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών Δήμου Βέροιας) διεθνές δέντροκομικό συνέδριο όπου ειδικοί επιστήμονες Έλληνες και ξένοι ανέπτυξαν δέντροκομικά θέματα που έχουν σχέση με τα είδη σπασφόρων που καλλιεργούνται στην περιοχή μας όπως είναι η ροδακινιά, η κερασιά, η αχλαδιά και η μηλιά. Για την ενημέρωση των αναγνωστών, από το σημερινό τεύχος και σε συνέχειες θα δημοσιεύσουμε περιλήψεις των ομιλιών που ανεπτύχθηκαν στο συνέδριο.

Η συντακτική επιτροπή.

1) Πανόραμα της Ροδακίνοκαλλιέργειας στην Ιταλία

του

(CARLO FIDIGHELLI
(Κάρολος Φιντιτσέλλι)

ISTITUTO SPERMINENTALE
PER LA FRUTTI COLTURA
ROMA - ITALIA

Η παραγωγή ροδακίνων στην Ιταλία βρίσκεται εδώ και μερικά χρόνια στο στάδιο της επέκτασης. Η ετήσια παραγωγή έχει ξεπεράσει το 1,5 εκατομμύριο τόννους. Από το σύνολο της παραγωγής το 70% περίπου είναι ποικιλίες για νωπή κατανάλωση, το 15% συμπύρηνα και το 15% νεκταρίνια. Η μεγαλύτερη επέκταση γίνεται στα νεκταρίνια καθώς και στα συμπύρηνα, που διαδίδονται χάρη της ενίσχυσης

της τιμής από την Κοινή Αγορά. Οι δύο πιο ενδιαφέρουσες περιοχές της ροδακίνοκαλλιέργειας είναι η Εμίλια - Ρομάνια (το ανατολικό τμήμα της) και η Καμπανία (Καζέρτα, Νεάπολη και Σαλέρνο). Η ροδακινιά καλλιεργείται επίσης και στις περιοχές Βένετο και Πιστόντε. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια βαθμιαία μετατόπιση της καλλιέργειας προς τις Νότιες περιοχές. Πιστεύεται ότι αυτό θα συνεχιστεί και στο μέλλον.

Τα πιο διαδεδομένα σχήματα στις νέες φυτεύσεις είναι η παλμέτα (με τις διάφορες παραλλαγές της: Κανονική, ακανόνιστη, ελεύθερη κλπ.) και ο στρακτοειδής θάμνος (κυπαρισάκι) με πυκνότητα φύτευσης 70—150 δεντράκια στο στρέμμα (αποστάσεις φύτευσης 4,5—5 μέτρα μεταξύ των γραμμών και 1,5—3,5 επί της γραμμής.

Το πιο διαδεδομένο υποκείμενο είναι ακόμα το σπορόφυτο (80—85%) ενώ τ' άλλα υποκείμενα όπως το αμυγδαλοροδάκινο GF 677 και οι δαμασκηνιές DAMAS 1869, SAN GIULIANO 655,2 και GF 43 έχουν χρησιμοποιηθεί για εδόφη ειδικής κατηγορίας.

Το εύρος ωρίμανσης των ποικιλιών είναι πολύ μεγάλο και καλύπτει μια χρονική περίοδο που αρχίζει από τα μέσα Μαΐου και τελειώνει τέλος Σεπτεμβρίου.

Μια τεχνική εξειδικευμένη που όλο και περισσότερο επεκτείνεται, είναι η εντατική καλλιέργεια υπό κάλυψη, για την πρώιμη ωρίμανση των καρπών κατά 20 τουλάχιστο μέρες.

2) Προσανατολισμός της καλλιέργειας της μηλιάς και αχλαδιάς στην Ιταλία

του

(CARLO FIDIGHELLI
(Κάρολος Φιντιτσέλλι)

ISTITUTO SPERMINENTALE
PER LA FRUTTI COLTURA
ROMA - ITALIA

Η καλλιέργεια της μηλιάς βρίσκεται εδώ και μερικά χρόνια στο στάδιο της επέκτασης, ενώ εκείνη της αχλαδιάς μετά την εντυπωσιακή επέκταση την περίοδο της δεκαετίας του 1960, πέρασε στην συνέχεια σε περίοδο ισοροπίας.

Η ετήσια παραγωγή μήλων ανέρχεται περίπου σε 2,5 εκατομμύρια τόννους, ενώ εκείνη της αχλαδιάς είναι 1,2 εκατομμύρια τόννους.

Η παραγωγή των μήλων είναι συγκεντρωμένη στην κοιλάδα του ποταμού Αδίου (Μπολτζάνο - Τρέντο) και στην Εμίλια Ρομάνια (Φερράρα και Μπολόνια). Σημαντικές ποσότητες μήλων παράγονται στο Βένετο, στο Πιστόντε και στην Καμπανία.

Η παραγωγή των μήλων κατά ποικιλία είναι ως εξής:

1) Ομάδα Γκόλντεν Ντελίτσιους	40%
2) Ομάδα Ρεντ Ντελίτσιους (Στάρκιν κλπ)	25%
3) Ομάδα Ρομ Μπιούτι	10%
4) Λοιπές ποικιλίες	25%
	100%

Όσον αφορά την Γκόλντεν Ντελίτσιους οι κλώνοι που κυ-

ριαρχούν ανήκουν στον τύπο Στάνταρ. Ιδιαίτερη θέση έχουν οι κλώνοι των οποίων η επιδερμίδα των καρπών δεν παρουσιάζει ευαισθησία στην σκουριά όπως είναι η Σμούθ (SMOOTH) η Γκόλντεν Β, η Μπελγκόλντεν (BELGOLBEN) κλπ. Οι κλώνοι σπουρ δεν ξεπερνούν το 5% του συνόλου. Γιέλουσπούρ (YELLOW SPUR) κλπ.

Όσον αφορά τα Κόκκινα Ντελίτσιους, αντίθετα οι κλώνοι του τύπου σπουρ υπερέρχονται και ξεπερνούν το 60% του συνόλου των δέντρουλλιών που φυτεύθηκαν τα τελευταία χρόνια όπως είναι τα Ρεντ τσίφ (RED CHIEF), Όρεγκον σπουρ (OREGON SPUR) κλπ. Οι πιο διαδομένοι κλώνοι του τύπου Στάνταρ είναι η Χάι έρλι (HI EARLY) Στάρκιν (STARKING), Τοπ ρέντ (TOP RED), Κλασίκ (CLASSIC) κλπ.

Τα υποκείμενα της μηλιάς που κυριαρχούν είναι τα M9 και M26 για τις Στάνταρ ποικιλίες και MM106 και το σπορόφυτο για τις σπουρ ποικιλίες ή κλώνους.

* * *

Η καλλιέργεια της αχλαδιάς είναι συγκεντρωμένη στην Εμίλια - Ρομάνια με παραγωγή που ξεπερνά τα 3)4 της Εθνικής παραγωγής. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν για την καλλιέργεια της αχλαδιάς η Καμπανία και η Σικελία στην κατηγορία των καλοκαιρινών ποικιλιών.

Οι πιο ενδιαφέρουσες ποικιλίες της αχλαδιάς είναι οι παραδοσιακές Πάσα Κρασάνα (PASA CRASSANA), η Ουίλιαμς (WILLIAMS), Αμπάτε Φέτελ

(ABATE FETEL), Κάιζερ (KAIZER), Κόσια (COSCIA), Ντεκάνα ντελ Κομίτσιο (DECANA DEL COMIZIO), Κόνφερανς (CONFERENCE).

Το 95% των οπωρώνων αχλαδιάς είναι μπολιασμένοι σε κλώνια των κλώνων Α, C, BA29, Άνταμς (ADAMS)

3) Έρευνα αγοράς, προτιμήσεις καταναλωτών, προοπτικές για τις εξαγωγές νωπών και μεταποιημένων ροδακίνων, κερασιών, μήλων και αχλαδιών στη Δυτ. Γερμανία.

ΧΡ. ΚΟΥΦΑΚΗΣ

Γραφείο Γεωργικού Ακολούθου
Μονάχου

1. Ροδάκινα.

Με την ένταξη της στις Ε.Κ. η Ελλάδα σημειώνει μείωση των εξαγωγών νωπών ροδακίνων προς τη Δυτ. Γερμανία, σε αντίθεση με την Ιταλία η οποία ισοχороποίησε ακόμα περισσότερη την κυριαρχούσα θέση της.

Το αυξανόμενο κόστος παραγωγής και μεταφορών οδηγεί τους Έλληνες ροδακινοπαραγωγούς, ολοένα και περισσότερο, να προτιμούν την απόσυρση των προϊόντων τους αντί να τα προσφέρουν επί προμηθεία στην απομακρυσμένη και όχι σπάνια, αθέβαιη γερμανική αγορά.

Άλλοι παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στις εξαγωγές ροδακίνων προς τη Δυτ. Γερμανία είναι, η ανεπαρκής πολιτική διανομών, τα κάποια προβλήματα στις μεταφορές και στη συντήρηση - αποθήκευση καθώς και

η αδυναμία ομαλού, σταθερού και συνεπούς εφοδιασμού όλων των περιοχών της Δυτ. Γερμανίας.

Πιστεύεται ότι είναι δυνατή η εξάλειψη των σημαντικότερων από τα προαναφερθέντα προβλήματα και κατά συνέπεια υπάρχουν καλές προοπτικές για την ισχυροποίηση της θέσης των ελληνικών ροδακίνων στη Δυτ. Γερμανία.

Εξάλλου, η Ελλάδα κατέχει το μεγαλύτερο μέρος της αγοράς μεταποιημένων προϊόντων ροδακίνου στη Δυτ. Γερμανία.

Υπάρχει, όμως, ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας της ελληνικής κομπόστας διότι, σε αντίθετη περίπτωση, η Ιταλία θα συνεχίσει να αυξάνει το μερίδιό της, προσφέροντας καλής ποιότητας προϊόντα σε συγκριτικά, συμφερότερους τιμές.

* * *

2. Κεράσια.

Αν και τα ελληνικά κεράσια αντιμετωπίζουν δυνατό ανταγωνισμό από τα ιταλικά, εν τούτοις τυγχάνουν ικανοποιητικής αποδοχής από τους Γερμανούς καταναλωτές.

Υπάρχουν καλές προοπτικές για την αύξηση των εξαγωγών τους, αρκεί να βελτιωθούν οι συνθήκες μεταφοράς και συντήρησης καθώς και το σύστημα διανομής και προώθησής τους στις αγορές της Δυτ. Γερμανίας.

Τα κεράσια σε σιρόπι που προσφέρονται από την Ιταλία, Ολλανδία και Λουξεμβούργο είναι παραδοσιακά άριστης ποιότητας και δεν παρέχουν περι-

θώρα επιτυχούς ανταγωνισμού στα ελληνικά προϊόντα.

3. Μήλα.

Οι καταναλωτές της Δυτ. Γερμανίας προτιμούν, κυρίως, μήλα υπόξινης γεύσης, ενώ η ελληνική παραγωγή αντιπροσωπεύεται, στο μεγαλύτερό της μέρος, από ποικιλίες μήλων με γλυκιά γεύση.

Το μικρό μερίδιο της γερμανικής αγοράς σε γλυκά μήλα διεκδικούν με επιτυχία η Ιταλία και η Γαλλία προσφέροντας υψηλής ποιότητας προϊόντα.

Αξιόλογη παρουσία ελληνικών μήλων στην αγορά της Δυτ. Γερμανίας μπορεί να επιτευχθεί μόνο με βελτίωση των συνθηκών συντήρησης και προσφοράς προϊόντων βελτιωμένης ενιαίας σταθερής ποιότητας.

Μεγάλες ποσότητες συμπυκνωμένου μηλόχυμου και μήλων βιομηχανίας εισάγει η Δυτ. Γερμανία από τις χώρες της Ανατολ. Ευρώπης, όπου οι προσφερόμενες τιμές είναι πολύ χαμηλές.

Η Ελλάδα, κυρίως, λόγω αυξημένου κόστους παραγωγής δεν μπορεί να ανταγωνισθεί τις εν λόγω χώρες.

4. Αχλάδια.

Τα ιταλικά, γαλλικά και ισπανικά αχλάδια κυριαρχούν στην αγορά της Δυτ. Γερμανίας. Ιδιαίτερα τα ιταλικά νωπά και

μεταποιημένα αχλάδια θεωρούνται σχεδόν ασυναγώνιστα.

Η συχνά σημειούμενη πλεονασματική παραγωγή θερινών αχλαδιών μας δεν έχει προοπτικές διάθεσής της στη Δυτ. Γερμανία διότι οι επιτυγχανόμενες τιμές στις αγορές της είναι ασύμφορες.

Το ίδιο ισχύει και για τις φθινοπωρινές και χειμωνιατικές μας ποικιλίες οι οποίες όμως, ευτυχώς, δεν σημειώνουν συχνά, προβληματικά πλεονάσματα.

4) Τα Ελληνικά οπωροκηπευτικά στην Ολλανδία

(έρευνα αγοράς - προτιμήσεις καταναλωτών - προοπτικές).

Ι. ΧΑΤΖΙΚΟΣ

Γραφείο Γεωργικού Συμβούλου
Χάγης

1. Ροδάκινα - Νεκταρίνια.

Τα τελευταία χρόνια τα ελληνικά ροδάκινα και νεκταρίνια πήραν μια αξιόλογη θέση στην ολλανδική αγορά. Τα μεν ροδάκινα αντιπροσώπευαν τον περασμένο χρόνο (1984) περίπου το 19% σε σύνολο εισαγωγών 22.000 τόννους, τα δε νεκταρίνια το 30% σε σύνολο εισαγωγών 3.000 τόννων.

Παρ' όλα αυτά όμως δεν πήραν ακόμη την αναμενόμενη θέση τους στην ολλανδική αγορά. Υπάρχουν ευνοϊκές προοπτικές για την παραπέρα αύξηση των εξαγωγών μας.

Όσον αφορά τα κονσερβο-

ποιημένα ροδάκινα κατέχουν την πρώτη θέση και κατά τον περασμένο χρόνο αντιπροσώπευαν περίπου το 80% του συνόλου των εισαγωγών της Ολλανδίας, που ανέρχονται σε 12.000 τόννους περίπου

2. Κεράσια.

Τα ελληνικά κεράσια έχουν εδραιώσει τη φήμη τους στην ολλανδική αγορά, γι' αυτό και οι εξαγωγές μας αυξάνονται κάθε χρόνο

Τον περασμένο χρόνο τα ελληνικά κεράσια αντιπροσώπευαν το 30—35% σε σύνολο 5—6.000 τόννους εισαγωγών της Ολλανδίας.

Οι εξαγωγές των κερασιών μας στην Ολλανδία μπορούν να αυξηθούν με διεύρυνση της εξαγωγικής περιόδου.

3. Μήλα - Αχλάδια.

Η Ολλανδία εισάγει κάθε χρόνο περίπου 150—160.000 τόννους μήλα.

Η Ελλάδα μέχρι τώρα δεν κατάρθωσε να εξαάγει αξιόλογες ποσότητες μήλων στην ολλανδική αγορά, αν και διαθέτει αρκετές ποσότητες κόκκινων μήλων και υπάρχουν αρκετά περιθώρια.

Όσον αφορά τα αχλάδια η Ολλανδία εισάγει περίπου 20—25.000 τόννους κάθε χρόνο.

Υπάρχουν ουσιαστικές δυσκολίες για τα Ελληνικά αχλάδια.

5) Η καλλιέργεια της κερασιάς στη Γαλλία, εργασίες βελτίωσης, κυριότερες καλλιεργούμενες ποικιλίες, προοπτικές για το μέλλον.

R. SAUNIERS, INRA
STATION D' ARBORICULTURE
FRUITIERE LA GRANDE
FERRADE-PONT DE LA MAYE
FRANCE

Η ετήσια παραγωγή κερασιών στη Γαλλία είναι γύρω στους 100—120.000 τόννους. Κατέχει την τρίτη θέση μεταξύ των χωρών παραγωγής, μετά την Ιταλία και την Δ. Γερμανία.

Εδώ και 20 χρόνια, η παραγωγή αυτή δεν έχει αλλάξει, εκτός από τις χρονιές που οι ανοιξιότικες παγωνιές προκάλεσαν μεγάλες ζημιές (1975, 1977). Από την συνολική παραγωγή 25—30.000 τόννοι κεράσια χρησιμοποιούνται στη βιομηχανία. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών (περίπου τα 3/4) αντιπροσωπεύεται από τα BIGARREAUX, που χρησιμοποιούνται στη ζαχαροπλαστική και στη κονσέρβα (τύπος NAPOLEON)

Η παραγωγή κερασιών είναι συγκεντρωμένη στην Κοιλιάδα

του Ρον (72%) στο Κέντρο της Γαλλίας, στην Κοιλιάδα του Γκαρόν, στην περιοχή ROUSSILLON και στην ορεινή περιοχή LANGUEDOC.

.....
Σήμερα οι εργασίες βελτίωσης στη Γαλλία έχουν τους παρακάτω στόχους: Μέγεθος καρ-

πού, σταθερότητα της σάρκας και αντοχή στη μεταφορά, αντίσταση στο σχίσμο, ταχύτητα έναρξης καρποφορίας, αυτογονιμοποίηση, δυνατότητα συλλογής με δόνηση, όψιμη ανθοφορία, αντοχή στις ανοιξιότικες παγωνιές, αντίσταση του δένδρου σε βακτηριώσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΠΟΙΚΙΛΙΕΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΤΑ ΣΕΙΡΑ ΧΡΟΝΟΥ ΩΡΙΜΑΝΣΗΣ

BIGARREAUX	ΜΠΙΓΚΑΡΟ (Τραγανά)
1) PRECOCE BERNARD	1) ΠΡΕΚΟΣ πρωίμο ΜΠΕΡΝΑΡ
2) MOREAU	2) ΜΟΡΟ
3) BURLAT	3) ΜΠΟΥΡΛΑ
4) GULLIAUME	4) ΓΚΙΓΙΟΜ
5) STARK HARDY GIANT	5) ΣΤΑΡΚ ΧΑΡΤΙ ΤΖΙΑΝ
6) MARMOTTE	6) ΜΑΡΜΟΤ
7) VAN	7) ΒΑΝ
8) RAINER	8) ΡΕΝΙΕ
9) REVERCHON	9) ΡΕΒΕΡΣΟΝ
10) ULSTEK	10) ΑΛΣΤΕΡ
11) NAPOLEON	11) ΝΑΠΟΛΕΩΝ
12) GEANT D' HEDELFINGEN	12) ΤΖΙΑΝ ΝΤΕ ΧΕΝΤΕΛΦΙΓΚΕΝ
13) TARDIF DI VIGNOLA	13) ΤΑΡΤΙΦ ΝΤΙ ΒΙΝΙΟΛΑ

Όσον αφορά τις μελλοντικές προοπτικές, πρέπει να διευρυνθεί ή να τροποποιηθεί η σημερινή κλίμακα των ποικιλιών, με νέες ποικιλίες ξένες ή υβρίδια

INRA που θα αποδειχθούν ενδιαφέρουσες. Αυτό θα γίνει μετά από μελέτη και πειραματισμό ποικιλιών με τοπικό ενδιαφέρον και αποτελεσματική επιλογή.

Παράγοντες απόδοσης της καρυδιάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η καρυδιά (γένους JUGLANS) είναι γνωστή για τους καρπούς και την πολύτιμη Ευλαία της. Υπάρχουν πολλά είδη αλλά η πιο γνωστή είναι η Περσική καρυδιά (JUGLANS REGIA) που καλλιεργείται σ' όλο τον κόσμο για τους καρπούς της. Ονομάζεται και Αγγλική καρυδιά αλλά προτιμάται ο όρος Περσική καρυδιά που δείχνει τον τόπο καταγωγής όπου είναι και ιθαγενές είδος. Καλλιεργείται σε εμπορική κλίμακα στην Γαλλία, Ιταλία, Τουρκία, Κίνα, Ινδία και στις Η.Π.Α. που είναι η πρώτη χώρα παραγωγής καρυδιών. Πρακτικά όλη η παραγωγή των Η.Π.Α. είναι συγκεντρωμένη στην Καλιφόρνια (κυρίως στις κοιλάδες προς το εσωτερικό) όπου καλύπτεται μια έκταση 712.000 στρεμμάτων με δένδρα που βρίσκονται σε παραγωγή και με μέση απόδοση 350KGR/στρέμμα. Πολλοί καρυδεώνες παράγουν πάνω από 500 KGR/στρέμμα ενώ πολλές νέες φυτείες φθάνουν τα 750KGR/στρέμμα.

Στη χώρα μας το πλείστο των δένδρων είναι διάσπαρτα απορόφυτα και ένα μικρό ποσοστό βρίσκεται σε συστηματικούς καρυδεώνες με νέες ποικιλίες καρυδιάς.

ΚΛΙΜΑ

Οι ποικιλίες καρυδιάς είναι ευαίσθητες τόσο στις χαμηλές όσο και τις υψηλές θερμοκρασίες. Υψηλές θερινές θερμοκρασίες έχουν σαν αποτέλεσμα εγκαύματα στον φλοιό και συρρικνωμένη ψίχα σκατείνου χρώματος. Μικρή Ζημιά σε καρπούς συμβαίνει στους 38°C αλλά σοβαρότερη γίνεται στους 40,5 με 43,5°C (ή υψηλότερη, ιδιαίτερα όταν τα δένδρα βρίσκονται κάτω από συνθήκες υδατικού στρες). Την άνοιξη, όταν αρχίζει η αύξηση, τα φύλλα, οι βλαστοί, τα άνθη και οι καρποί καταστρέφονται εύκολα αν οι θερμοκρασίες πέσουν κάτω από τους 0°C. Για τον λόγο αυτό, ποικιλίες όψιμης εμφάνισης του φυλλώματος φυτεύονται σε ορεινές περιοχές όπου υπάρχει κίνδυνος ανοξείατικων παγετών. Ζωηρά νεαρά δένδρα καρυδιάς που συνεχίζουν την αύξηση τους αργά το φθινόπωρο υπόκεινται σε καταστροφή των νέων βλαστών από φθινοπωρινούς παγετούς. Τον χειμώνα όταν τα δένδρα

βρίσκονται σε λήθαργο, μπορούν να αντέξουν θερμοκρασίες —9,4 έως —11,1°C χωρίς σοβαρή ζημιά. Το ποσό των ωρών χαμηλών θερμοκρασιών για την διακοπή του ληθάργου είναι ένας σημαντικός κλιματικός παράγων που προσδιορίζει τις περιοχές που είναι κατάλληλες για την ανάπτυξη της καρυδιάς. Αν δεν ικανοποιηθεί αυτή η συνθήκη, έχουμε σαν αποτέλεσμα καθυστέρηση στην έκπτυξη των οφθαλ-

Του Δημ. Αλμαλιώτη Γεωπόνου Ι.Φ.Δ.

μών, χαμηλές αποδόσεις και ξηράσεις των κορυφών των κλάδων. Η ποικιλία FRANQUETTE και άλλες ποικιλίες με όψιμη εμφάνιση του φυλλώματος καθυστερούν τόσο πολύ ούτως ώστε πρέπει να αποφεύγονται περιοχές με σχετικά θερμό χειμώνα.

ΕΔΑΦΟΣ

Η καρυδιά αποδίδει καλλίτερα σε εδάφη όπου οι ρίζες αναπτύσσονται ομοιόμορφα μέχρι ένα βάθος 2,5—3,5 μέτρων ή περισσότερο. Το έδαφος πρέπει να είναι μέσης σύστασης χωρίς διαπέραστο ριζόντα ή στρώματα με υψηλή περιεκτικότητα σε άργιλλο. Εδάφη αυτού του τύπου είναι τα αλουβιακά των ποταμών. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες και τα δύο εν χρήση υποκείμενα J. HINDSII και PARADOX φαίνεται ότι συμπεριφέρονται εξίσου καλά. Κάτω από λιγότερο ιδανικές συνθήκες, εν τούτοις, το PARADOX προτιμάται επειδή είναι πιο ζωηρό και πιο ανθεκτικό στην φυτοφθορά των ριζών και του λαιμού.

ΑΠΟΔΟΣΗ

Ο τρόπος καρποφορίας είναι ένας σημαντικός παράγων στον προσδιορισμό του δυναμικού απόδοσης των νεαρών δένδρων. Ποικιλίες με υψηλό (80 έως 90%) ποσοστό πλαγιοκαρπίας ονομάζονται τύπου PAYNE και καρποφορούν πιο πολύ κατά τα πρώτα έτη απ' ότι ποικιλίες με χαμηλό ποσοστό πλαγιοκαρπίας. Η πλαγιοκαρπία είναι λιγότερο σημαντική στην αποδοτικότητα ενός ώριμου καρυδεώνα όπου η παραγωγή φέρεται πρωταρχικά σε μικρούς

βλαστούς, παρά πλευρικά σε βλαστούς ενός έτους. Εν τούτοις υπάρχει πραγματικά κάποια σχέση μεταξύ βαθμού πλαγιοκαρπίας και απόδοσης σε πλήρη παραγωγή. Πρέπει να σημειωθεί ότι ποικιλίες που πλαγιοκαρπούν χρειάζονται πολύ περισσότερο κλάδεμα απ' ότι οι άλλες.

Η καρποφορούσα επιφάνεια είναι ένας σημαντικός παράγων στην μεγιστοποίηση των πρώτων αποδόσεων. Οι περισσότεροι παραγωγοί χρησιμοποιούν μεγαλύτερες πυκνότητες δένδρων με πρώιμες ποικιλίες για την επιτυχία ενωρίτερα οικονομικών αποδόσεων. Αποστάσεις 7—9 μέτρων είναι κοινές σε οπωρώνες που φυτεύθηκαν πριν από 15 έως 20 χρόνια και τώρα υπάρχει ενδιαφέρον σε γραμμική φύτευση της καρυδιάς ούτως ώστε να αυξηθεί ακόμη περισσότερο ο αριθμός δένδρων.

Η καταβολή των ανθέων εξαρτάται από την επίδραση του φωτισμού. Μέγιστη παραγωγή κανονικά επιτυγχάνεται σε αποστάσεις (9×9 μ. ή λιγότερο) περίπου κατά το 10 έτος της ηλικίας. Μέχρι τότε τα δένδρα αναπτύσσονται κανονικά και έχουν περίπου τόση φυλλική επιφάνεια όση μπορεί να εκτεθεί στο φως. Σ' αυτό το στάδιο η σκίαση και η απώλεια της καρποφόρου επιφανείας του κάτω μέρους του δένδρου αρχίζει να γίνεται ένα σοβαρό πρόβλημα. Αυτό μπορεί να αντιμετωπισθεί με κλάδεμα ή εκρίζωση ορισμένων δένδρων για την διευκόλυνση εισόδου του φωτισμού μέχρι τους κατώτερους κλαδίσκους.

Η καρπόδεση στην καρυδιά είναι κανονικά πολύ μεγάλη, αλλά μπορεί να επηρεασθεί σημαντικά από τις καιρικές συνθήκες της άνοιξης καθώς και τις συνθήκες επικονίασης.

Όψιμος ανοξείατικός παγετός ή βροχή που εξαπλώνει την βακτηρίωση της καρυδιάς (XANTHOMONAS JUGLANDIS) μπορεί να προκαλέσει Ζημιά στο φύλλωμα και τα άνθη. Αυτό σημαίνει ότι η ημερομηνία εμφάνισης του φυλλώματος και άνθησης είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες στην συμπεριφορά των ποικιλιών. Πρώιμες ποικιλίες προσβάλλονται περισσότερο από την καρπόκασα και βακτηρίωση.

Οι ημερομηνίες απελευθέρωσης της γύρης και υποδεκτικότητας των θηλυ-

κών ανθέων είναι πολύ σημαντικοί παράγοντες για την επικονίαση και παραγωγικότητα. Η απελευθέρωση της γύρης πρέπει να συμπίπτει με την άνθηση των θηλυκών για την παραγωγή σταθερά υψηλών αποδόσεων. Σε πολλές ποικιλίες η γύρις ελευθερώνεται πολύ νωρίς (πρώτανδρες) για αποτελεσματική επικονίαση των τελευταίων θηλυκών ανθέων. Γι' αυτό, συχνά προτείνεται να φυτεύεται μια δεύτερη ποικιλία που θα απελευθερώνει την γύρι στο τέλος της υποδεκτικότητας των θηλυκών της πρώτης ποικιλίας.

Το μέγεθος του καρπού είναι ένας σημαντικός παράγων για τις πωλήσεις του καρπού με κέλυφος και ίσως ένας παράγων για την συνολική αποδοτικότητα της ποικιλίας. Το μέγεθος του καρπού είναι ένα χαρακτηριστικό της ποικιλίας αλλά μπορεί να επηρεασθεί πολύ με το κλάδεμα και την εδαφική υγρασία, ιδιαίτερα αργά την άνοιξη και νωρίς το καλοκαίρι όταν συμβαίνει η μεγαλύτερη αύξηση του καρπού.

Τα χαρακτηριστικά της ψίχας είναι σημαντικά ιδιαίτερα για ποικιλίες που πωλούνται σαν ψίχα και είναι χαρακτηριστικό ιδιαίτερο της ποικιλίας.

Η ποιότητα της ψίχας είναι πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό για την αγορά. Η ανοιχτόχρωμη ψίχα κερδίζει υψηλότερη τιμή στην αγορά. Οι ποικιλίες διαφέρουν κάπως στο χρώμα της ψίχας, αλλά ο σκοτεινός χρωματισμός σχετίζεται συχνά με ζημιά από τον ήλιο στους εκτεθειμένους καρπούς. Τα ηλιοκαύματα μπορεί να είναι ειδικά σοβαρά όπου τα δένδρα δεν έχουν στην διάθεσή τους αρκετή εδαφική υγρασία το καλοκαίρι. Συρρικνωμένοι, μouchλιασμένοι και προσβεβλημένοι από έντομα καρποί, μειώνουν την εδωδιμη ποσότητα ψίχας. Σταθερά μικρό ποσοστό υποβαθμισμένων καρπών είναι ένα πολύ επιθυμητό χαρακτηριστικό της ποικιλίας. Παρ' όλα αυτά η έγκαιρη συγκομιδή είναι επίσης σημαντική για την αποφυγή ζημιών είτε από σκουλήκι ή από μύκητες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Forde, Harold I. and William H. Griggs. 1975. (Revised). Pollination and blooming habits of walnuts. U.C. Div. of Agr. Sci. Leaflet 2753, 9pp.
- 2) Hendricks, L.C., R.H. Gripp and D.E. Ramos. 1977. Walnut production

Διαλογητήρια ΣΕΠΟΠ ΝΑΟΥΣΗΣ

in California. U.C. Div. of Agr. Sci. Leaflet 2984, 22pp.

3) Lin, Joseph, Bijan Shabany and David Ramos. 1977. Pistillate flower development and fruit growth in some English walnut cultivars. J. Amer. Soc. Hort. Sci. 102(6): 702—705.

4) Ramos, D.E., L.C. Brown, K. Urin and B. Marangoni. 1978. Water stress affects size and quality of wal-

nuts. Calif. Agric. 32(10): 5—6.

5) Ryngo, K., Bruno Marangoni and D.E. Ramos. 1980. Light intensity and fruiting effects on carbohydrate contents, spur development and return bloom of "Hartley" walnut. J. Amer. Soc. Hort. Sci. 105(2): 225—227.

6) Sibbert, G.S., D.E. Ramos and L.C. Brown. 1980. Establishing a new walnut orchard. U.C. Div. of Agr. Sci. Leaflet 21157, 19pp.

Ο εμβολιασμός της ακτινιδιάς

Ο εμβολιασμός της ακτινιδιάς (ενοφθαλμισμός) κατά την θερινή περίοδο είναι εύκολος και δεν δημιουργεί προβλήματα. Πέρσι (1984) στο Μακροχώρι (Παρ/μα Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δένδρων) οι γεωρ/τες κ. Χαρ. Ψάλτης και Ηλ. Σαζακλίδης δοκιμαστικά μπόλιασαν σε ετήσιους βλαστούς αρσενικών φυτών, θηλυκίες ποικιλίες. Η μέ-

θοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν το κλασσικό «Τ» και το Τσιπ Μπάτιγκ. Ο ενοφθαλμισμός πραγματοποιήθηκε κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο, και απέβλεπε στην μετατροπή των αρσενικών φυτών σε θηλυκά. Ο εμβολιασμός πραγματοποιήθηκε στα τμήματα των ετήσιων βλαστών που είχαν κάπως ξυλοποιηθεί.

ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

1. Συγκομιδή και συντήρηση της ποικιλίας μηλιάς Γκράννη Σμιθ

Η Γκράννη Σμιθ κατάγεται από την Αυστραλία. Οι καρποί της ωριμάζουν αργά. Για την περιοχή του Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δένδρων η καλύτερη ημερομηνία συγκομιδής τοποθετείται μεταξύ 5—20 Νοεμβρίου, ήτοι 40—50 μέρες μετά την συγκομιδή της Γκόλντεν Ντελίτσιους ή 200 μέρες μετά την πλήρη άνθηση (καρπική περίοδος)

Η επιδερμίδα είναι κηρώδης, πράσινη, γυαλιστερή, χωρίς κόκκινο επίχρωμα. Η σάρκα είναι τραγανή, πολύ χυμώδης, ξινή και λίγο γλυκειά. Οι γευστικές ιδιότητες παραμένουν αναλλοίωτες για πολλούς μήνες. Αντέχει στις μεταφορές και στις διάφορες μεταχειρίσεις.

Στην Ευρώπη η Γκράννη Σμιθ καλλιεργείται κυρίως στην Ιταλία και Γαλλία χώρες κατ'εξοχήν δέντροκομικές. Στην Ελλάδα συγκρινόμενη με τις ανταγωνίστριες χώρες Γαλλία και Ιταλία υπερτερεί, γιατί έχει ευνοϊκές προϋποθέσεις για την παραγωγή καρπών Γκράννη Σμιθ με άριστες γευστικές ιδιότητες (ζεστό σχετικώς καλοκαίρι και φθινόπωρο με εξαιρετική και συνεχή ηλιοφάνεια). Η ζώνη της μηλοκαλλιέργειας στην Ελλάδα βρίσκεται πλησιέστερα προς τον Ισημερινό (μικρότερο γεωγραφικό πλάτος). Αυτό φαίνεται από τον πίνακα I.

ΠΙΝΑΚΑΣ I

Περιοχή	Γεωγρ. πλάτος
α) Ελλάδα	
Νάουσα	40° 30'
Λάρισα	39° 30'

β) Γαλλία	
Μονπελιέ	43° 35'
Μπορντό	44° 50'
Ανζέρ	47° 30'

γ) Ιταλία	
Μπολτσάνο	46° 50'
Βερόνα	45° 50'
Φλωρεντία	44°

Οι καρποί της Γκράννη Σμιθ που συντηρούνται αρκετό χρόνο στους ψυκτικούς θαλάμους εφόσον δεν ληφθούν τα αναγ-

Του Οδ. Ντινόπουλου

καία μέτρα υποφέρουν από δύο φυσιολογικές παθήσεις. Αυτές είναι: α) Το επιφανειακό έγκαυμα (Σκαλντ) (SCALD, ECHAUDURE). Είναι το γνωστό καφέτισμα που βλέπει κανείς να καλύπτει μεγάλα τμήματα της επιδερμίδας του καρπού και β) Η εσωτερική όρφνωση που εμφανίζεται γύρω στο χώρο των σπερμάτων (CORE FLUSCH, BRUNISSEMENT INTERNE)

Το επιφανειακό έγκαυμα το εμφανίζουν γενικά όσοι καρποί έχουν συγκομισθεί άγουροι και παρέμειναν αρκετό χρόνο στο φυγείο. Επομένως είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε την «σωστή ημερομηνία συγκομιδής» για να περιορίσουμε τις πιθανότητες εμφανίσεως του επιφανειακού εγκαύματος.

Σήμερα για την αντιμετώπιση του επιφανειακού εγκαύματος (Σκαλντ) χρησιμοποιούνται διάφορα χημικά σκευάσματα που περιέχουν διφενελαμίνη (DIPHENYLAMINE DPA) ή Ετοξικίνη (ETHOXYQUINE). Η χρησιμο-

ποίηση των ουσιών αυτών μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: α) Ψεκασμός των δέντρων πριν την συγκομιδή με την υπόψη ουσία ή β) βάπτισμα των καρπών σε ειδικούς χώρους (δεξαμενές κλπ.). Η εργασία γίνεται πάντοτε σύμφωνα με τις οδηγίες των παρασκευαστών οίκων (ποσολογίες του σκευάσματος, χρονική διάρκεια των καρπών στο διάλυμα κλπ.). Οι καρποί μετά το στέγνωμά τους μεταφέρονται στους ψυκτικούς θαλάμους για την συντήρηση.

Οι δένδροκαλλιεργητές στην περιοχή μας, χρησιμοποιούν το ΣΤΟΠ ΣΚΑΛΝΤ το οποίο περιέχει ετοξικίνη. Πρέπει να σημειωθεί ότι η αναφερόμενη ουσία παρεμποδίζει αποφασιστικά το επιφανειακό έγκαυμα στα μήλα και διατηρεί αναλλοίωτο το πράσινο χρώμα της επιδερμίδας των καρπών.

Δεν πρέπει να λησμονεί κανείς ότι υπάρχουν πάρα πολλές περιπτώσεις που επιβάλλεται να συγκομίζουμε ενωρίς (Οκτώβριος) ή πολύ ενωρίς (τέλη Σεπτεμβρίου) όταν οι καρποί προορίζονται για εξαγωγές (Γερμανία) ή άμεση κατανάλωση. Οι καρποί της κατηγορίας αυτής ανταποκρίνονται στα γούστα μιάς σημαντικής μερίδας καταναλωτών. Είναι πιο ξινοί, έχουν ελκυστικό σκούρο πράσινο χρώμα, τραγανοί κλπ.). Παρουσιάζουν όμως ένα τρωτό σημείο. Κινδυνεύουν από το επιφανειακό έγκαυμα το οποίο εκδηλώνεται πιο έντονο όσο περισσότερο καιρό παραμένουν στους Ψυκτικούς θαλάμους.

Όσον αφορά την συντήρηση

των καρπών σε ελεγχόμενη ατμόσφαιρα από πειράματα που έγιναν στο εξωτερικό ο συνδυασμός (3% οξυγόνο και 0% διοξείδιο του άνθρακα έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Γενικά το διοξείδιο του άνθρακα (CO₂) ευνοεί τη νεμφάνιση του επιφανειακού εγκαύματος και την εσωτερική όρφνωση στους καρπούς της Γκράννη Σμιθ. Επίσης οι καρποί που τοποθετήθηκαν μέσα σε σακκούλες πλαστικές υπέστησαν περισσότερη ζημιά. Κατατοπιστικός είναι ο πίνακας 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Η εμφάνιση του επιφανειακού εγκαύματος (SCALD) σε καρπούς ΓΚΡΑΝΝΗ ΣΜΙΘ που συντηρήθηκαν στο ψυγείο μέσα σε σακκούλα πολυαιθυλαίου.

Επιφανειακό έγκαυμα	Καρποί χωρίς σακκούλα	Καρποί μέσα σε σακκούλα
0	30	—
Ιχνη	15	—
1) 10 επιφ. καρπού	8	—
1) 8	7	—
1) 6	—	5
1) 4	—	12
1) 3	—	15
1) 2	—	28
Σύνολο	60	60

(Κοπή 3-11-75. Δειγματοληψία 2-6-76)

Για πολλούς και διάφορους λόγους οι καρποί Γκράννη Σμιθ θα πρέπει να συντηρούνται σε χωριστούς ψυκτικούς θαλάμους χωρίς την παρουσία άλλων καρπών. Επίσης θα πρέπει να λαμβάνεται ιδιαίτερη μέριμνα για την έγκαιρη απομάκρυνση των εκλυομένων αερίων από τους ψυκτικούς χώρους. Τόσο το διοξείδιο του άνθρακα όσο και τα διάφορα εκλυόμενα αέρια (αι-

θυλένιο) επιδρούν δυσμενώς στην συντηρησιμότητα των καρπών και στην εκδήλωση του επιφανειακού εγκαύματος.

Οι καρποί Γκράννη Σμιθ που συντηρήθηκαν σε 2,5 βαθμούς Κελσίου εμφάνισαν λιγότερο επιφανειακό έγκαυμα συγκριτικά μ' εκείνους που συντηρήθηκαν σε 0 βαθμούς. Αντίθετα η φυ-

σιολογική εσωτερική όρφνωση εκδηλώνεται περισσότερο σε 2,5 βαθμούς Κελσίου και λιγότερο σε 0 βαθμούς. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνούμε το γεγονός ότι οι καρποί που συντηρήθηκαν σε 0 βαθμούς Κελσίου διατήρησαν περισσότερο χρόνο τις οργανοληπτικές ιδιότητες και το πράσινο χρώμα της επιδερμίδας.

2. Ποικιλίες και κλώνοι μηλιάς τύπου Σπούρ και τύπου Στάνταρ

Κάθε ποικιλία μηλιάς περιλαμβάνει πολλούς κλώνους οι οποίοι ανάλογα με τον τρόπο καρποφορίας και ανάπτυξης μπορούν να καταταγούν σε δύο τύπους (γκρουπ), στον τύπο Στάνταρ και στον τύπο Σπούρ.

Όσοι κλώνοι ανήκουν στον τύπο Στάνταρ έχουν ζωηρή ανάπτυξη, οι ετήσιοι βλαστοί έχουν μεγαλύτερο μήκος και τα μεσογονάτια διαστήματα είναι μεγαλύτερα. Τα δέντρα της κατηγορίας αυτής αργούν να μπουν στην καρποφορία.

Οι κλώνοι σπουρ μπαίνουν ενωρίτερα στην καρποφορία. Η καρπική ζώνη βρίσκεται κοντά στους βραχίονες (μυράτσα) και δεν μετακινείται στην ακραία βλάστηση. Η ανάπτυξη των δέντρων είναι περιορισμένη. Οι κλώνοι Σπούρ είναι πιο παραγωγικοί. Το πλεονέκτημα των σπουρ κλώνων της ομάδας Κόκκινα Ντελίτσιους (DELICIOUS ROUGE) έχει εκτιμηθεί στο εξωτερικό (Ιταλία, Γαλλία κλπ.), γι' αυτό επεκτείνεται η διάδοσή τους σε βάρος των κλώνων Στάνταρ. Όσον αφορά τα σπουρ της Γκόλντεν Ντελίτσιους δεν έχουν τα τυπικά γνωρίσματα ενός «σωστού σπουρ». Αποτελούν κατά κάποιο τρόπο μια ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ τυπικού σπουρ

και τυπικού Στάνταρ.

Μερικοί κλώνοι της Γκόλντεν Ντελίτσιους παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον, επειδή δεν είναι ευαίσθητες στην εμφάνιση σκουριάς στους καρπούς. Μερικοί κλώνοι αναφέρονται στον σχετικό πίνακα.

Οι κλώνοι της ίδιας ποικιλίας, μεταξύ τους δεν σταυρογονιμοποιούνται επειδή έχουν την ίδια κληρονομική ουσία. Έχουν δηλαδή τον ίδιο γεννότυπο, όπως λένε οι ειδικοί επιστήμονες. Αυτό πρέπει να το γνωρίζουν οι δενδροκαλλιεργητές κατά την εγκατάσταση του οπωρώνα, στοίχειο απαραίτητο για τον συνδυασμό των καταλλήλων ποικιλιών οι οποίες θα σιγουρέψουν μια καλή σταυρογονιμοποίηση.

Οι ειδικοί ερευνητές αναζητούν σπουρ κλώνους και στις άλλες ποικιλίες Γκράννη Σμιθ, Τζονάθαν κλπ. Μέχρι σήμερα δεν έχουν επισημανθεί κλώνοι αξιολόγοι που να μπορεί να συστήσει κανείς ανεπιφύλακτα. Πολλοί κλώνοι που υπόσχονται βρίσκονται υπό παρακολούθηση και αξιολόγηση.

Για τους σπουρ κλώνους ως υποκείμενο χρησιμοποιούνται τα MM106, MM111 ή και σπορόφυτο. Για δε τις ποικιλίες και κλώνους Στάνταρ τα υποκείμενα

M9 και M26.

Ανάλογα με την Ζωηρότητα του κλώνου ρυθμίζονται και οι αποστάσεις φυτεύσεως των δεν-
τρολλίων μεταξύ των γραμμών
και επί των γραμμών.

Παρακάτω δημοσιεύουμε δύο
πίνακες α) της ποικιλίας Κόκκι-
να Ντελίτσιους και β) της Γκόλ-
ντεν Ντελίτσιους με τους πιο
σπουδαίους κλώνους τύπου
Στάνταρ και Σπουρ. Αξίζει να
σημειωθεί ότι υπάρχουν κλώνοι
με το ίδιο όνομα και ανήκουν
σε διαφορετικό τύπο, όπως για

παράδειγμα η Στάρκιν Ντελίτσι-
ους (κλώνος Στάνταρ) και η
Στάρκιν Ντελίτσιους σπουρ
(κλώνος Σπουρ). Κυκλοφορούν
πολλοί κλώνοι και στην φύση
εμφανίζονται και καινούργιοι.
Παράλληλα οι ειδικοί επιστήμο-
νες στα εργαστήριά τους, χρη-
σιμοποιώντας την ραδιενέργεια
δημιουργούν κι εκείνοι καινούρ-
γιους κλώνους. Περισσότερες
λεπτομέρειες για την ομάδα
Κόκκινα Ντελίτσιους (DELICI-
OUS ROUGE) δες «Νιάουστα»
τεύχος 28, σελ. 124, 1984)

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι

α) DELICIOUS STANDARDS
CLASSIK
DOUBLE RED DELICIOUS
EARLY RED
HI RED
KING DELICIOUS
RED DELICIOUS
RED PRINCE
RICHARED DELICIOUS
ROYAL RED DELICIOUS
SKYLINE SUPREME DELIC.
STARKING DELICIOUS
TOPRED DELICIOUS

κ.λ.π.

β) DELICIOUS SPURS
CAMSPUR (RED CHIEF)
RED DELICIOUS SPUR
REDSPUR
ROYAL SPUR COOPER No 5
SPUR RED DELICIOUS
COOPER 4
STARKING DELICIOUS SPUR
COURTRAVEL
STARKRIMSON
TOPRED SPUR 527:
α NANISANT
β TRES NANISANT
TRUMDOR (OREGON SPUR)
TRUMDOR — OREGON
SPUR No 1
WELLSPUR DELICIOUS

κ.λ.π.

ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ ΣΤΑΝΤΑΡ
Κλασίκ
Δούμπλε ρεντ Ντελίτσιους
Έρλι Ρεντ
Χαί Ρεντ
Κιγκ Ντελίτσιους
Ρεντ Ντελίτσιους
Ρεντ Πρενς
Ρίσιαρεντ Ντελίτσιους
Ρουαγιάλ ρεντ Ντελίτσιους
Σκαϊλάιν σουπρέμ Ντελίτσιους
Στάρκιν Ντελίτσιους
Τοπρέντ Ντελίτσιους
Στάρκιν No 2 (Ι.Φ.Δ.)

ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ ΣΠΟΥΡ
Καμπούρ (Ρεντ Τσιφ)
Ρεντ Ντελίτσιους Σπουρ
Ρεντ Σπουρ
Ρουαγιάλ σπουρ Κούπερ Να 5
Σπουρ Ρεντ Ντελίτσιους
Κούπερ 4
Στάρκιν Ντελίτσιους Σπουρ
Κούρταβελ
Στάρκριμσον
Τοπ Ρεντ Σπουρ 527:
α Νάνο
β πολύ νάνο
Τράμντορ Όρεγκον σπουρ
Τράμντορ — Όρεγκον
σπουρ No 1
Γουέλαπούρ Ντελίτσιους
Γιουρασπούρ (Ροδοχωρίου)

Π Ι Ν Α Κ Α Σ Ι Ι

α) GOLDEN DELICIOUS
STANDARDS
GOLDEN DELICIOUS
GOLDEN No 2
GOLDENIR
(LYSGOLDEN): S.R.
GOLDENSHEEN
(BELGOLDEN): S.R.
SMOOTHEE

κ.λ.π.

ΓΚΟΛΝΤΕΝ ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ ΣΤΑΝΤΑΡ

Γκόλντεν Ντελίτσιους
Γκόλντεν No 2 χωρίς σκουριά
Γκόλντενίρ (Λισγκόλντεν)
χωρίς σκουριά
Γκόλντσεέν (Μπελγκόλντεν)
χωρίς σκουριά
Σμουθί χωρίς σκουριά

.. ..

β) GOLDEN DELICIOUS SPURS

GOLDEN AUVIL SPUR
GOLDEN SPUR
STARK GOLDEN SPUR
YELLOW SPUR
YELLOW SPUR
SANS RIGOSITE

κ.λ.π.

ΓΚΟΛΝΤΕΝ ΝΤΕΛΙΤΣΙΟΥΣ ΣΠΟΥΡ

Γκόλντεν Οβίλ Σπουρ
Γκόλντεν Σπουρ
Σταρκ Γκόλντεν Σπουρ
Γέλοου Σπουρ
Γέλοου Σπουρ
χωρίς σκουριά

Δραστηριότητες του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης για την περίοδο 1984 - 1985

1. ΤΜΗΜΑ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΥ.

Το τμήμα κινηματογράφου πραγματοποιήσε 28 προβολές με ισάριθμες ταινίες υψηλής καλλιτεχνικής στάθμης. Όλες τις προβολές παρακολούθησε μεγάλος αριθμός φίλων του κινηματογράφου.

2. ΤΜΗΜΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ.

α) Εκθέσεις Ζωγραφικής.

Οργάνωσε και παρουσίασε στην ειδική αίθουσα εκθέσεων που διαθέτει 5 εκθέσεις Ζωγραφικής Ναουσαίων Ζωγράφων και καλλιτεχνών από άλλες πόλεις της Ελλάδος.

β) Εκθέσεις χειροτεχνίας και φωτογραφίας.

Στην ίδια αίθουσα εκθέσεων πραγματοποιήθηκαν 4 εκθέσεις φωτογραφίας και 1 έκθεση χειροτεχνίας.

3. ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΟΥ

Το τμήμα θεάτρου του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης συμμετείχε με μεγάλη επιτυχία σε δύο φεστιβάλ θεάτρου της Κορίνθου και Ιθάκης παρουσιάζοντας το έργο του Κώστα Μουσελά «Οι φίλοι».

Η Νεανική Θεατρική Ομάδα του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης παρουσίασε με μεγάλη επιτυχία σε 6 παραστάσεις το έργο του διάσημου Ιταλού συγγραφέα Ντάριο Φο «Η Ισαβέλλα, τρεις καραβέλες κι ένας παραμυθός».

Στο Δημοτικό Θέατρο πραγματοποιήθηκαν 17 θεατρικές παραστάσεις από τοπικά θεατρικά συγκροτήματα και από θιά-

σους άλλων Ελληνικών πόλεων. Επίσης στο Δημοτικό Θέατρο πραγματοποιήθηκαν 5 συναυλίες από Ελληνικές και ξένες χορωδίες.

4. ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

Η Δημοτική Βιβλιοθήκη Ναούσης εμπλουτίστηκε με πολλά νέα βιβλία από τα οποία άλλα αγοράστηκαν και άλλα εδωρήθησαν από συμπολίτες μας στην Ναουσα αλλά και από άλλες πόλεις της Ελλάδος.

Η Δημοτική Βιβλιοθήκη διαθέτει τώρα πάνω από 6.000 τόμους βιβλίων όλων των κατηγοριών (φιλοσοφία, ιστορία, τέχνη, θρησκεία, λογοτεχνία, ψυχολογία, κοινωνικές επιστήμες, παιδική βιβλιοθήκη κ.λ.π.). Την Βιβλιοθήκη επισκέφθηκε μεγάλος αριθμός αναγνωστών.

5. ΕΣΤΙΑ ΜΟΥΣΩΝ

Παιδική χορωδία του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης

Η παιδική χορωδία παρουσίασε με μεγάλη επιτυχία στο Δημοτικό θέατρο 2 συναυλίες παρουσιάζοντας ένα νέο πρόγραμμα με διαλεχτά τραγούδια Ελλήνων και ξένων συνθετών.

Η παιδική χορωδία έδωσε και δύο συναυλίες στην Βέροια και στην Κοζάνη.

Στην αίθουσα κοντσέρτων της Εστίας Μουσών επραγματοποιήθηκαν δύο ρεσιτάλ πιάνο και δύο κιθάρας από Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες, και μία

Επιμέλεια του Θωμά Αλδάκου
προϊσταμένου του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης

συναυλία με άριες από όπερες.

Στο Δημοτικό Θέατρο η Σχολή Μπαλέτου της Εστίας Μουσών παρουσίασε επίδειξη των μαθητών της.

6. ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΧΟΡΕΥΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΩΝ

Στο Δημοτικό θέατρο επραγματοποιήθηκαν δύο παραστάσεις από χορευτικά συγκροτήματα της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας και τέσσερες παραστάσεις από τοπικά χορευτικά συγκροτήματα

7. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ.

Το Πολιτιστικό Κέντρο Ναούσης παρέχώρησε την αίθουσα του Δημοτικού Θεάτρου σε αματεία και συλλόγους της πόλης μας τα οποία πραγματοποίησαν 20 διάφορες εκδηλώσεις τους και την επάνω μικρή αίθουσα για άλλες 18 εκδηλώσεις.

8. ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ 1822.

Για την επέτειο του ολοκαυτώματος της Ναούσας του 1822 στο Δημοτικό θέατρο έδωσε συναυλία η παιδική χορωδία του Π.Κ. Ναούσης και στο Θερινό Δημοτικό Θέατρο παράσταση των χορευτικών συγκροτημάτων των συλλόγων «Μπούλες - Γενίτσαροι», «Εύξεινος Λέσχη», «Λύκειο Ελληνίδων», «Πυρσός» και «Συλλόγου Βλάχων Ναούσας».

1) Το Εθνικό Θέατρο με την κινητή μονάδα του, το «Άρμα Θέσπιδος» έδωσε, στις 1—2 και 3 του μηνός, τρεις παραστάσεις με το αριστούργημα του παγκόσμιου δραματολόγιου, την «Αγριόπαπια» του Ερρίκου Ίψεν.

Το έργο, το οποίο άφησε άριστες εντυπώσεις και χειροκροτήθηκε θερμά από το κοινό της πόλης μας που κατέκλυσε την αίθουσα του Δημοτικού Θεάτρου, ανέθηκε σε μετάφραση Βάσου Δασκαλάκη, σκηνοθεσία Κούλας Αντωνιάδη, σκηνικά και κοστούμια Ανδρέα Σαραντόπουλου και μουσική Γιώργου Τσαγκάρη, ενώ τους σημαντικότερους ρόλους ερμήνευσαν η Μαρία Σκούντζου, ο Χρήστος Μάντζαρης και η Αγγελική Βελουδάκη σ' ένα πραγματικό ρεσιτάλ ηθοποιίας.

2) Ένα φολκλορικό πολωνέζικο συγκρότημα, που παρουσίασε χορούς και τραγούδια της πατρίδας του, εμφανίστηκε στο Δ.Θ. της πόλης μας στις 10 του μηνός.

3) Η «Παιδική Σκηνή» του Εκπαίδευτικού Ομίλου παρουσίασε στο Δ.Θ. της πόλης μας, στις 14, 15 και 16 του μηνός, το έργο του Γ. Ξανθούλη «Τύμπανο, τρομπέτα και κόκκινα κουφέτα». Τους 31 ρόλους του έργου, που ανέθηκε σε σκηνοθεσία Νίκου Σπαθάκη, μουσική Πέτρου Στοϊδη και κοστούμια Φανής Βλάχου, ερμήνευσαν μαθητές του 3ου Δημοτικού Σχολείου της πόλης μας.

4) Στα πλαίσια του προγράμματος της Εστίας Μουσών, για

Σύντομη καταγραφή των κυριότερων γεγονότων του διμήνου που πέρασε

μουσικές εκδηλώσεις υψηλού επιπέδου, δόθηκε στην αίθουσα κονταέρτων της Εστίας Μουσών, στις 23 του μηνός, με ελεύθερη για το κοινό είσοδο ρεσιτάλ των Μιλτιάδη Μουμουλίδη (κλαρινέτο) και Γιάννας Πολυζωίδου (πιάνο).

5) Σε μια νέα έκθεση ζωγραφικής, που διάρκησε από 17—31 του μηνός, η ζωγράφος Ελένη Ανδρονικίδου παρουσίασε στην αίθουσα του Π.Κ.Ν. τις τελευταίες της δημιουργίες. 60 έργα, όλα λάδια.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

1) Στα πλαίσια του προγράμματος εκδηλώσεων του Π.Κ.Ν. και σε συνεργασία με το Αμερι-

Επιμέλεια Δημ. Ξουλίδη

κανικό Κέντρο Θεσ)νίκης δόθηκε στις 4 του μηνός ρεσιτάλ πιάνου τον διάσημο Ελληνοαμερικανό πιανίστα Νίκο Κωνσταντινίδη, στην αίθουσα κονταέρτων της Εστίας Μουσών. Το πρόγραμμα περιελάμβανε έργα Μπετόβεν, Σοπέν, Πονηρίδη, Λιστ και Γκρίφς και η είσοδος για το κοινό ήταν ελεύθερη.

2) Έκθεση ζωγραφικής πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα του Π.Κ.Ν., για πρώτη φορά στην πόλη μας, ο νέος ερασιτέχνης και αυτοδίδακτος ζωγράφος Μι-

χάλης Ζιαμπάκας, από την 1η έως τις 10 του μηνός. Η έκθεση περιελάμβανε 35 έργα του καλλιτέχνη σε γκραβούρα.

3) Έκθεση ζωγραφικής της καλλιτέχνιδας Γεωργίας Μπαθρέλου - Νίλα λειτούργησε από 16—21 του μηνός στην αίθουσα εκθέσεων του Π.Κ.Ν. Η έκθεση περιελάμβανε 50 συνολικά έργα και είναι η 6η κατά σειρά της καλλιτέχνιδας.

4) Στα πλαίσια των εκδηλώσεων του ολοκαυτώματος της πόλης μας δόθηκε στις 20 του μηνός στο Δ.Θ. συναυλία της Παιδικής Χορωδίας του Π.Κ.Ν. με διεύθυνση του Νίκου Τασούλα. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονταν τραγούδια Μπετόβεν, Θεοδωράκη, Χατζηδάκι, Λοίζου και Ανδριόπουλου και η είσοδος για το κοινό ήταν ελεύθερη. Στο 15λεπτο διάλειμα εμφανίστηκαν ο Γιώργος Πέκας και οι μαθητές του Θάνος Μήτσαλας και Άγγελος Καραμήτρος σε έργα για κλασσική κιθάρα.

5) Ο Σύλλογος Βλάχων Νάουσας διοργάνωσε από 22—28 του μηνός την «Βλάχικη Εβδομάδα», που περιελάμβανε εκθέσεις φωτογραφίας και ζωγραφικής από την λαογραφική παράδοση των Βλάχων καθώς και χορευτικές εκδηλώσεις στο Δ.Θ.Ν. από Βλάχικα συγκροτήματα της Νάουσας, της Βέροιας, του Τύρναβου, του Βελεστίου και από άλλα μέρη της Ελλάδας.

Κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο
"Ένα βιβλίο κατατοπιστικό έπιστημονικό με χρωματιστές εικόνες
Τι είναι τὰ κοκκοειδῆ (ψῶρες) καὶ πῶς καταπολεμοῦνται
Δὲν πρέπει νὰ λείπει ἀπὸ κανένα ἀγροτικὸ σπίτι

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ

Μπορείτε νὰ τὸ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα
τοῦ Ἀγροτικοῦ Συλλόγου Ναούσης
ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΕΩΣ 1000 ΔΡΑΧΜΕΣ

Μόλις κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο μοναδικό στο είδος του
«ΤΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΦΑΡΜΑΚΑ ΠΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ»

ΣΤΕΡΓΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

- Τι περιέχει κάθε «φάρμακο» και πως ταξινομούνται
 - Πίνακες κατατοπιστικοί χρήσιμοι και διαφωτιστικοί
 - Ένα βιβλίο απαραίτητο για κάθε α /ροτική βιβλιοθήκη
- ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ 600 Δραχμές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ»

1. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΗΣ - Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ

Του Τάκη Μπάιτον

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ
